

Paavo Järvensivu, Jussi Ahokas ja Tero Toivanen

TAVOITTEENA REILU JA KESTÄVÄ TALOUS

Siirtymään tähtäävät aloitteet
suomalaisessa keskustelussa ja politiikassa

Sitra muistio

© Sitra 2022

Tavoitteena reilu ja kestävä talous:

Siirtymään tähtäävät aloitteet suomalaisessa keskustelussa ja politiikassa

Paavo Järvensivu, Jussi Ahokas ja Tero Toivanen

ISBN 978-952-347-282-2 (PDF) www.sitra.fi

ISSN 2737-1034 (PDF) www.sitra.fi

Julkaisua koskevat tiedustelut: julkaisut@sitra.fi

Sitran muistiot ovat tulevaisuustyömme taustaksi tuotettuja sisältöjä.

Sisällys

Esipuhe	5
Tiivistelmä	6
Sammanfattning	8
Executive summary	10
1. Johdanto	12
Suomalainen kasvumalli kohtaa muutospaineita	12
Aloitteiden ja talouskeskustelun analyysi	14
2. Aloitteet, niiden tekijät ja taustavoimat	18
Donitsitalous	18
Ekohyvinvointivaltio	19
Ekologinen jälleenrakennus	21
Euroopan vihreän kehityksen ohjelma	22
Green New Deal for Europe	23
Hyvinvointitalous	24
Missiotalous ja missiolähtöinen innovaatiopolitiikka	25
3. Mitä aloitteet ratkaisevat ja millä keinoin?	27
Suhde vallitsevaan talousjärjestelmään	27
Suhde talouskasvuun	29
Suhtautuminen kestävyysmurroksen kiireellisyyteen	31
Suhde reiluuteen	32
Ehdotukset työkaluiksi	34
Rajoitteet ja niiden ylittäminen	37

4. Miten aloitteet haastavat suomalaista hyvinvointivaltiomallia?	42
Aloitteiden haaste Suomen mallille	42
Aloitteiden haaste hyvinvointivaltion rahoitukselle	46
5. Aloitteiden vastaanotto suomessa	49
Donitsitalous	49
Ekohyvinvointivaltio	50
Ekologinen jälleenrakennus	51
Euroopan vihreän kehityksen ohjelma	52
Hyvinvointitalous	53
Green New Deal for Europe	55
Missiotalous ja missiolähtöinen innovaatiopolitiikka	57
6. Johtopäätökset	59
Aloitteet talouskeskustelua ja politiikkaa muovaamassa	59
Mitä jos aloitteista keskusteltaisiin nykyistä enemmän?	61
Kirjallisuus	64
Liite. Aloitteiden vertailu	67
Kirjoittajista	72

Esipuhe

Reilu ja kestävä talous – mitä se on, miksi siihen pyritään ja miten? Tätä aikamme keskeistä tavoitetta voidaan lähestyä hyvin eri tavoin. Muutaman viime vuoden aikana onkin julkaistu useita reilun ja kestävä talouden aloitteita, jopa niin monia, että reilun ja kestävä talouden tavoittelusta on syntynyt aikaamme luonnehtiva yhteiskunnallinen ilmiö.

Yhteiskunnallisessa keskustelussa reilu ja kestävä talous jää kuitenkin usein muodikkaaksi sanahelinäksi, jolle ei anneta sen tarkempaa sisältöä. Tyypillistä on myös se, että toimintaa kehitetään vain yhden reilun ja kestävä talouden mallin pohjalta ilman käsitystä siitä, millaisia täydentäviä tai vaihtoehtoisia näkemyksiä muut aloitteet voisivat tarjota. Eri aloitteiden koetaankin kilpailevan jossain määrin toistensa kanssa, vaikka niillä olisi toisiltaan paljon opittavaa.

On aika laajentaa yksittäisten aloitteiden ympärillä käytävää keskustelua niiden muodostaman kokonaisuuden tarkasteluun. BIOS-tutkimusryhmän Sitran toimeksiantona laatima selvitys viime vuosien tutkimuspohjaisista reilun ja talouden aloitteista on yksi ensimmäisistä yhteenvedoista. Se jäsentää aloitteiden esittämien vaatimusten kenttää ja tunnistaa niiden välisiä yhtäläisyyksiä ja eroja.

Kiitän lämpimästi BIOS-tutkijoita, Paavo Järvensivua, Jussi Ahokasta ja Tero Toivasta, hyvästä yhteistyöstä. Pitkäjänteinen kokemuksenne reilun ja kestävä talouden kysymysten parissa on tehnyt analyysistä sekä monipuolisen että rakentavasti kriittisen. Sitrassa kiitän erityisesti Outi Haanperää ja Timo Hämäläistä selvityksen kommentoinnista sen eri vaiheissa sekä Taru Keltasta raportin julkaisuun saattamisesta.

Selvitys on laadittu tukemaan Sitran talouden tulevaisuuden parissa tekemää ennakointityötä. Sen myötä oma ymmärryksemme reilusta ja kestävästä taloudesta on merkittävästi monipuolistunut. Toivomme, että tämä selvitys kannustaa myös muita monipuoliseen ajatteluun ja rakentavaan keskusteluun talouden tulevaisuudesta. Juuri nyt on tärkeä avartaa ajattelua sille, että tulevaisuus voi olla toisenlainen, siihen liittyy monia vaihtoehtoja ja voimme vaikuttaa niihin.

Helsingissä 6.6.2022

Eeva Hellström

Johtava asiantuntija, Ennakointi ja strategia

Sitra

Tiivistelmä

Reilun ja kestäväen talouden tiedepohjaisia aloitteita yhdistää sama tavoite: talouden ajattelu- ja toimintamallien muuttaminen siten, että yhteiskuntia ja niiden vakautta koettelevat sosiaaliset ja ekologiset ongelmat voidaan ratkaista. Tarkastelemme tässä raportissa seitsemää kiinnostavaa viimeaikaista aloitetta. Ne ovat donitsitalous, ekohyvinvointivaltio, ekologinen jälleenrakennus, Euroopan vihreän kehityksen ohjelma, Green New Deal for Europe (GNDE), hyvinvointitalous sekä missiotalous ja missiolähtöinen innovaatiopolitiikka.

Pohdimme, mitä annettavaa aloitteilla on talouden tulevaisuudesta Suomessa käytävään keskusteluun. Ennen kuin vastaamme tähän kysymykseen, analysoimme aloitteita eri näkökulmista. Kysymme, mitä ne käytännössä pyrkivät ratkaisemaan ja millaisia keinoja ne esittävät. Aloitteet suhtautuvat eri tavalla nykyisen talousjärjestelmän muutokseen, talouskasvuun, reiluuteen ja kestävyys siirtymän kiireellisyyteen. Lisäksi tarkastelemme, millaisia konkreettisia työkaluja ne tarjoavat kestävyttä tavoittelevan siirtymäpolitiikan välineiksi. Analyysin päätteeksi haastamme aloitteita kysymällä, mitä rajoitteita niihin ja niiden esittämiin toimintamalleihin liittyy, ja etsimme ratkaisuja rajoitteiden ylittämiseksi.

Yleisemmän tarkastelun jälkeen asetamme aloitteet suomalaiseen kontekstiin ja katsomme, miten ne yhtäältä tukevat ja toisaalta haastavat Suomen nykyistä hyvinvointivaltioon nojaavaa talousmallia ja ajatuksia sen rahoituksesta. Tätä seuraa konkreettisempi katsaus siihen, miten aloitteet on otettu Suomessa vastaan.

Aloitteet osoittautuvat tarkastelussamme monipuolisiksi ja ne ottavat monelta suunnalta osaa keskusteluun talouden tulevaisuudesta. Ne esittävät tärkeitä kysymyksiä ja hahmottelevat konkreettisempiäkin siirtymäpolkuja kohti kestävä ja reilua tulevaisuuden taloutta. Vaikka vain muutama aloite pyrkii julkilausutusti muuttamaan talouskeskustelua, kaikilla niillä on siihen potentiaalia. Aloitteet käyvät dialogia myös keskenään. Euroopan unionin Euroopan vihreän kehityksen ohjelma on tarkastelemistamme aloitteista se, jota muut aloitteet haastavat. Tästä dialogista nousee kiinnostavaa hankausta, joka voi viedä talouden tulevaisuuskeskustelua eteenpäin.

Näyttää siltä, etteivät reilun ja kestäväen siirtymän aloitteet ole vielä toistaiseksi ehtineet sanottavasti muuttaa suomalaista talouskeskustelua ja sen suuntaa. Jos ne pystyvät jatkossa leviämään laajemmin yhteiskunnalliseen keskusteluun – ja erityisesti talouskeskusteluun Suomessa – niillä on kuitenkin paljon annettavaa. Tulkintamme mukaan aloitteet muokkaisivat kotimaista keskustelua siirtymäpolitiikan ja talouden tulevaisuuden osalta

konkreettisempaan suuntaan, kohti kestävyden vaatimia muutoksia sekä rakenteiden että arjen tasolla. Tätä puoltaa niiden lähtökohtien ja suositusten lisäksi se, että kestävyys siirtymän toteutuksella on kiire ja tulevina vuosina kiireen tuntu epäilemättä vain vahvistuu. Uskomme siis, että aloitteilla on mahdollisuus luoda edellytyksiä määrätietoisemmalle siirtymäpolitiikalle, teolliselle murrokselle ja laajemmalle talouden rakennemuutokselle.

Sammanfattning

Forskningsbaserade initiativ för en rättvis och hållbar ekonomi förenas av samma mål: Att förändra de ekonomiska tanke- och verksamhetsmodellerna så att de sociala och ekologiska problem som påverkar samhällena och deras stabilitet kan lösas. I denna rapport granskar vi sju intressanta initiativ som framkommit under den senaste tiden. Dessa är donutekonomi, ekovälfärdsstaten, ekologisk återuppbyggnad, den europeiska gröna given, Green New Deal for Europe (GNDE), välfärdsekonomi samt uppdragsekonomi och uppdragsbaserad innovationspolitik.

Vi analyserar vad initiativen kan tillföra i diskussionen om ekonomins framtid i Finland. Innan vi besvarar denna fråga analyserar vi initiativen ur olika synvinklar. Vi frågar vad de försöker lösa i praktiken och vilka metoder de föreslår. Initiativen förhåller sig olika till förändringen av det nuvarande ekonomiska systemet, ekonomisk tillväxt, rättvisa och hur brådskande hållbarhetstransformationen är. Dessutom granskar vi hurdana konkreta verktyg de erbjuder som redskap för en transformationspolitik som strävar efter hållbarhet. Som avslutning på analysen utmanar vi initiativen genom att fråga vilka begränsningar de har och vilka verksamhetsmodeller de presenterar, och söker lösningar för att komma över begränsningarna.

Efter en mer allmän granskning placerar vi initiativen i den finländska kontexten och analyserar hur de å ena sidan stöder och å andra sidan utmanar Finlands nuvarande ekonomiska modell som bygger på idén om välfärdsstaten och tankarna om dess finansiering. Detta leder till en mer konkret översikt över hur initiativen har tagits emot i Finland.

I vår granskning visar sig initiativen vara mångsidiga. De deltar i diskussionen om ekonomins framtid från många olika håll. De ställer viktiga frågor och skissar upp mer konkreta planer mot en hållbar och rättvis framtida ekonomi. Även om bara ett fåtal initiativ uttalat försöker ändra den ekonomiska debatten, har alla potential att göra det. Initiativen för också dialog sinsemellan. Av de initiativ vi granskar är det den europeiska gröna given som EU står bakom det initiativ som utmanas av de andra. Denna dialog ger upphov till friktion som kan föra den ekonomiska framtidsdiskussionen framåt.

Det verkar som om initiativen till en rättvis och hållbar övergång tills vidare inte har hunnit ändra den finländska ekonomiska debatten och dess riktning nämnvärt. Om de i framtiden kan sprida sig till samhällsdebatten i större utsträckning – och i synnerhet till den ekonomiska debatten i Fin-

land – har de dock mycket att ge. Enligt vår tolkning skulle initiativen inrikta den inhemska diskussionen om transformationspolitiken och ekonomins framtid i en mer konkret riktning, mot de förändringar som hållbarheten kräver både på struktur- och vardagsnivå. Brådskan för att genomföra hållbarhetstransformationen stöder behovet för kursförändring: känslan av att det brådskar utan tvekan kommer att stärkas under de kommande åren. Vi tror alltså att initiativen kan skapa förutsättningar för en mer målmedveten transformationspolitik, en industriell brytningstid och en bredare ekonomisk omstrukturering.

Executive summary

Science-based initiatives for a fair and sustainable economy share a common goal: to change the thinking and operation of the economy to solve the social and ecological problems that affect societies and their stability. In this report, we look at seven promising recent initiatives. These are doughnut economics, the eco-welfare state, ecological reconstruction, the European Green Deal, Green New Deal for Europe (GNDE), the welfare economy, and the mission economy and mission-oriented innovation policy.

We consider what these initiatives can contribute to the debate on the future of the economy in Finland. Before answering this question, we analyse the initiatives from different perspectives. We ask what they aim to solve in practice and what measures they propose. The initiatives take different approaches to the change of the current economic system, economic growth, fairness and the urgency of the sustainability transformation. We also look at the specific tools they provide as instruments for a transition policy towards sustainability. At the end of the analysis, we challenge the initiatives by asking what the constraints are on them and the policies they propose, and by looking for solutions to overcome them.

After the more general examination, we place the initiatives in the Finnish context and see how they both support and challenge Finland's current economic model based on the welfare state and ideas on its funding. This is followed by a more concrete review of how the initiatives have been received in Finland.

In our analysis, the initiatives prove to be versatile and contribute to the debate on the future of the economy from many angles. They raise important questions and outline more concrete paths for transforming towards a sustainable and fair future economy. Although only a few of the initiatives explicitly seek to change the debate on the economy, all of them have the potential to do so. The initiatives are also in dialogue with each other. Of the initiatives that we examine, the European Green Deal of the European Union is the one that is challenged by the others. From this dialogue emerges a stimulating friction that can move the debate on the future of the economy forward.

It seems that the initiatives for a fair and sustainable transformation have not yet managed to make a significant difference to the Finnish debate on the economy and its direction. But if in future they are able to spread further to the public debate – and particularly to the debate on the economy in Finland – they will have much to offer. In our interpretation, the

initiatives would shape the domestic debate in a more concrete direction in terms of transition policy and the future of the economy, towards changes required for sustainability, both at the structural and the everyday level. This is supported not only by their premises and recommendations, but also by the fact that the implementation of the sustainability transformation is urgent and will undoubtedly become even more so in the coming years. We therefore believe that these initiatives have the potential to create the conditions for a more determined transition policy, industrial transformation and broader structural change in the economy.

1. Johdanto

Kukin maa ratkaisee valtavaksi vyyhdiksi muodostuneita sosiaalisia ja ekologisia ongelmia omista lähtökohdistaan. Tarkastelemamme reilun ja kestävän talouden aloitteet haastavat Suomessa historiallisesti muodostuneita ajattelu- ja toimintamalleja, jotka määrittävät suhteemme talouteen ja sen ohjaukseen.

Suomalainen kasvumalli kohtaa muutospaineita

Suomessa ja muualla maailmassa on viime vuosina laadittu useita tutkimukseen perustuvia aloitteita siirtymästä reiluun ja kestäväan talouteen. Niitä yhdistää pyrkimys muuttaa talouden ajattelu- ja toimintamalleja niin, että yhteiskuntia ja niiden vakautta koettelevat sosiaaliset ja ekologiset ongelmat voidaan ratkaista.

Aloitteille on ollut tilausta. Sekä maailmantalous että Euroopan talous ovat olleet vuoden 2008 finanssikriisin ja sitä seuranneen eurokriisin jälkeen sitkeissä vaikeuksissa. Talouksien toipuminen ja työllisyyden nousu näiden kriisien jälkeen oli erittäin hidasta. Tämä vahvisti sosiaalista eriarvoistumista ja aiheutti osaltaan pettymystä liberaalin demokratian kykyyn tuottaa turvaa ja mielekästä työtä kansalaisille kehittyneissä maissa. Myöskään kehittyvissä maissa moninaiset kriisit eivät ole hellittäneet otettaan. Vaikka globaalisti eriarvoisuus maiden välillä on viime vuosikymmeninä jossain määrin vähentynyt, yhteiskuntien sisällä eriarvoistuminen näyttää jatkuneen (ks. esim. YK 2020).

Kansainvälisten tiedepaneelien yhä tiukemman sanoman vuoksi ilmastomuutoksesta ja hiljattain myös luonnon monimuotoisuuden rapautumisesta on tullut laajan keskustelun kohde. Tiedepaneelien kuvaamat haasteet entisestään korostavat tarvetta kokonaisvaltaisille yhteiskunnallisille ratkaisuille. Koronakriisi on omalta osaltaan vauhdittanut keskustelua talouden suunnanmuutoksesta. Erityisesti se on palauttanut takaisin keskusteluun valtion ja julkisen vallan tärkeän roolin taloudellisiin kriiseihin vastaamisessa ja talouden ohjaamisessa laajemminkin.

Tätä raporttia viimeistellessämme Venäjä käynnisti laajamittaisen hyökkäyksen Ukrainaun. Vakiintuneet käsitykset turvallisuudesta ja taloudellisesta vakauudesta joutuivat välittömästi kyseenalaisiksi. Huoltovarmuus, omavaraisuus, raaka-aineiden ja tuotteiden saatavuus, kansainvälisen kaupan nopeasti muuttuvat pelisäännöt ja monet muut hieman unohtuneet, kansakuntien tulevaisuutta määrittävät ulottuvuudet nousevat talouskeskustelussa ja politiikassa aiempaa selvemmin esiin. Venäjän hyökkäyssota ei tee keskustelua reilun ja kestävän talouden aloitteista tarpeettomaksi. Vaikka aloitteet eivät suoraan käsittele geopoliittisia uhkia ja aseellisia konflikteja, niiden peräänkuuluttamat toimet lähtökohtaisesti lisäävät yhteiskunnallista sitkeyttä ja vakautta. Aloitteet ovat vähintään yhtä tärkeitä nyt kuin ne olivat ennen Ukrainan sotaa.

Ennen viimeisintä maailmanjärjestyksen käännettä talouskeskustelua ja talouspolitiikkaa on Suomessa hallinnut laajasti hyväksytty näkemys

suomalaisesta kasvumallista, jossa markkinatalous ja hyvinvointivaltio lyövät kättä. Viimeisten vuosikymmenien aikana suomalainen kasvumalli ja talousajattelu ovat jossain määrin muuttuneet, mutta niiden keskeisimmät lähtökohdat ovat pitäneet pintansa. Toisen maailmansodan jälkeen keskeisen sijan kasvumallissa sai raskas teollisuus, joka pyrki saavuttamaan tehokkuutta ja kansainvälistä kilpailukykyä suuruuden etuja hyödyntäen. Korporatiivinen työmarkkinamalli rakentui kolmikantasopimuksineen teollisuuden tarpeita tukevaksi.

Vaikka aloitteet eivät suoraan käsittele geopoliittisia uhkia ja konflikteja, niiden peräänkuuluttamat toimet lisäävät yhteiskunnallista sitkeyttä ja vakautta.

Hyvinvointivaltiota ja sen merkitystä perusteltiin usein osaavan ja hyvinvoivan työvoiman saatavuuden varmistamisella (esim. Wuokko ym. 2020).

Teollisuuden keskeinen asema, suomalainen työmarkkinamalli sekä hyvinvointivaltio etuuskineen ja palveluineen ovat pitäneet pintansa viimeiset vuosikymmenet, vaikka maailmalta Suomeenkin kulkeutuneet uusliberaalit ideat ovat sitä haastaneet erityisesti 1990-luvun laman jälkeen. 2020-luvun alkaessa perintönä aiempina vuosikymmeninä harjoitetusta politiikasta ja tapahtuneista yhteiskunnallisista kehityskuluista Suomessa on laaja julkinen sektori, jonka ytimessä on julkisen vallan rooli julkishyödykkeiden tuottajana (ennen kaikkea terveys ja koulutus) sekä tulojen uudelleenjakajana. Valtiolle on annettu rooli myös markkinoiden ohjaajana ja markkinaepäonnistumisten korjaajana. Rajoitteen julkisen sektorin kasvulle on erityisesti 1990-luvun alun laman jälkeen asettanut talouspolitiikassa korostunut tavoite julkisen talouden pitkän aikavälin tasapainosta.

Kustannuskilpailukyvyyn vaaliminen ja työvoiman tarjonnasta huolehtiminen sekä palkkamallilla että työmarkkinoiden rakenteellisiin uudistuksiin

tähtäämällä – ennen kaikkea sosiaaliturvaan ja palkkaneuvottelumalliin liittyvillä muutoksilla – ovat niin ikään olleet talouspolitiikan ytimessä viime vuosina.

Talouskeskustelu ja erityisesti talouspoliittinen keskustelu ovat liikkuneet tiiviisti edellä mainittujen poliittisten elementtien ympärillä. Aivan viime vuosien aikana Suomessa on asetettu poliittisia tavoitteita hiilineutraaliudesta ja luontokadon pysäyttämisestä. Nämä näkökulmat ovat nousseet osaksi taloudesta käytävää keskustelua, mutta talouspolitiikan kovaa ydintä ne eivät ole vielä muuttaneet.

Aloitteiden ja talouskeskustelun analyysi

Analysoimme ja käymme tässä raportissa läpi tärkeimpiä reilun ja kestävän talouden aloitteita sekä arvioimme niiden Suomessa saamaa vastaanottoa. Kävimme raporttia varten myös taustakeskusteluja valikoitujen, suomalaiseseen talouspoliittiseen keskusteluun työnsä kautta merkittävästi vaikuttavien henkilöiden kanssa.

Valitsimme selvityksessä tarkasteltavaksi seitsemän aloitetta, joista jokainen nojaa omalla tavallaan akateemiseen tutkimukseen. Aloitteet ovat aakkosjärjestyksessä:

- 1.** donitsitalous
- 2.** ekohyvinvointivaltio
- 3.** ekologinen jälleenrakennus
- 4.** Euroopan vihreän kehityksen ohjelma
- 5.** Green New Deal for Europe
- 6.** hyvinvointitalous sekä
- 7.** missiotalous ja missiolähtöinen innovaatiopolitiikka

REILUN JA KESTÄVÄN TALOUDEN ALOITTEET LYHYESTI

Donitsitalous. Professori Kate Raworthin kehittämässä ja kansainvälisen verkoston levittämässä donitsitalouden mallissa kestävän talouden reunaehdot määrittävät sosiaalisen perustan ja ekologisen katon rajaamalle alueelle. Tämän kokonaisuuden visualisoiva donitsi on eräänlainen kompassi, joka osoittaa taloudellisen kestävyuden rajat ja paikantaa niiden mahdollisen ylittämisen planeetan rajat -mallin mukaisesti.

Ekohyvinvointivaltio. Hyvinvointivaltiot ovat luoneet laajaa sosiaalista turvaa ja hyvinvointia, mutta niiden materiaalinen perusta eli hiilijalanjälki ja luonnonvarojen käyttö ylittävät laajasti ympäristön kantokyvyn rajat. Tässä kansainvälisessä ja pääasiallisesti akateemisessa keskustelussa hyvinvointivaltioita pidetään kuitenkin potentiaalisina murrostoimijoina kohti ekohyvinvointivaltiota, jonka myötä hyvinvointia voidaan tuottaa ekologisen kestävyuden rajoissa.

Ekologinen jälleenrakennus. Ekologinen jälleenrakennus on itsenäisen ja monitieteisen BIOS-tutkimusyksikön vuonna 2019 julkaisema aloite Suomen saattamiseksi ekologisiin rajoihin nopeasti ja hallitusti. Tavanomaisen kasvustrategian sijaan seuraavat vuosikymmenet ovat siirtymäpolitiikan aikaa, jolloin valtio ohjaa taloutta ja yhteiskuntaa suoraan ja sisällöllisesti kohti kestäviä rakenteita ja käytäntöjä.

Euroopan vihreän kehityksen ohjelma. Suomi on sitoutunut Euroopan vihreän kehityksen ohjelmaan, joka pyrkii uudistamaan eurooppalaisen talouden ja saavuttamaan kansainvälisiin tiedepaneeleihin nojaavat ympäristötavoitteet. Ohjelman ytimessä on vihreä kasvustrategia, joka uudistaa jäsenmaita koskevia talouden pelisääntöjä ja kannustaa teollisuutta innovaatioihin. Lisäksi se luo puitteet 2000-luvun eurooppalaiselle luonnon-suojelulle.

Green New Deal for Europe. GNDE on kansainvälisen tutkija- ja aktivistiverkoston sekä DiEM25-järjestön fasilitoima aloite oikeudenmukaisen siirtymän ohjelmaksi Euroopalle. Se pyrkii vastaamaan Euroopan kolmois-kriisiin eli maanosan talouskehityksen ongelmiin, ekologiseen kriisiin sekä demokratian ja epäluottamuksen kriisiin. GNDE näkee Euroopan vihreän kehityksen ohjelman liian kasvu- ja yrityskeskeisenä.

Hyvinvointitalous. Hyvinvointitalous on kansainvälisestä kansalaisyhteiskunnasta noussut aloite, jonka tavoitteena on systeeminen talouden muutos kohti ekologisesti ja sosiaalisesti kestäväää talousjärjestelmää. Se pyrkii muuttamaan ajattelu- ja toimintatapoja hyvinvointilähtöisiksi, painottaa kollektiivista hyvinvointia taloudellisen toiminnan lähtökohtana ja korostaa sekä siirtymässä että tavoiteltavassa lopputuloksessa vahvaa osallisuutta, yhdenvertaisuutta sekä luonnon hyvinvoinnin vaalimista.

Missiotalous ja missiolähtöinen innovaatiopolitiikka. Missiolähtöinen innovaatiopolitiikka on professori Mariana Mazzucaton ja kumppaneiden aloite, jonka tavoitteena on suunnata ja vahvistaa julkisen ja yksityisen sektorin yhteistyötä ja innovaatiokykyä aikamme suurten haasteiden ratkaisemiseksi. Missiotaloudessa valtio ei vain korjaa markkinoiden ongelmia vaan toimii talouden suunnannäyttäjänä ja itsekin innovatiivisena toimijana.

Valittu aloitteiden joukko antaa kattavan kuvan ajattelusta, jonka pohjalta eri tahot pyrkivät ajassamme uudistamaan taloutta reiluksi ja kestäväksi – tai ainakin sysäämään taloutta siihen suuntaan. Jätimme tarkastelusta syrjään vanhemmat aloitteet ja sellaiset, jotka ovat joko kytköksissä poliittisiin puolueisiin tai eivät riittävän selvästi jäsenenä talouden muutostarpeita reilouden ja kestävyuden näkökulmista.

Euroopan vihreän kehityksen ohjelma on aloitteiden joukossa erityistapaus, koska se on Euroopan unionissa virallisesti hyväksytty, lainsäädäntötyötä ohjaava kokonaisuus. Se on ensimmäinen kokonaisvaltainen ohjelma eurooppalaisen talouden siirtymästä reiluksi ja kestäväksi. Ohjelma pyrkii nojaamaan uskottavasti tieteeseen erityisesti ympäristötavoitteiden ja -sääntelyn osalta. Loput raportissa tarkasteltavat aloitteet vertautuvat tähän ohjelmaan. Ne edustavat akateemista keskustelua erilaisiin tutkimusperinteisiin nojaten. Osalla niistä on myös tiiviitä yhteyksiä kansalaisliikkeisiin ja muuhun ruohonjuuritason toimintaan.

Kaikki aloitteet antavat kohtalaisen selväpiirteisiä suosituksia talouden uudelleenjäsentämiseksi. Toisin sanottuna ne hahmottelevat politiikalle tehtäviä, joilla yhtäältä ajetaan alas hiili-intensiivistä, luontoa ja luonnonvaroja liikaa kuluttavaa tuotantoa, rakenteita ja käytäntöjä, ja toisaalta ajetaan ylös kestävää teollisuutta, palveluita ja infrastruktuuria. Aloitteet pyrkivät myös luomaan tilaa politiikalle, joka huolehtii kansalaisten hyvinvoinnin edellytyksistä entistä paremmin, reilummin ja oikeudenmukaisemmin – sekä siirtymän aikana että siinä yhteiskunnallisessa ja taloudellisessa todellisuudessa, jonne siirtymän myötä päätyisimme.

Aloitteiden välillä on myös merkittäviä eroja. Keskeisimmät erot liittyvät niiden institutionaaliseen asemaan, suhtautumiseen talouden kasvuun ja valtion talouspoliittiseen rooliin sekä ymmärrykseen kestävyys siirtymän toteuttamisen vaativuudesta.

Tässä raportissa pyrimme vastaamaan seuraaviin kysymyksiin:

- Mistä lähtökohdista ja kenen toimesta aloitteet on laadittu?
- Minkälaisiin viitekehyksiin ja talousmalleihin aloitteet perustuvat?
- Miten aloitteet suhtautuvat talouden kasvuun ja talouden materiaaliin rajoitteisiin?
- Millaisen roolin aloitteet antavat valtiolle ja julkisen vallan taloutta koskeville interventioille?
- Mitä muutoksia aloitteet tavoittelevat ja miten ne näkevät muutosten tapahtuvan?
- Miten aloitteet on vastaanotettu Suomessa ja miten ne haastavat suomalaisen hyvinvointivaltion perinteistä talouskasvun strategiaa?
- Minkälaisia rajoitteita tai ongelmia aloitteisiin liittyy, ja miten rajoitteista olisi mahdollista päästä yli?

- Miten aloitteet voivat muokata tulevaisuuden taloudesta käytävää keskustelua, ja jos ne vielä nykyistä voimallisemmin tulisivat osaksi suomalaista talouskeskustelua, mikä silloin muuttuisi?

Kaikkiaan tavoitteenamme on muodostaa jäsentynyt kokonaiskuva aloitteiden hahmottamista talouden uudistamistarpeista ja -mahdollisuuksista tässä ja nyt. Emme niinkään pyri yksityiskohtaisesti tarkastelemaan yksittäisiä aloitteita.

Selvitystyömme aluksi laadimme valituista aloitteista tiiviit yleiskuvaukset. Aloitteiden analysointia varten listasimme ulottuvuudet, joita tarkastelemalla voisimme vastata yllä mainittuihin tutkimuskysymyksiin. Kävimme aloitteet läpi yhteensä kuudentoista ulottuvuuden osalta ja muodostimme päälöydöksistä taulukon (vertailun vuoksi ks. Wahlsten 2020). Taulukointi auttoi meitä käsittelemään yhtäläisesti ja riittävän etäältä myös niitä aloitteita, joiden laatimisessa me kirjoittajat olemme olleet mukana (ekologinen jälleerakennus ja hyvinvointitalous). Tämän raportin liitteenä on taulukosta versio, jota on tiivistetty työversiona käyttämästämme taulukosta. Raportissa emme käy läpi jokaista aloitetta kaikkien tarkastelemiemme ulottuvuuksien kannalta, vaan korostamme oleellisia seikkoja ja muodostamme niistä johtopäätöksiä koko aloitejoukon näkökulmasta.

Varsinaisten aloitetekstien lisäksi raportin analyysi perustuu erilaisiin kirjallisiin lähteisiin, kuten tutkimuskirjallisuuteen ja suomalaista talouskeskustelua kuvaaviin teksteihin, sekä taustakeskusteluihin, jotka toteutimme analyysin alkuvaiheessa. Haastattelimme seitsemän keskeistä suomalaisen talouspoliittiseen keskusteluun osallistuvaa henkilöä. Käsittelemme haastatelluja anonymoineina, koska ne muodostavat samalla osan laajemmasta aineistosta tämän raportin lisäksi tehtävässä tieteellisessä tutkimushankkeessa. Raportin kokonaisarvio nojaa myös kirjoittajien pitkäkestoiseen ja monipuoliseen tutkimus- ja asiantuntijatyöhön reilun ja kestävän talouden parissa.

Johdannon jälkeen raportissa esitellään aloitteet sekä niiden tekijät ja taustavoimat (luku 2). Tämä osio on pääosin kuvaileva. Kirjoittajien omat tulkinnat ja analyttiset valinnat tulevat enemmän mukaan raportin seuraavissa osioissa. Niissä tarkastelemme aloitteiden kuvaamia ongelmia ja niiden ehdottamia ratkaisuja sekä aloitteiden rajoitteita ja mahdollisia keinoja niiden ylittämiseksi (luku 3), aloitteiden suhdetta suomalaiseen hyvinvointivaltiomalliin (luku 4), aloitteiden vastaanottoa Suomessa (luku 5). Raportin johtopäätösluvussa (luku 6) vedämme analyysimme yhteen ja arvioimme, mihin aloitteet sijoittuvat nykyisessä tulevaisuuteen kurkottavassa talouskeskustelussa. Lisäksi pohdimme, miten aloitteet voisivat muuttaa erityisesti suomalaista talouskeskustelua, jos ne leviäisivät keskustelussa nykyistä merkittävästi laajemmalle.

2. Aloitteet, niiden tekijät ja taustavoimat

Reilun ja kestävän talouden aloitteista jokainen haastaa vakiintunutta talousajattelua omasta erityisestä tulokulmastaan. Jotkut aloitteet henkilöityvät vahvasti yhteen professoritason tutkijaan, toiset tiivistävät yhteen laajemman joukon näkemyksiä ja tutkimuslöydöksiä. Kuvaamme aloitteet aakkosjärjestyksessä.

Donitsitalous

Donitsitalous on viime vuosina saanut paljon näkyvyyttä julkisessa keskustelussa. Aloitteen alullepanija on taloustieteilijä Kate Raworth, joka esitti ensimmäisen version donitsitaloudesta Oxfamille vuonna 2012 laatimassaan raportissa (ks. Raworth 2012). Vuonna 2017 Raworth julkaisi populaarikirjan *Doughnut Economics: Seven Ways to Think Like a 21st-Century Economist*, jossa donitsitalouden ja donitsitaloustieteen ajatuksia viedään pidemmälle.

Donitsitalous ponnistaa laajemmasta planetaaristen rajojen (planetary boundaries) viitekehyksestä (ks. esim. Rockström ym. 2009), jossa maapallo nähdään erilaisten verkottuneiden ekologisten prosessien järjestelmänä. Jokaiselle osalle tätä järjestelmää hahmotetaan rajat, joiden ylittäminen johtaa ennen pitkää sekä osan että koko järjestelmän kannalta kriittisiin kehityskulkuihin. Donitsitalouden mallissa planeetan rajoihin yhdistetään sosiaalinen kestävyys. Siten kestävän talouden reunaehdot määrittävät sosiaalisen perustan ja ekologisen katon rajaamalle alueelle. Sosiaalinen perusta muodostuu yhteiskunnan osa-alueista, joissa inhimillisen hyvinvoinnin ajatellaan rakentuvan. Näitä ovat muun muassa terveys, asuminen, yhdenvertaisuus, rauha ja oikeudenmukaisuus, ruoan ja puhtaan veden saatavuus sekä koulutus.

Ekologiset ja sosiaaliset näkökulmat yhteen kuvioon visualisoiva donitsi on eräänlainen kompassi, joka pyrkii osoittamaan taloudellisen kestävyuden rajat sekä ekologisesta että sosiaalisesta näkökulmasta. Reilun ja kestävän siirtymän aloitteena donitsitalous on helposti lähestyttävä ja

sisäisesti looginen. Se tarjoaa eko-sosiaalisen ajattelun sisääntuloväylän ihmisille, jotka eivät ole aiemmin ekologiseen ja sosiaaliseen kestävyYTEEN liiemmin perehtyneet.

Donitsitalouden malli ja donitsitaloustiede esittävät, että ihmiskunnalla on tällä hetkellä käytössään vääränlaiset taloudelliset teoriat ja ajatusmallit. Poliittisena aloitteena donitsitalous pyrkii ensisijaisesti ajattelutapojen muutokseen. Viime vuosina sen ympärille syntyneessä yhteiskunnallisessa liikkeessä on lisäksi korostettu, että ajattelun muutoksen pitää muuttaa myös toimintaa ja sitä kautta yhteiskuntaa (ks. DEAL 2022). Donitsitalouden mukaisen yhteiskunnan rakentamisen tärkeitä periaatteita ovat olleet uusintavuus (regeneratiivisuus) sekä jakavuus (distributiivisuus), jotka hahmotetaan välttämättöminä tekijöinä sekä siirtymälle että tulevaisuuden talousmallille. Näistä ensimmäisen mukaan talouden pitää rakenteeltaan jatkuvasti palauttaa ja uudistaa hyvinvointia ylläpitäviä elämän kiertokulkuja. Jälkimmäinen periaate puolestaan korostaa yhteisön aikaansaaman tuotoksen sekä varallisuuden jakamisen (ensijako ja uudelleenjakko) merkitystä sosiaalisesti ja ekologisesti kestävässä taloudessa.

Donitsitalous ammentaa myös viimeaikaisesta kansainvälisestä Beyond GDP -keskustelusta, jonka yksi keskeinen lähtöpiste oli taloustieteilijöiden Stiglitz, Sen ja Fitoussi Euroopan komissiolle vuonna 2009 laatima raportti (ks. Stiglitz ym. 2009). Beyond GDP pyrkii tarkastelemaan hyvinvointia ja sen tekijöitä monipuolisesti, yli bruttokansantuotteen ja talouskasvun, jotka eivät yksi yhteen korreloi inhimillisen ja luonnon hyvinvoinnin kanssa.

Donitsitalouden aloite henkilöityy edelleen vahvasti Kate Raworthiin. Vuonna 2019 donitsitalouden ympärille kuitenkin perustettiin kehittämissorganisaatio Doughnut Economics Action Lab (DEAL), joka pyrkii määrätietoisemmin ja useamman henkilön voimin edistämään donitsitalousajattelun leviämistä ja soveltamista eri tasoilla. Paikallishallinnon kuten kaupunkien lisäksi DEAL on tehnyt yhteistyötä myös tutkimuslaitosten, muiden tieteen piirissä toimivien organisaatioiden sekä yritysten kanssa. Sen sijaan donitsitalouden yhteydet ja vaikutusmahdollisuudet valtakunnan tason politiikkaan ja päätöksentekijöihin ovat jääneet melko ohuiksi.

Ekohyvinvointivaltio

Ekohyvinvointivaltio (eco-welfare state) on pääasiallisesti akateeminen reilun ja kestävä siirtymän aloite. Aloite on kehittynyt erityisesti 2010-luvun aikana, ja viime vuosina erilaisia jäsennyksiä ekohyvinvointivaltiosta on tuotettu runsaasti.

Ekohyvinvointivaltion aloitteessa etsitään ratkaisuja hyvinvointivaltioiden kehittämiseksi siten, että hyvinvointia voidaan tuottaa ekologisen kestävyYDEN rajoissa. Lähtökohtana on näkemys, jonka mukaan hyvinvointi-

valtiot ovat historiansa aikana luoneet laajaa sosiaalista turvaa ja hyvinvointia, mutta niiden materiaallinen perusta eli hiilijalanjälki ja luonnonvarojen käyttö ylittävät laajasti ympäristön kantokyvyn rajat. Hyvinvointivaltioita voidaan pitää kuitenkin edelleen potentiaalisina murrostoimijoina kohti tasa-arvoisia hyvinvoinnin edellytyksiä ekologisissa rajoissa.

Ekohyvinvointivaltion erityisyys aloitteiden joukossa kiteytyy siihen, että se tarjoaa kriittisen mutta toiveikkaan näkökulman olemassa olevien valtiorakenteiden ja yleensä julkisen vallan mahdollisuuksiin ohjata yhteiskunnallinen kehitys kestäväälle uralle. Aloitteessa artikuloidaan selkeästi ajatus, että hyvinvoinnin tuottaminen valtion turvaamana on edelleen mahdollista, vaikka yhteiskunnan hiilijalanjälki sekä luonnonvarojen kulutus pienenevät. Näin ollen aloite suuntautuu tuttujen instituutioiden muovaamiseen enemmän kuin jonkin uuden ja tuntemattoman rakentamiseen tyhjistä keskellä erilaisten yhteiskunnallisten haasteiden kasautumaa.

Ekohyvinvointivaltion saavuttamiseksi kirjallisuudessa esitetään, että valtio ottaa kestävyysmurroksen orkestroinnissa eli ohjaamisessa ja puitteiden luonnissa keskeisen roolin (Eckersley 2021; Zimmermann & Graziano 2020; Hirvilammi ym. 2021). Eri politiikkalohkojen (talous-, sosiaali- ja ympäristöpolitiikka) välille on etsittävä nopeasti integroinnin mahdollisuuksia niin, että ekologiset tavoitteet sekä hyvinvointitavoitteet ohjaavat politiikan toteuttamista. Päästöjä leikkaavien toimien tulonjakovaikutuksien huomioiminen ja korjaaminen sosiaalietuuksiin liittyvillä politiikkatoimilla tai julkisten palveluiden kehittäminen ekologisesti kestävämmiksi sekä toteutustavoiltaan että tavoitteiltaan ovat esimerkkejä tällaisesta integraatiosta. Vaikka ekohyvinvointivaltion aloite korostaa olemassa olevien valtioinstituutioiden merkitystä siirtymässä, toimintaympäristöanalyysin ja ennen kaikkea politiikan lähtökohtien tasolla se argumentoi merkittävän muutoksen tarvetta.

Ekohyvinvointivaltion aloite on kansainvälinen aloite. Keskustelua siitä ovat käyneet 2010-luvulla monet sosiaali- ja ympäristöpolitiikan keskeiset nimet kuten Ian Gough, James Meadowcroft ja Robyn Eckersley. Suomessa ja suomalaisessa tutkijayhteisössä ekohyvinvointivaltio on saanut viime vuosina vahvan aseman ja erilaisia teoretisointeja, jäsennyksiä ja empiirisiä sovelluksia tulevaisuuden ekohyvinvointivaltion reunaehdoista on tuotettu yksittäisissä tutkimuksissa (esim. Hirvilammi, Peltomaa & Mervaala 2021, Lähteenmäki-Uutela ym. 2021) mutta myös tutkimushankkeissa. Keskeinen hanke on Suomen Akatemian rahoittama ORSI-hanke (ks. ORSI 2022). Toistaiseksi keskustelu ekohyvinvointivaltiosta ei ole levinnyt kovin laajalle julkiseen keskusteluun, eikä esimerkiksi kansalaisyhteiskunnassa ole aloitteeseen näkyvästi tartuttu.

Ekologinen jälleenrakennus

Ekologinen jälleenrakennus on suomalainen reilun ja kestävän siirtymän aloite. Sen on julkaissut vuonna 2019 itsenäinen ja monitieteinen BIOS-tutkimusyksikkö (ks. BIOS 2019). Aloite on sisällöltään kansallinen, eli sen lähtökohtana on suomalaisen yhteiskunnan saattaminen ekologisiin rajoihin nopeasti ja hallitusti.

Ekologisen jälleenrakennuksen aloitteessa tulkitaan, että tavanomaisen kansallisen kasvustrategian – jollaisiin aikaisempina vuosikymmeninä on nojattu – sijaan seuraavat vuosikymmenet ovat Suomessakin siirtymäpolitiikan aikaa. Ilmastonmuutoksen ja muiden ympäristökriisien hallittu kohtaaminen vaatii yhteiskunnilta nopeita ja mittavia toimenpiteitä, eivätkä lähimenneisyyteen perustuvat oletukset yhteiskuntien kehityksestä ja muutostekijöistä sellaisenaan päde. Aloitteen hahmottelema siirtymäpolitiikka on ennen kaikkea valtiollista puuttumista talouden toimintaan: valtio ohjaa taloutta ja yhteiskuntaa suoran toimenpitein sekä politiikka-agendojen kautta kohti kestäviä rakenteita ja käytäntöjä.

Ekologisen jälleenrakennuksen aloitteen erityispiirre on siinä, että se ei painota universaalien viitekehysten ja trendien omaksumista. Sen sijaan aloite keskittyy paikallisia materiaalisia ja sosiaalisia olosuhteita tukeviin pitkäjänteisiin toimiin. Aloite myös painottaa vahvasti kestävyysmurroksen aikataulun kiireellisyyttä ja materiaalisen kulutuksen suunnanmuutoksen haasteellisuutta. Lisäksi se korostaa monitieteisen tiedontuotannon roolia ja merkitystä näiden toimien suunnitelmallisessa ohjaamisessa ja konkreettisten yhteiskunnallisten tavoitteiden asettamisessa.

Edelliset painopisteet seuraavat siitä, että ekologinen jälleenrakennus pyrkii tietoisesti tuomaan kansainvälisen kestävyys siirtymäkeskustelun paikalliseen kontekstiin. Se pyrkii ymmärtämään syvällisesti niitä sosio-ekologisia erityislaatuksuuksia, jotka paikallisessa, alueellisessa tai kansallisessa mittakaavassa vaikuttavat siirtymän edellytyksiin ja sille asetettuihin vaatimuksiin.

Ekologisen jälleenrakennuksen aloitteen laatija BIOS on itsenäinen, pitkälti säätiörahoitteinen ja monialainen tutkimusyksikkö, joka on laatinut aloitteen omaehtoisesti painottaen Suomen kansallisia olosuhteita ja lähtökohtia. Ekologinen jälleenrakennus aloitteena keskustelee kansainvälisen monialaisen ympäristötutkimuksen kanssa ja on saanut siitä monia vaikutteita, mutta varsinaisesti aloitteen ovat muodostaneet kahdeksan BIOS-tutkimusyksikön tutkijaa. Aloite on herättänyt paljon kiinnostusta Suomessa, ja sitä on hyödynnetty erilaisissa poliittisissa ja ennakointiin liittyvissä yhteyksissä.

Euroopan vihreän kehityksen ohjelma

Euroopan vihreän kehityksen ohjelma (European Green Deal) on Euroopan unionin politiikka-aloite, johon unionin jäsenmaat Suomi mukaan lukien ovat sitoutuneet. Ohjelma on valmisteltu pääasiassa vuonna 2019, mutta se kokoaa yhteen suuren määrän jo aiemmin Euroopan unionissa käsiteltyjä aloitteita. Ursula von der Leyenin johtama komissio nosti vihreän kehityksen ohjelman tärkeimmäksi nykyisen komission politiikkaohjelmista viisi-vuotiskaudellaan.

Euroopan vihreän kehityksen ohjelmaa voidaan pitää ensimmäisenä merkittävänä yrityksenä hallita Euroopan taloutta ja yhteiskuntia kokonaisvaltaisesti niin, että ympäristötavoitteet ovat keskeisesti mukana kaikessa päätöksenteossa. Käytännössä vihreän kehityksen ohjelma pyrkii uudistamaan eurooppalaisen talouden ja saavuttamaan kansainvälisten tiedepaneelien esittämät ympäristötavoitteet Euroopan osalta. Ohjelman ytimessä on vihreä kasvustrategia, joka uudistaa jäsenmaita koskevia talouden pelisääntöjä ja kannustaa teollisuutta innovaatioihin. Lisäksi se luo puitteet 2000-luvun eurooppalaiselle luonnonsuojelulle.

Ohjelman toimeenpanoa viedään eteenpäin moninaisilla strategioilla ja aloitteilla, joita komissio valmistelee jäsenvaltioiden käsittelyyn. Voimaan on saatettu vuonna 2021 myös eurooppalainen ilmastolaki. Valmiina 55:een (Fit for 55) -lakipaketti esiteltiin heinäkuussa 2021. Tässä ”valmiuspaketissa” on kokonaisuudessaan kaksitoista ilmasto-, liikenne-, energia- ja verotuskysymyksiä käsittelevää lainsäädäntöehdotusta.

Euroopan vihreän kehityksen ohjelma eroaa muista raportissa tarkasteltavista aloitteista laajuudeltaan ja institutionaaliselta sekä poliittiselta asemaltaan. Se on EU:n instituutioiden ja jäsenvaltioiden yhdessä muotoilema aloite, joka kurottaa monelle yhteiskunnan alueelle ja politiikkalohkolle sekä tavoitteiden asetannassa että ohjelmallisessa toimeenpanossa. Koska aloitteen takana olevien kansallisvaltioiden ja niissä vallalla olevien politiikkanäkemyksien kirjo on laaja, Euroopan vihreän kehityksen ohjelma on aloitteena välttämättä jonkinlainen kompromissi. Euroopan komissio on käyttänyt ja käyttää edelleen aloitteen määrittelyssä merkittävää esittelyvaltaa. Kansallisvaltioiden ja Euroopan parlamentin rooliksi jää usein aloitteen sisältyvien ehdotusten punninta, maltillinen muokkaaminen ja sitten hyväksyminen. Koska aloite on virallinen ja kansallisvaltioiden hyväksymä, eräänlainen perusura-aloite, siihen kohdistuu laajaa poliittista kiinnostusta sekä vaikuttamispyrkimyksiä. Myös muut tässä tarkastelussa käsiteltävät aloitteet käyvät dialogia Euroopan vihreän kehityksen ohjelman kanssa. Vaikuttaminen vihreän kehityksen ohjelmaan on yksi mahdollinen väylä edistää muita aloitteita Euroopassa.

Green New Deal for Europe

Green New Deal for Europe (GNDE) on kansainvälisen tutkija- ja aktivistiverkoston sekä DiEM25-järjestön luoma aloite oikeudenmukaisen siirtymän ohjelmaksi Euroopalle. Aloite julkaistiin vuonna 2019. Se on suunnattu eurooppalaiselle kansalaisyhteiskunnalle – järjestöille, ammattiliitoille, puolueille ja aktivisteille – sekä laajemmin yhteisöille, jotka jakavat aloitteen käsityksen ympäristöoikeudenmukaisuudesta.

GNDE pyrkii vastaamaan Euroopan niin sanottuun kolmoiskriisiin eli maanosan talouskehityksen ongelmiin, ekologiseen kriisiin sekä demokratian ja epäluottamuksen kriisiin (ks. GNDE 2019). Toimintaympäristöanalyysi koostuu sekä eurokriisin poliittisen talouden analyysistä, kansainvälisen tiedeyhteisön ekologisen kriisin analyysistä että ajankohtaisesta demokratia-analyysistä ja poliittisten liikkeiden analyysistä.

GNDE esittää konkreettista politiikkaohjelmaa kriiseihin vastaamiseksi. Yleisellä tasolla ohjelma koostuu niin ikään kolmesta institutionaalisesta kokonaisuudesta, joilla tavoitellaan kestävyys siirtymän vauhdittamista EU:ssa: 1) julkisten vihreiden työpaikkojen ja investointien ohjelma 2) EU:n ympäristölainsäädännön uudistaminen kestävän talouskehityksen ohjaamiseksi parhaan ympäristötieteen mukaisesti sekä 3) itsenäinen ja tutkimusperustainen ympäristöoikeuskomissio, joka ohjaisi poliittisia päättäjiä oikeudenmukaisen siirtymän toteuttamisessa.

GNDE asemoi itsensä aloitteena, joka oikeasti pyrkii saavuttamaan ekologiset tavoitteet ja parantamaan tavallisten eurooppalaisten asemaa. Se asettuu tietoisesti kriittiseen dialogiin Euroopan vihreän kehityksen ohjelman kanssa. Euroopan virallisen aloitteen GNDE näkee liian kasvu- ja markkinakeskeisenä.

Aloitteiden joukossa GNDE on omaleimainen siksi, että se on varsin konkreettinen politiikkaohjelma, jonka tavoitteena on uudistaa radikaalisti EU:n rahoitusta, politiikan ohjausta ja lainsäädäntöä. Aloite pyrkii muuttamaan EU:n instituutioita ja poliitikkoja siten, että ne tukevat hallittua kokonaisenergian kulutuksen ja resurssien käytön vähentämistä samalla kun investoidaan vähähiiliseen tuotantoon ja infrastruktuuriin. Vaikka aloite suuntautuu täten poliittisesti olemassa olevia eurooppalaisia instituutioita kohti, se painottaa myös ruohonjuuritason ja kansalaisten voimaannuttamisen merkitystä. Tärkeä lähtökohta aloitteessa on vahva demokratiavaatimus, jolla pyritään edistämään yleiseurooppalaista, vahvaan osallisuuteen perustuvaa siirtymäpolitiikkaa.

GNDE:n alullepanijana on toiminut DiEM25-järjestö (Democracy in Europe Movement 2025), joka on vuonna 2016 lanseerattu yleiseurooppalainen kansanliike. Sen perustajia olivat Kreikan valtiovarainministerinä maan talouskriisin aikaan toiminut Giánis Varoufákis sekä kroatialainen filosofi Srećko Horvat. Itse siirtymäaloitteen taustalla on joukko tutkijoita ja aktivisteja, kuten brittiläinen taloustieteilijä Ann Pettifor sekä yhdysvaltalainen ilmastoaktivisti Bill MacKibben. Aloitetta oli laatimassa DiEM25:n lisäksi 14 muuta eurooppalaista kansalaisjärjestöä.

Hyvinvointitalous

Hyvinvointitalous on kansainvälisestä kansalaisyhteiskunnasta noussut aloite, jonka tavoitteena on talouden systeeminen muutos kohti ekologisesti ja sosiaalisesti kestäväää talousjärjestelmää. Aloite on muodostunut vähitellen 2010-luvun lopulla ja se on saanut innoituksensa tutkijapuheenvuoroista (esim. Fioramonti 2017, Trebeck 2018). Vuonna 2017 perustettu kansainvälinen hyvinvointitalousverkosto Wellbeing Economy Alliance on aloitteen käytännöllinen kotipesä.

Hyvinvointitalouden perustavoitteena on muuttaa ajattelu- ja toimintatapoja hyvinvointilähtöisiksi. Se painottaa kollektiivista hyvinvointia taloudellisen toiminnan lähtökohtana ja korostaa sekä siirtymässä että tavoiteltavassa lopputuloksessa vahvaa osallisuutta, yhdenvertaisuutta sekä luonnon hyvinvoinnin vaalimista. Hyvinvointitalous määrittyy aloitteessa taloutena, joka toimii ihmisten ja luonnon ehdoilla, ja joka on suunniteltu varmistamaan sosiaalisen oikeudenmukaisuuden sekä ympäristön hyvinvoinnin toteutuminen (WEAll 2022).

Erityistä hyvinvointitalouden aloitteessa on pyrkimys mobilisoida globaali kansalaisyhteiskunta, yhteisöt, yritykset ja valtiot laajasti hyvinvointilähtöisen järjestelmämuutoksen taakse. Aloitteen taustalla on ymmärrys siitä, että paljon samansuuntaisia hankkeita ja pyrkimyksiä on jo olemassa, mutta niiden välinen koordinointi puuttuu. Rakentamalla yhteistyötä pienimmän yhteisen nimittäjän kautta (kestävä hyvinvointi) hankkeiden vaikuttavuutta pyritään vahvistamaan ja samansuuntaisia prosesseja kohti kestäväää hyvinvointitaloutta vahvistamaan.

Hyvinvointitalousaloite on muutamassa vuodessa onnistunut laajenemaan myös kansallisvaltioiden ja hallitusten toimintakentälle ja siitä on käyty Euroopassa keskustelua muun muassa Suomen EU-puheenjohtajuuskaudella vuonna 2019, jolloin jäsenmaat hyväksyivät EU:n neuvostossa hyvinvointitalouspäätelmät. Lisäksi on perustettu hallitusten välinen Wellbeing Economy Governments -verkosto, johon kuuluu tällä hetkellä viisi maata (Skotlanti, Uusi-Seelanti, Islanti, Wales ja Suomi).

Hyvinvointitalouden aloitetta edistämään vuonna 2017 perustetun Wellbeing Economy Alliance (WEAll) -kansalaisjärjestön vetäjät tulevat moninaisista taustoista kansalaisyhteiskunnasta ja kansainvälisistä organisaatioista. Hyvinvointitalouden aloitteen sisältöjen määrittelyssä keskeinen rooli on ollut ainakin politiikan ja poliittisen talouden tutkijoilla Katherine Trebeckillä sekä Lorenzo Fioramontilla. Viidessä vuodessa WEAll on kerännyt jäsenekseen yli 250 organisaatiota ympäri maailmaa. Se on näin onnistunut tavoitteessaan luoda hyvinvointitalousajattelulle globaali verkosto, jossa riittävän samansuuntaisesti ajattelevat järjestöt ja liikkeet voivat jakaa ideoitaan sekä toimintamallejaan ja tehdä suurempaa hankeyhteistyötä.

Alusta asti hyvinvointitalouden aloitteen taakse on koottu myös tutkijaverkostoa ja moni kansainvälisesti tunnettu tutkija on ryhtynyt aloitteen ”lähettilääksi”. Lisäksi WEAll on rakentanut kaikille ihmisille avoimen ”kansalaisalustan”, jossa on mahdollista verkostoitua ja käydä erilaisia hyvinvointitalouteen liittyviä keskusteluja. Siinä missä esimerkiksi GNDE:n kotina on enemmän poliittiseen vaikuttamiseen suuntautunut liike, hyvinvointitalouden kotina on laaja-alaisempi eri osiin kansalaisyhteiskuntaa suuntautuva liike.

Missiotalous ja missiolähtöinen innovaatiopolitiikka

Missiotalous ja missiolähtöinen innovaatiopolitiikka on 2010-luvulla muotoutunut aloite, jonka tavoitteena on suunnata ja vahvistaa julkisen ja yksityisen sektorin yhteistyötä ja innovaatiokykyä aikamme suurten haasteiden ratkaisemiseksi. Sen näkyvimpänä muotoilijana voidaan pitää Mariana Mazzucatoa, jonka raportti *The Entrepreneurial State* vuonna 2011 oli lähtölaukaus missiotalouden esiinmarssille. Tämän jälkeen Mazzucato on julkaissut teokset *Value of Everything* (2018) sekä *Mission Economy* (2021), joissa hän on edelleen täsmentänyt ajatuksiaan ja missiotalouden aloitteen perustaa.

Keskeistä missiotalouden ja missiolähtöisen innovaatiopolitiikan aloitteessa on valtion ja yksityisen sektorin roolien ja niiden välisen suhteen kriittinen tarkastelu. Tämän kautta aloitteen lähtökohdaksi muodostuu näkemys, jonka mukaan valtion tehtävänä ei ole vain korjata markkinoiden ongelmia, vaan toimia talouden suunnannäyttäjänä ja itsekin innovatiivisena toimijana.

Aloitteen erityispiirre onkin valtion roolin uudelleenkuviutus (haasteena markkinalähtöiselle ajattelulle) aikamme isojen haasteiden voittamiseksi. Tämä kuvittelu ei ole utopistista, vaan vahvasti historialliseen evidenssiin nojaavaa ja sillä itseään perustelevaa. Missiotalous onkin herättänyt viime vuosina paljon sekä tieteellistä että innovaatiopoliittista keskustelua, ja valtioiden roolia esimerkiksi tutkimuksen ja kehittämisen alueella on alettu pohtia aikaisempaa laaja-alaisemmin.

Missiotalouden ja missiolähtöisen innovaatiopolitiikan tunkeutuminen kansallisvaltioiden ja ylikansallisten toimijoiden agendalle sekä hallitusten politiikkaohjelmiin on ollut viime vuosina voimakasta. Aloite onkin löytänyt hyvin kohdeyleisönsä ja se on puhutellut juuri sellaisia toimijoita, joilla on mahdollisuudet edistää missiotalouden eetosta. Missiotalousajattelun puitteissa on tehty teollisuuden ja innovaatiopolitiikan uudistamisohjelmia ainakin Italialle (Mazzucato 2020), Norjalle (Kattel ym. 2021) ja Ruotsille (Hill 2022).

Mariana Mazzucato on tutkimusartikkeillaan, populaareilla kirjoillaan, julkisilla esiintymisillään sekä poliitikkojen, hallitusten ja hallintojen kanssa käymällään dialogilla ottanut aloitteen enemmän tai vähemmän nimiinsä. Missiotaloudesta ja valtion roolista innovaatiopolitiikassa ovat kirjoittaneet viime vuosina monet muutkin tutkijat, ja tutkimuskirjallisuus on hyvin laaja ja monipolvinen.

Missiolähtöistä innovaatiopolitiikkaa Mazzucaton ajattelun hengessä edistetään University College Londonissa toimivassa IIPP-tutkimuskeskuksessa (UCL Institute for Innovation and Public Purpose). Mazzucato toimii UCL:ssä professorina. IIPP:n alaisuudessa toimii tällä hetkellä toistakymmentä eri innovaatioihin suuntautunutta tutkimushanketta ja tutkimuspereita sekä -artikkeleita julkaistaan tasaista tahtia. Tätä kautta missiotalouden aloitetta ruokitaan jatkuvasti uusilla ideoilla. IIPP:n julkilausuttuna tavoitteena on toimia päätöksentekijöiden apuna ja hakeutua aktiivisesti dialogiin yksittäisten poliitikkojen sekä hallitusten kanssa. Myös laajempaa kansalaisyhteiskuntadiologia tavoitellaan. Näiden kautta missiotalouden aloitteella on potentiaalia vaikuttaa laajasti yhteiskunnalliseen ajatteluun innovaatioista ja innovaatiopolitiikasta.

3. Mitä aloitteet ratkaisevat ja millä keinoin?

Aloitteet ammentavat kukin erilaisesta talousajattelusta ja suhtautuvat eri tavoin kapitalismiin, talouskasvuun, kestävyys siirtymän kiireellisyyteen ja reiluuteen. Lisäksi niiden tarjoamat työkalut ja ratkaisut kestävyys siirtymän toteuttamiseksi eroavat toisistaan. Jotkut aloitteista menevät ratkaisuisaan pidemmälle kuin toiset. Aloitteiden välinen yhteistyö auttaa ylittämään yksittäisten aloitteiden rajoitteita.

Suhde vallitsevaan talousjärjestelmään

Reilun ja kestävän talouden aloitteet jakavat yhteisen tilanneanalyysin: Eurooppa ja kansallisvaltiot kohtaavat vakavia talouden ja ympäristön ongelmia, joilla on merkittäviä sosiaalisia ulottuvuuksia. Ne myös jakavat näkemyksen, että taloudellisia, ekologisia ja sosiaalisia ongelmia ei voida ratkaista erillisinä, vaan on pyrittävä ratkaisuihin, jotka tunnustavat ongelmien yhtenäisyyden. Aloitteiden maailmantilan analyyseissa on myös merkittäviä eroja. Näin on erityisesti suhteessa vallitsevaan talousjärjestelmään.

Euroopan vihreän kehityksen ohjelma ja missiotalous lähtevät näkemyksestä, että talouden kasvu on ollut Euroopassa pitkään heikkoa. Tästä on seurannut sosiaalisia ongelmia, mutta yhtä lailla tulevaisuuden kasvun edellytykset ovat kärsineet. Valtiot ovat laiminlyöneet panostukset tutkimus- ja innovaatiotoimintaan, ja ne pitävät edelleen yllä hiili-intensiivistä teollisuutta ja infrastruktuuria. Niin julkiset kuin yksityiset investoinnit uusiin, kestäviin rakenteisiin ovat jääneet tekemättä. Siksi sekä talous että kestävyys siirtymä polkevat paikallaan. Kapitalismi nykyisine instituutioineen nähdään aloitteissa neutraalina perustana tulevaisuudenkin taloudelle ja yhteiskunnalle, mutta siinä ilmeneviä ongelmakohtia pitää pystyä aikaisempaa paremmin korjaamaan - esimerkiksi politiikan keinoin.

Green New Deal for Europe -aloitteen (GNDE) ja ekohyvinvointivaltion suhde talousjärjestelmään on edellisiä kriittisempi. Molemmissa pide-

tään kapitalismia juurisyyinä nykyisiin sosiaalisiin ja ekologisiin ongelmiin. Edelleen ajatellaan, että ongelmat voidaan ratkaista perustavanlaatuisesti vasta siirtymällä kestävämpään talousjärjestelmään. Vaikka ekohyvinvointivaltioajattelijat asettavat toivonsa valtion kykyyn ohjata syvällistä kestävyys-

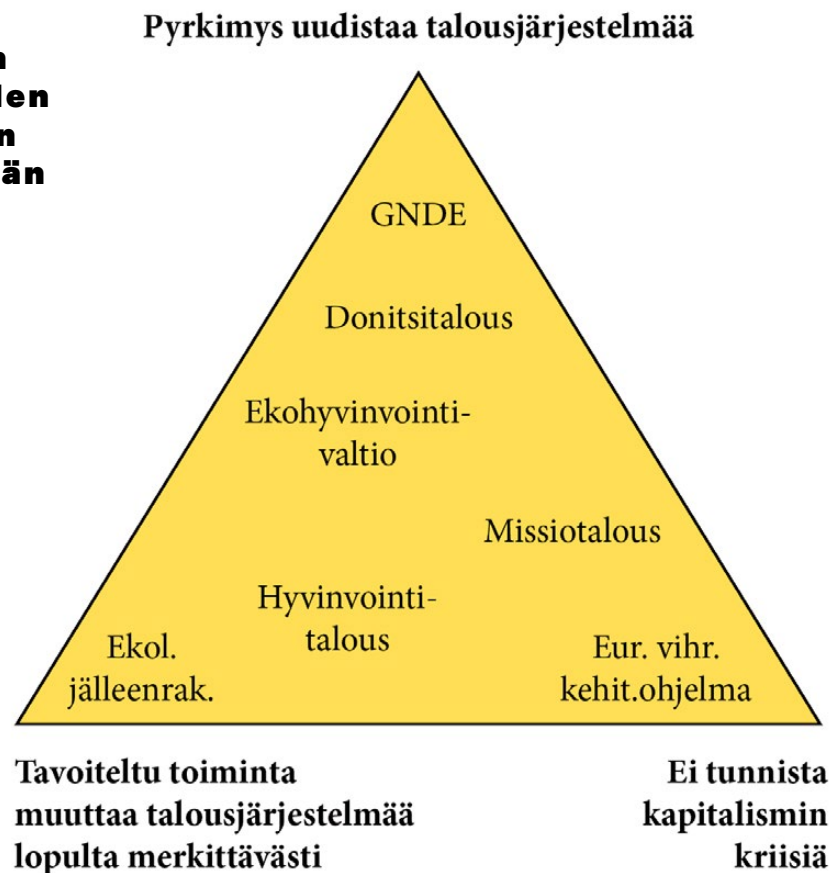
murrosta, suhtautuvat monet heistä myös kriittisesti nykymuotoisiin valtioinstituutioihin, koska niiden katsotaan olevan liian vahvasti kytkeytyneitä pääoman kasautumisen edistämiseen ja intensiiviseen resurssien kulu-
tukseen (Hausknot 2020). Keskeistä ekohyvinvointivaltiossa onkin tämän kytköksen löysentäminen ja valtion tehtävän suuntaaminen ensisijaisesti kestävyysmurroksen toteuttamiseen. GNDE:n suhtautuminen kapitalismin ja sen kriiseihin on yhtä kriittinen, mutta se asettaa toiveensa nykyisten eurooppalaisten talousinstituutioiden ja ajattelutapojen radi-

*Aloitteiden maailmantilan
analyyseissa on
merkittäviä eroja.
Näin on erityisesti
suhteessa vallitsevaan
talousjärjestelmään.*

kaaliin uudistamiseen. Aloite arvostele Euroopassa 2010-luvulla harjoitetun talouskurin vahingollisuutta ja nostaa ongelmaksi myös taloudellisen ja poliittisen vallan kasautumisen harvoille. Aloitteista se on ainoa, joka tähtää selkeän julkilausutusti myös nykyisen poliittisen järjestelmän demokratisoimiseen eli tavallisten kansalaisten todellisten vaikutusmahdollisuuksien merkittävään parantamiseen sekä vaurauden uusjakoon.

Ekologinen jälleenrakennus, hyvinvointitalous ja donitsitalous suhtautuvat nekin kapitalismiin kriittisesti, mutta niiden lähestymistapa on pragmaattisempi. Yhtäältä kapitalismin instituutiot ovat ihmisten rakentamia, ja sellaisina niitä voidaan myös jälleenrakentaa kestäviksi, kunhan riittävää tahtoa löytyy. Toisaalta on nähtävissä, että aloitteiden vaatimus luonnonvarojen ja energian käytön merkittävästä vähentämisestä muuttaa perustavasti kapitalismin dynamiikkaa, kun järjestelmää ohjataan poliittisesti ekologisiin rajoihin. Näin ollen kysymys tulevaisuuden talousjärjestelmän luonteesta jää vielä avoimeksi, kun aloitteiden päähuomio on lähivuosisikymmenien siirtymäpolitiikan ajassa.

**Kuva 1:
Reilun ja kestävän
talouden aloitteiden
suhde vallitsevaan
talousjärjestelmään**

Suhde talouskasvuun

Aloitteiden erilainen asemituminen aikamme kriiseihin näkyy myös niiden suhteessa talouskasvuun. Aloitteet jakavat näkemyksen, että tähänastinen talouden kasvu on ollut ekologisesti kestävä, sillä se on perustunut luonnonvarojen liikakulutukseen ja hiili-intensiiviseen teollisuuteen ja teknologiaan. Tähän yhtäläisyydet oikeastaan loppuvatkin, ja aloitteet eroavat oletuksiltaan siitä, mitä talouskasvun ja ympäristöpaineiden väliselle suhteelle tulisi tehdä. Jakolinja kulkee siinä, suhtaudutaanko niin sanottuun vihreään kasvuun optimistisesti vai kriittisesti.

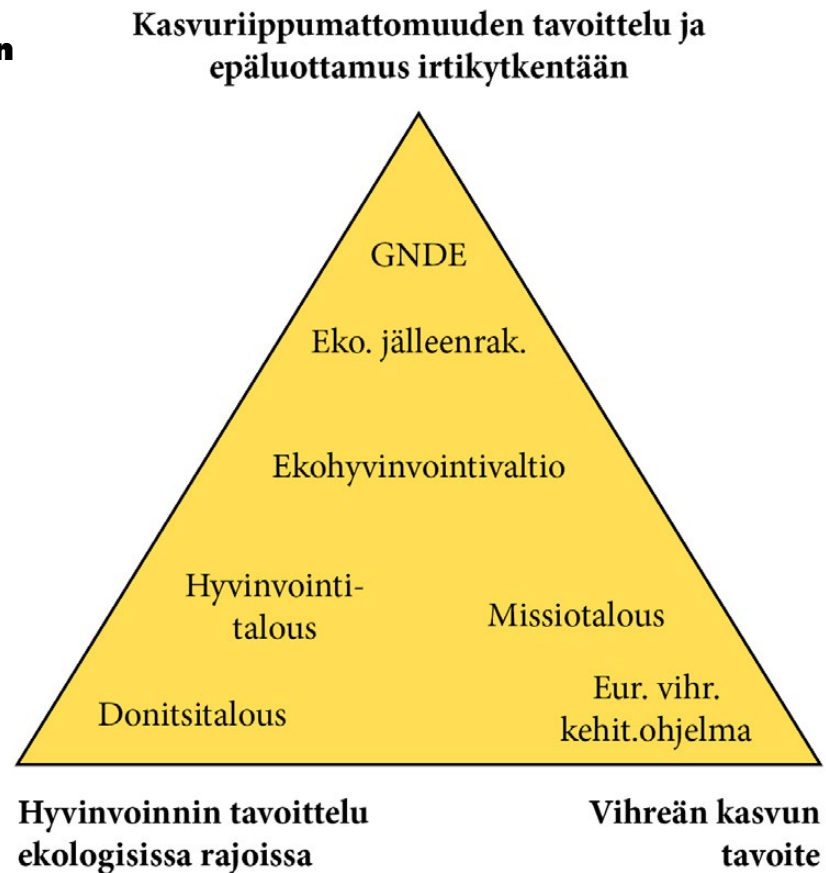
Vihreällä kasvulla tarkoitetaan tilannetta, jossa talouden kasvu irtikyketään liiallisesta luonnonvarojen kulutuksesta ja haitallisista ympäristövaikutuksista. Euroopan vihreän kehityksen ohjelma ja missiotalous keskustelevat vain vähän talouden varsinaisista materiaalisista rajoitteista ja suhtautuvat optimistisesti irtikykennän mahdollisuuteen, kunhan talouden toimintaa ja teknologista kehitystä suunnataan aktiivisesti uusille vihreän kasvun aloille. Näkemys on tämänhetkessä poliittisessa keskustelussa varsin yleinen. Irtikykennän vaikeudesta huomauttaville vastataan usein,

ettei kunnollista irtikytkentää ei ole vielä ehditty yrittää ja tuottavuuskehitystä parantamalla irtikytkennässä kyllä onnistutaan ennen pitkää.

GNDE ja ekologinen jälleenrakennus huomauttavat irtikytkennän vaikeudesta ja nojaavat tässä irtikytkentää koskevaan tieteelliseen tutkimukseen, jossa ei ole näyttöä talouskasvun irtikytkemisestä luonnonvarojen liikakulutuksesta tai kasvihuonekaasupäästöistä ympäristötavoitteiden näkökulmasta riittävän nopeasti, laajasti ja pysyvästi (ks. esim. Vadén ym. 2020). Tästä syystä aloitteet tähdentävät, että kestävyyssiirtymää suunniteltaessa irtikytkennän ei voida luottaa tapahtuvan vääjäämättä. Talouskasvun tavoittelun sijaan kaiken politiikan päähuomion pitää olla päästöjä aiheuttavan ja luonnonvarojen liikakäyttöön perustuvien infrastruktuurin ja käytäntöjen jälleenrakentamisessa. Irtikytkentään kriittisesti suhtautuvissa aloitteissa ensisijaisena tarkastelukulmana on, että talouden kasvu on perustunut ja perustuu edelleen energian ja luonnonvarojen kulutuksen kasvuun, eikä tästä kasvusta aiheutuvia ongelmia voida ratkaista pelkällä tuottavuuskehityksellä, vaan on vähennettävä suunnitelmallisesti energian ja luonnonvarojen kulutusta.

Hyvinvointitalous, donitsitalous ja ekohyvinvointivaltio eivät ota talouskasvuun yhtä vahvaa kantaa kuin GNDE ja ekologinen jälleenrakennus. Esimerkiksi hyvinvointitalouden aloitteessa tyydytään toteamaan, että BKT:n kasvun ei pidä olla ensisijainen yhteiskunnallinen tavoite. Kestävät asiat voivat kasvaa, mutta kestäättömät eivät. Tavallaan tämä on löyhästi muotoiltuna sama viesti, kuin GNDE:n ja ekologisen jälleenrakennuksen aloitteissa. Donitsitalouden kanta talouskasvuun on julkilausuttu kasvuagnostismi. Eli jos talous vain pysyy kestäväällä donitsin keskikäytävällä, BKT:n kasvu tai muunlainen talouskasvu on sivuseikka. Ekohyvinvointivaltion aloitteessa ei myöskään ole kasvuorientaatiota, vaan ajatuksena on hyvinvoinnin tuottaminen ekologisissa rajoissa. Yleinen näkökulma talouskeskustelussa on, että hyvinvointivaltion ylläpitäminen edellyttää kasvua. Ekohyvinvointivaltion lähtökohta tuntuukin asettuvan voimakkaaseen ristiriitaan tuon näkemyksen kanssa. Millainen on hyvinvointivaltio, joka ei nojaa BKT:n kasvuun? Siihen kysymykseen aloitteelta kaivataan vastauksia.

**Kuva 2:
Reilun ja kestävän
talouden
aloitteiden suhde
talouskasvuun**

Suhtautuminen kestävyysmurroksen kiireellisyyteen

Kaikki kestävän talouden aloitteet lähtevät siitä, että kestävyystoimiin on ryhdyttävä välittömästi. Siirtymäaikatauluissaan ne mukailevat kansainvälisten tiedepaneelien asettamia tavoitteita. Tosin kaikki aloitteet eivät keskustelee aika-
taulusta vuosilukutasolla, mutta Euroopan osalta ne tavoittelevat vähintään implisiittisesti nettonollapäästöjä viimeistään vuonna 2050.

Ekologisessa jälleenrakennuksessa tavoitteenasettelu noudattaa Suomen ilmastopaneelin linjauksia: Suomen tulisi saavuttaa hiilineutraalius ja sen jälkeen jatkaa hiilinegatiivisella polulla mahdollisimman pian 2030-luvun alussa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita merkittävästi muita maita nopeampaa hiilipäästöjen vähennystä, koska Suomella on Euroopan keskiarvoon nähden erittäin suuret metsänielut, jotka suoraan vaikuttavat hiilineutraaliuden saavuttamiseen. Aloitteet eivät ekologista jälleenrakennusta lukuun ottamatta (luonnonvarojen kulutus lasku-uralla mahdollisimman pian ja kestäväksi vuoteen 2070 mennessä) aseta tavoiteaikataulua luonnonvarojen kulutuksen tason vähentämiseksi. Tämä kertoo siitä, että tavoiteaikataulun asettaminen luonnonvarojen

kulutukselle on hiilipäästöjä hankalampaa – toisaalta luonnonvaratavoitteista on alettu keskustella vasta hiljattain, kun globaaleja hiilipäästöjä on seurattu jo vuosikymmeniä.

Aikataulun asettamista tärkeämpää on, millaiseen kestävyysmurroksen toteuttamisen kiireellisyyteen niiden katsotaan johtavan. Tai tarkemmin sanottuna: mitkä kestävyysmurroksen osa-alueet nousevat kiireellisyysjärjestyksessä tärkeimmiksi. Vihreän kehityksen ohjelmassa ja missiotalousdessa kiireellisyys kohdistuu ennen kaikkea tutkimus- ja innovaatiotoiminnan rahoitukseen ja tehokkaaseen koordinointiin, joiden odotetaan tuottavan kestäväen talouskasvun teknologiset edellytykset. GNDE ja ekologinen jälleenrakennus puolestaan painottavat kiireellisyyttä talouden sopeuttamisessa ekologisiin rajoihin, mistä seuraa, että lähitulevaisuuden kehitystä ei voida jättää pelkästään innovaatio- ja teknologialupauksen varaan, vaan taloutta on samanaikaisesti ohjattava suunnitelmallisesti ja sisällöllisesti toivottuun, ympäristöä merkittävästi vähemmän kuormittavaan suuntaan.

Hyvinvointitaloudessa kiireellisyys on läsnä aloitteeseen liittyvän toiminnan organisoinnissa: aloitteen mukaisten ajatusmallien pitäisi kymmenessä vuodessa olla laajalle levinneitä ja ohjaavan käytännön valintoja sekä toimintaa yhteiskunnan eri lohkoilla. Tällöin riittävän nopea siirtymä olisi mahdollinen. Donitsitaloudessa kiireellisyys näyttäytyy suurin piirtein samoin kuin hyvinvointitaloudessa. Ekohyvinvointivaltion aloitteessa kiireellisyys on lopulta yllättävän epäselvästi ilmaistu, mikä johtunee siitä, että aloite on edelleen varsin abstrakti ja kaukana käytännön siirtymäpolitiikasta.

Suhde reiluuteen

Viime aikoina kestävyys siirtymää koskevassa keskustelussa on korostunut siirtymään väistämättä kytkeytyvät reiluuden ja oikeudenmukaisuuden kysymykset. Usein painotetaan, että muutoksen tulee olla reilu, mutta harvemmin kyetään määrittelemään mitä reiluus itse asiassa tarkoittaa. Tarkastelemiemme aloitteiden käsitys reiluudesta vaihtelee, eikä käsitystä ole useinkaan määritelty selkeästi, vaan se on luettava rivien välistä. Aloitteilta voidaan kysyä: tavoittelevatko ne reilua siirtymää vai siirtymää reiluuteen, vai jossakin määrin molempia.

Vihreän kehityksen ohjelma ja missiotalous käsittelevät reiluuden kysymystä varsin rajatusti. Vihreän kehityksen ohjelmassa reiluus näyttäytyy siirtymän toteuttamiseen liittyvänä sosiaalisena haasteena, ja ratkaisuksi nousevat ensisijaisesti kansalaisille aiheutuvien haittojen kompensointi kohdennettujen tukien muodossa sekä EU:n sisäisen alueellisen eriarvoisuuden loiventaminen. Missiotalousdessa puolestaan huomio on inhimillisten voimavarojen ja osaamisen mobilisoimisessa suurten ongelmien ratkaisemiseksi. Reiluus ei ole missiotaloudelle tämän prosessin ytimessä, mutta tuloksen voi katsoa olevan välilli-

sesti reiluuteen pyrkivä, sillä missioiden työllistämisaikutus koskee laajoja väestön osia ja parantaa siten myös osallisuutta.

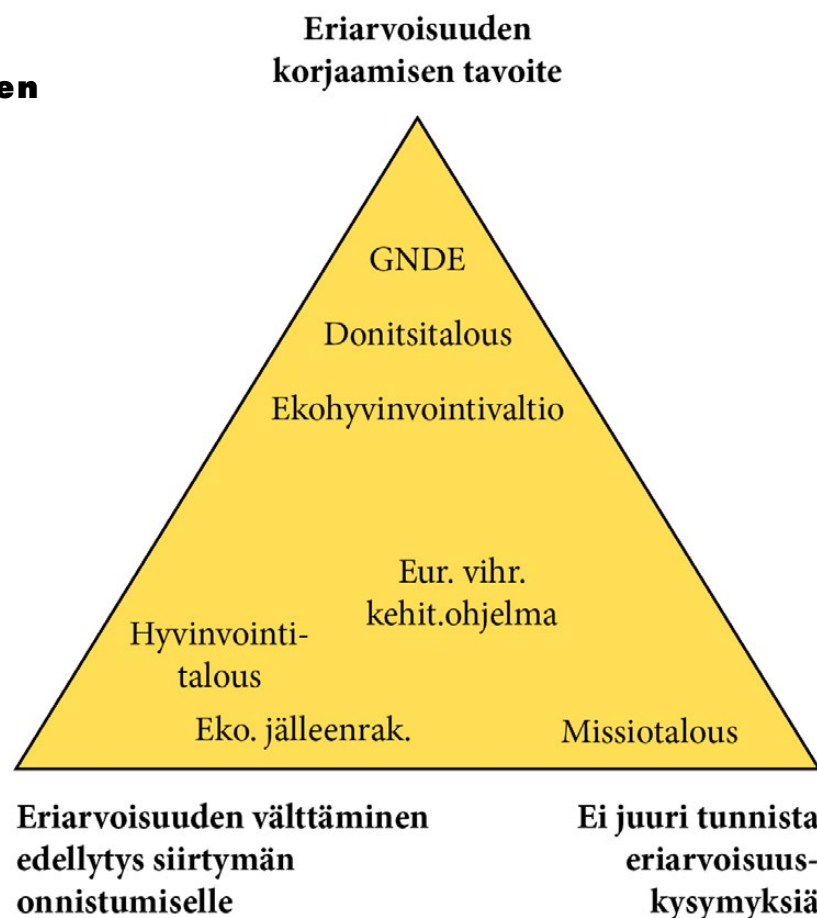
Yksityiskohtaisimmin reiluuden kysymystä käsittelevät GNDE ja donitsitalous. Molemmissa taustaoletuksena on, että kapitalismista juontuvaa eriarvoisuutta on kyettävä purkamaan yhtäaikaaisesti kestävyysmurroksen toteuttamisen kanssa, ja jopa niin, että reilumpi vallan ja vaurauden jako on kestävyys-siirtymän toteuttamisen edellytys. Molemmat näkevät myös, että reilun siirtymän päätepisteenä tulee olla nykyistä huomattavasti reilumpi kansallisen ja globaalien tason talousjärjestelmä. GNDE katsoo yhteiskunnallisten konfliktien olevan kestävyysmuutoksessa väistämättömiä, ja niitä voidaan ratkaista lopulta vain valtaa ja vaurautta uudelleen jakamalla ja panostamalla erityisesti köyhempien kansanosien hyvinvointiin ja osallisuuteen. Aloite haluaakin siirtää poliittisen vallan painopistettä paikallisyhteisöille ja työntekijöille esimerkiksi kasvattamalla jälkimmäisten valtaa yritysten päätöksenteossa. Aloite myös näkee, että yritysten voittoihin ja rikkaiden ylikulutukseen on voitava puuttua siten, että niitä rajoitetaan ja suunnataan kestävien periaatteiden mukaisesti. Donitsitalous puolestaan painottaa, että viime vuosikymmeninä ympäri maailmaa kasvanut eriarvoisuus on syynä useille yhteiskunnallisille ongelmille, kuten köyhyydelle, osattomuudelle tai alhaiselle koulutustasolle. Aloite näkee, että vaurautta tasaisemmin jakamalla parannetaan köyhempien asemaa, mutta luodaan myös yhteenkuuluvuutta, joka on edellytys paitsi ympäristötoimien laajalle hyväksynnälle myös kestävämmälle kasvulle.

Hyvinvointitalouden tavoitteena on reilu talousmalli, jossa hyvinvointi ja hyvän elämän edellytykset jakautuvat tasaisemmin. Samalla se katsoo, että siirtymässä tehtävät hyvinvointi-investoinnit luovat edellytyksiä ja hyväksyttävyyttä inhimillisesti vaativalle kestävyysmuutokselle. Ekologinen jälleenrakennus puolestaan painottaa, että ihmisen osallisuudesta ja julkisen palveluiden saatavuudesta on pidettävä huolta samalla, kun ennakoidaan uudelleen koulutustarpeita ja suunnataan työllisyyttä mielekkäisiin jälleenrakennustehtäviin. Aloite katsoo, että jaettu kansallinen visio jälleenrakennuksesta sekä sen avoin ja suunnitelmallinen toteuttaminen parantavat kestävyysmuutoksen hyväksyttävyyttä, koska kansalaiset voivat paremmin kokea olevansa osa tärkeää kansallista tehtävää. Ekologinen jälleenrakennus kiinnittääkin ensisijaisesti huomiota siirtymän reiluuteen, eikä määrittele täsmällisempää kuvaa tulevaisuuden reilusta taloudesta.

Kaikissa aloitteissa jää lopulta yllättävän vähäiseksi konkreettinen keskustelu siitä, millaista hyvä elämä on reilussa muutoksessa tai tähtäimessä olevassa tulevaisuuden taloudessa. Tämä on sikäli yllättävää, sillä juuri kysymys hyvästä elämästä on usein mielletty politiikan perustavaksi ongelmaksi. Eniten hyvää elämää käsittelevät ekologinen jälleenrakennus ja hyvinvointitalous. Ekologinen jälleenrakennus nostaa esiin kestävyysmuutoksen kulttuurista puolta ja korostaa, että kestävyysmuutos voi tarjota mahdollisuuden elämäntavoille, joissa tavoitellaan sivistystä ja kulttuurista elinvoimaa kaupallisen kuluttamisen

ja minkä tahansa työn tekemisen sijasta. Aloite perää yhteiskunnallista keskustelua hyvästä elämästä tilanteessa, jossa kollektiivisesti hyväksytään kulutuksen vähentäminen. Hyvinvointitalous painottaa samansuuntaisesti, että kulutuskeskeisestä elämäntavasta luopuminen voi luoda uusia paremman elämän edellytyksiä, kun ihmiset alkavat arvostaa hyvinvoinnin lähteitä aiempaa monipuolisemmin. Tällöin esimerkiksi yhdessä perheen ja ystävien kanssa vietetty aika, yksilöiden terveyttä pitkällä aikavälillä kohentava päivittäinen toiminta tai vaikkapa virkistyminen luonnossa, alkavat tuottaa ihmisille entistä suuremman osan elämän arvosta ja arvokkuudesta.

**Kuva 3:
Reilun ja kestävän
talouden aloitteiden
suhde reiluuteen**

Ehdotukset työkaluiksi

Mitkä ovat aloitteiden tärkeimmät ehdotukset keinoista, jotka saavat aikaan muutoksen ja joilla kestävyys siirtymän polulle päästään? Hyvinvointitalous ja donitsitalous näkevät muutoksen edellytysten löytyvän ensisijaisesti

uusista ajattelutavoista. Aloitteiden kuvaamien ajattelumallien siirtyessä käytäntöön uudet tavat hahmottaa maailmaa muuttuvat transformatiiviseksi toiminnaksi ja järjestelmämuutos alkaa tapahtua.

Kestävyyssiirtymää koskevia ratkaisuja ja politiikkatoimenpiteitä käsitellään yksityiskohtaisemmin vihreän kehityksen ohjelmassa, GNDE:ssä ja ekologisessa jälleenrakennuksessa. Euroopan vihreän kehityksen ohjelmassa keskeistä on, että EU:n politiikkaa ja lainsäädäntöä päivitetään ympäristötavoitteiden näkökulmasta. Tavoitteena on EU-tason rajoitteiden, kannustimien ja säästöjen kehikko, joka luo edellytykset siirtää talouden painopistettä kestävästä toiminnasta innovaatioiden ja investointien kautta kestävään. Vihreän kehityksen ohjelmassa tärkeässä asemassa on EU:n päästökauppa. Valmistelussa ovat myös vihreää rahoitusta määrittävä ja ohjaava taksonomia, joka luokittelee talouden aktiviteetteja niiden ympäristöseurausten mukaan, sekä luonnon monimuotoisuutta tukevat säädökset. Myös muissa aloitteissa hiilen hintaa kohottaa päästökauppa, ja lisäksi hiiliverot nähdään tärkeinä mekanismeina saastuttavien tuotantotapojen karsimiseksi. GNDE ehdottaa päästökaupan kehittämistä hiiliosingoksi, jonka myötä päästökaupan tai hiiliveron avulla kerätyt varat palautetaan takaisin kansalaisille.

GNDE ehdottaa, että EU:n on yhdessä jäsenvaltioidensa kanssa perustettava mittava ekologiseen siirtymään tähtäävä julkisten työpaikkojen ohjelma sekä huolehdittava, että jäsenmaiden keskeiset teollisuudenalat tähtäävät riittäviin ilmastopäästövähennyksiin. Samankaltainen julkisen työpaikkakuun ohjelma kuuluu myös ekologiseen jälleenrakennukseen: työllisyyttä on aktiivisesti ohjattava sellaisiin jälleenrakennusta edistäviin tehtäviin, joita markkinat eivät synnytä kestäväsiirtymän näkökulmasta riittävän nopeasti. GNDE esittää myös, että Eurooppaan perustetaan ympäristöoikeuskomissio valvomaan, että ekologinen siirtymä etenee ripeästi ja reilusti – myös kansainvälisen oikeudenmukaisuuden näkökulmasta eli esimerkiksi toisella puolella maailmaa sijaitsevia tuotanto-olosuhteet huomioiden. GNDE kytkee nämä Euroopan laajuiset ja globaalit linjaukset kiinteästi kansalaisvaikuttamiseen ja ruohonjuuritason aktivismiin. Kansalaisten on painostettava käyntiin nämä suuret politiikan muutokset, ja poliittisen päätöksenteon on jatkossa tuettava kansalaisten hyvinvointia entistä suuremmin.

Ekologisessa jälleenrakennuksessa lähivuodet ja -vuosikymmenet mielletään erityisen siirtymäpolitiikan aikakaudeksi. Siirtymäpolitiikassa valtiolla on tärkeä rooli talouden ohjaamisessa. Käytännössä tämä tarkoittaa, että ympäristötavoitteet syrjäyttävät tavanomaiset BKT- tai työllisyysastetavoitteet talouspoliittisessa päätöksenteossa. Ekologinen jälleenrakennus painottaa nopeita, paikallisia sosiaalisia ja materiaalisia olosuhteita tukevia toimia, joilla Suomessa luovutaan fossiilisista polttoaineista ja muiden luonnonvarojen ylikulutuksesta. GNDE:n tavoite lähtee siitä, että julkisen vallan on tähdättävä talouskasvun tavoittelun sijaan suoraan sellaisiin toimiin, joiden myötä talous saatetaan ekologisiin rajoihin. Aloitteiden voi katsoa suhtautu-

van jossain määrin kriittisesti myös vallitsevaan käsitykseen teknologianeutraaliudesta, jossa politiikka asettaa päästövähennyksiä koskevat tavoitteet mutta jättää teknologiapolkujen kehityksen ja valinnan muiden toimijoiden ja erityisesti markkinoiden ratkaistavaksi. Lisäksi näkemykseen, jonka mukaan hiilelle asetettava hinta on riittävä ohjaustoimi, suhtaudutaan aloitteissa varsin kriittisesti. Ekologinen jälleenrakennus ja GNDE pitävät tätä ohjausjärjestelmää vielä liian heikkona kestävyys siirtymän toteuttamiseksi, sillä niiden mielestä se lipsuu liian helposti tukemaan mitä tahansa saastuttavaa tai luonnonvaroja ylikuluttavaa liiketoimintaa.

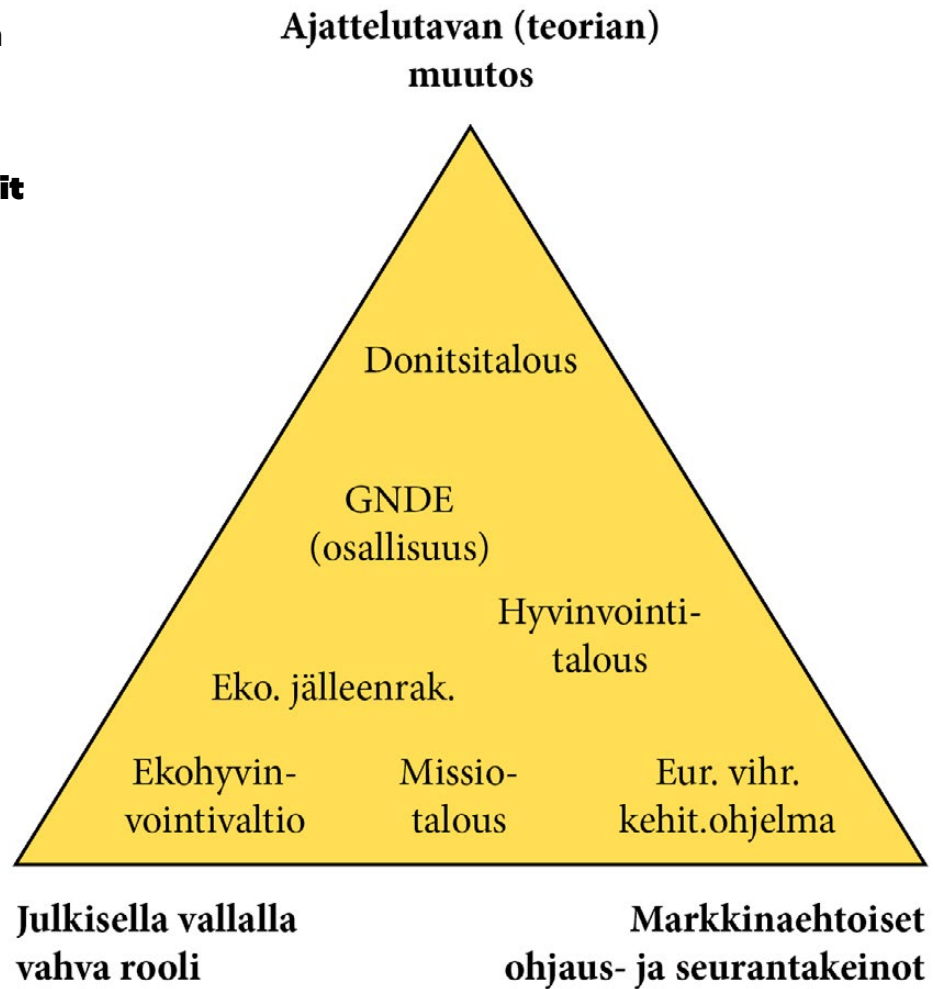
Aloitteet hahmottelevat jälleenrakennuksen ajaksi siirtymäpolitiikkaa, jossa hyödynnetään määrätietoisesti monitieteistä tiedontuotantoa, jonka pohjalta valtio ja yritykset ovat yhdessä kyvykkäämpiä tuottamaan kansalliset ratkaisut erityiseen kestävyys siirtymään. Tämä ei tarkoita kaikilta osin teknologianeutraaliudesta luopumista, mutta sitä ei myöskään oteta yleispäteväksi periaatteeksi. Monitieteisen tiedontuotannon tavoitteena on selvittää, miten esimerkiksi juuri Suomen oloissa ilmastopäästöjä voidaan vähentää radikaalisti ja päästövähennystavoitteet saavuttaa siten, että samalla huolehditaan kestävästä luonnonvarojen käytöstä. Valtion koordinoivaa, investoivaa, työllistävää ja ohjaavaa roolia korostava siirtymäpolitiikka uudistaa kotimaiset sosio-ekologiset järjestelmät (kuten energia-, liikenne- ja ruokajärjestelmät) ja luo teollisuutta, joka vastaa jälleenrakennuksen haasteisiin.

Ekologisen jälleenrakennuksen tavoin ekohyvinvointivaltio ja missiotalous korostavat valtion roolia kestävyysmurroksessa. Ekohyvinvointivaltio ehdottaa, että julkisen vallan pitää etsiä synergiaa eri politiikkalohkojen (talous-, sosiaali- ja ympäristöpolitiikka) välillä siten, että ympäristötavoitteet ohjaavat valtioiden päätöksentekoa kokonaisuudessaan.

Missiotaloudessa nähdään, että valtiot ensiksi määrittävät suurimmat ratkaistavat yhteiskunnalliset haasteet (missiot), ja koordinoivat sekä rahoittavat tki-toimintaa, joka tähtää haasteiden ratkaisemiseen. Missiot luovat taloudellista dynamiikkaa, yritteliäisyyttä ja työtä toivotuille aloille, joiden liiketoiminta syrjäyttää vanhentunutta teollisuutta ja kulutusmalleja.

Ekologinen jälleenrakennus täydentää missiotalouden ajatuksia painottamalla, että tutkimus- ja innovaatiotoiminnan missioiden on noustava paikallisista tarpeista, koska ylimalkaisesti kansainvälisten kaupallisten tai teknologiatrendien mukaan muotoillut missiot eivät riittävästi tue Suomen sosio-ekologisten järjestelmien ja teollisuuden jälleenrakennusta. Yhden esimerkin tarjoaa metsäsektori, jossa tulisi ilmasto- ja biodiversiteettitavoitteiden mukaisesti toteuttaa merkittäviä puun ja metsäbiomassan käyttöä koskevia muutoksia ja nostaa myös tuotteiden jalostusarvoa, minkä lisäksi sektori pitäisi kytkeä entistä tiiviimmin osaksi seuraavien vuosien aikana rakentuvaa vähähiilistä energijärjestelmää. Suomalaisen metsäsektorin merkittävimmät missiot tuskin hahmottuvat riittävällä tavalla kansainvälisessä missiokeskustelussa.

**Kuva 4:
Reilun ja kestävän
talouden
aloitteiden
painottamat
muutosmekanismit**

Rajoitteet ja niiden ylittäminen

Euroopan vihreän kehityksen ohjelma on yhdistelmä melko tiukkoja ympäristötavoitteita ja melko maltillisia talouden uudistamiskeinoja. Ohjelma luottaa pitkälti markkinoiden dynamiikkaan ja innovaatiokykyyn: kun ympäristötavoitteet asetetaan ja päästökauppaa sekä luonnon monimuotoisuutta tukevia asetuksia kiristetään tavoitteiden mukaisesti, yritykset ja kuluttajat löytävät toimivat ratkaisut tarjonnan ja kysynnän muutosten kautta. Ekologisen siirtymän reilun ohjelma avustaisi alueita, joilla taloudellinen kehitys on ollut heikkoa, ja jotka ovat eniten riippuvaisia fossiilisista polttoaineista. Lisäksi tavoitteena on, että ekologisen siirtymän myötä tavalliset eurooppalaiset asuvat terveellisemmissä ja puhtaammissa kaupunki- ja maaseutu-ympäristöissä ja heillä on hyvät ja saavutettavat kulkuyhteydet.

Kuten muut aloitteet eri näkökulmista esittävät, on perusteltua epäillä, että Euroopan vihreän kehityksen ohjelma ei ole lähestulkoonkaan riittävä reilun ja kestävän talouden saavuttamiseksi. Erityisesti uhkana on, että ilman määrätietoisempaa talouden ohjausta uudet, radikaalisti vähäpäästöisemmät ja vähemmän luonnonvaroja kuluttavat järjestelmät ja käytännöt eivät korvaa nykyisiä riittävän nopeasti ja laajasti. Käytännössä Euroopan vihreän kehityksen ohjelmassa ei mitenkään varauduta siihen, että sen kuvaama, tavoitteleva ja synnyttämä siirtymäpolku ei johtaisi kestäväan talouteen tulevaisuudessa. Siten aloitteeseen ei myöskään sisälly vaihtoehtoista skenaariota ja toimintasuunnitelmaa sen varalta, että toimet ovat riittämättömiä.

Jos ristiriita konkretisoituu myöhemmässä vaiheessa, tämä voi osoittautua suureksi haasteeksi ohjelman jatkolle ja sen johtava asema siirtymäaloitteiden joukossa voi tällöin horjua. Avoimempi ja kriittisempi suhtautuminen ilmastomuutoksen ja luontokadon riskeihin ja vaihtoehtoisten kehityspolkujen hahmottelu antaisi aloitteelle entistä vankemman aseman. Tällä hetkellä vaihtoehtoisten polkujen hahmottelu onkin jäänyt muiden aloitteiden tehtäväksi.

Missiotalous ehdottaa suurempia ja selkeämmin suunnattuja panostuksia tutkimukseen ja innovaatiotoimintaan: tarkoituksena on kirkastaa yhteisesti, mitkä ovat siirtymän keskeiset kipu- ja vipupisteet ja varmistaa, että parhaat tekijät voivat keskittyä näiden haasteiden parissa työskentelyyn. Missiotalouden ja missiolähtöisen innovaatiopolitiikan rajoitteena on toistaiseksi ollut, että julkisessa keskustelussa valtion roolin kasvattamista innovaatiopolitiikassa jossain määrin karsastetaan. Missiotalouden mukaisia maakohtaisia ohjelmia on luonnosteltu esimerkiksi Italialle, Norjalle ja Ruotsille. Niissä on ehdotettu myös konkreettisia toimia, kuten Norjassa julkisen investointipankin sekä ilmasto- ja teollisuusministeriön perustamista (Kattel ym. 2021). Tietääksemme ohjelmat eivät ole saaneet taakseen kriittistä tukijoukkoa eikä niitä ole viety käytäntöön, vaikka toki ohjelmaluonnokset ovat voineet vaikuttaa muilla tavoin. Missiotalouden aloitteen tulisi ehkä keskustella enemmän tiedepaneelien ja kansalaisyhteiskunnan kanssa, jotta sen poliittinen perusta vahvistuisi. Erityisesti jälkimmäinen voi olla jokseenkin teknokraattiselle aloitteelle hankalaa.

Green New Deal for Europe (GNDE) ja ekologinen jälleenrakennus näkevät, että suurta ja määrätietoista julkista panostusta tutkimukseen ja innovaatiotoimintaan tarvitaan, mutta se ei yksin riitä. Julkisella vallalla on oltava selkeämpi näkemys, minkälaisia sosio-ekologisten järjestelmien muutoksia tavoitellaan, ja kyky ohjata taloutta vahvemmin tavoiteltujen konkreettisten muutosten mukaisesti.

Tähän sisältyy ylösajavan politiikan lisäksi rajaavaa ja alasajavaa politiikkaa. Esimerkiksi liikennejärjestelmien siirtymässä ei ole tarkoituksenmukaista, että sähköajoneuvoja pyritään saamaan liikkeelle mahdollisim-

man paljon, vaan että polttoaineisiin nojaavasta liikenteestä siirrytään hallitusti ja reilusti sähköiseen ja moottorittomaan liikkumiseen niin, että kaikilla on mahdollisuus tarpeenmukaiseen liikkumiseen. Tehtävässä onnistuminen vaatii suunnitelmallista ja hyvin koordinoitua työtä monella saralla, kuten energiantuotannossa ja -jakelussa, ajoneuvoteknologian kehittämisessä, kaupunkien kaavoituksessa, julkisen liikenteen kehittämisessä, julkisissa ja yksityisissä monikäyttöpalveluissa. Näiden aloitteiden haasteet liittyvät tältä osin esitettyjen siirtymäpolkujen toteuttamisen haasteisiin eli ohjelmien kokonaishallintaan, ohjaukseen, teknologioiden tehokkaaseen hyödyntämiseen ja investointihankkeiden toteuttamiseen.

GNDE esittää alustavasti ja tyylielysti, minkälaisia konkreettisia siirtymiä eri sektoreilla ja järjestelmissä (kuten energia, liikenne, ruoka) Euroopan unionin ja sen jäsenmaiden tulee viedä läpi. Aloite ei kuitenkaan kuvaa, miten riittävä tietopohja muutoksille voidaan tuottaa, kun aloitteista ja poliittisista visioista siirrytään oikeasti käytäntöön. Ekologinen jälleenrakennus pyrkii tarttumaan tähän haasteeseen ja rajaa tarkastelun kohteeksi nimenomaan Suomen, jolla on EU:n jäsenmaiden joukossa ja globaalisti omat erityispiirteensä, kuten laajat metsäalueet ja talvisin haastavat lämmitysolosuhteet sekä näiden olojen mukaisesti rakennetut ratkaisut metsäteollisuudessa ja kaukolämmössä. Monitieteisen työskentelyn sekä laaja-alaisen tieteen ja teollisuuden edustajien osallistamisen tuloksena BIOS on sisällyttänyt aloitteeseensa tulevaisuutta kohti kurrottavan, verrattain täsmällisen tilannekuvan viidestä ”jälleenrakennuskohteesta”: 1) energia, liikenne ja rakentaminen 2) ruoka ja maanviljely 3) metsät ja muu maankäyttö 4) hoiva ja 5) kulttuuri. Vaikka ekologisen jälleenrakennuksen järjestelmämuutoksia ja teollista murrosta kuvaava tietopohja on syvä ja jäsentynyt, sekään ei missään nimessä riitä siirtymän hallittuun läpivientiin kansallisella tasolla.

Sekä ekologisen jälleenrakennuksen että GNDE-aloitteen haasteena on lisäksi poliittinen mobilisaatio eli aloitteissa kuvattujen prosessien edistäminen demokraattisessa tilassa. GNDE:llä on ollut vaikeuksia levitä ruohonjuuritason aloitteeksi, vaikka kansalaisyhteiskunnan aktiivisuus on yksi sen julkilausutuista tavoitteista. Ekologinen jälleenrakennus on herättänyt kiinnostusta puolueiden, poliitikkojen, tutkijoiden, virkamiesten ja kansalaisyhteiskunnan parissa, mutta mitään yhtenäistä liikettä aloitteen taakse ei ole syntynyt. Kansallisena aloitteena sillä on tähän selvästi paremmat edellytykset kuin GNDE:llä.

Hyvinvointitalouden aloitteessa nojataan vuorovaikutukseen, yhteiskehittämiseen ja avoimeen dialogiin ajatusmallien muuttamiseksi. Aloite pyrkii yhtä aikaa kurkottamaan eri yhteiskunnan alueille ja sektoreille. Aloitetta tukeva joukko on varsin kirjava ja sen edistämässä ei ole asetettu kovinkaan tarkkoja rajoja sille, ketkä voivat toimia aloitteen nimissä. Hyvinvointilähtöisyys voi olla tällöin varsin epämääräinen määrite, eikä ole itsestään selvää, että

kaikki hyvinvointitalouden nimissä tapahtuva toiminta vie yhteiskuntia ja talouksia samaan suuntaan. Tällä tavalla aloitteen on ollut mahdollista mobilisoida nopeasti iso joukko toimijoita mukaan edistämään hyvinvointitaloutta, mutta on vaikea sanoa, mitä tämä käytännössä tarkoittaa. Hyvinvointitalouden aloitteessa kysymykset vallasta, valtakamppailusta ja keskenään kamppailuvista intresseistä jäävät hahmottelussa taka-alalle, joskaan niitä ei ole täysin siivutettu. Tämä ei tietenkään ole pelkästään hyvinvointitalouteen liittyvä rajoite, vaan liittyy jollain tavalla kaikkiin käsiteltäviin aloitteisiin.

Onnistuakseen tavoitteiden saavuttamisessa hyvinvointitalouden aloitteen kautta täytyy syntyä nopeita ajatuksellisia ja käytännöllisiä läpimurtoja, jotka eivät ole itsestään selviä kompleksisessä ja polkuriippuvaisessa maailmassa. Aloitteelle on asetettu tiukka aikaraami. Onko realistista odottaa, että vuosikymmenessä ajattelutavat eri puolilla yhteiskuntaa ovat muuttuneet siinä määrin, että hyvinvointilähtöinen toiminta on levinnyt riittävän laajalle?

Hyvinvointitalouden aloite on puhutellut ennen kaikkea järjestäytyntä kansalaisyhteiskuntaa. Keskustelu hyvinvointitaloudesta ja sen edistämisestä on edelleen melko akateemista ja abstraktia. Tärkeää hyvinvointitalouden aloitteellekin olisi jonkinlaisen varasuunnitelman hahmottelu viimeistään kuluvan vuosikymmenen puolivälissä, jos edistymisen nykyisillä toimintamallilla ja käytännöllä todetaan liian hitaaksi. Jatkossakin on hyvä pitää kiinni hyvinvointilähtöisyydestä ja laajasta osallisuudesta (hyvinvointitalouden perusajatukset), mutta vakavampi suhtautuminen poliittiseen mobilisaatioon ja konkreettisten siirtymätoimenpiteiden edistämiseen tulee tuolloin lisätä aloitteen agendalle.

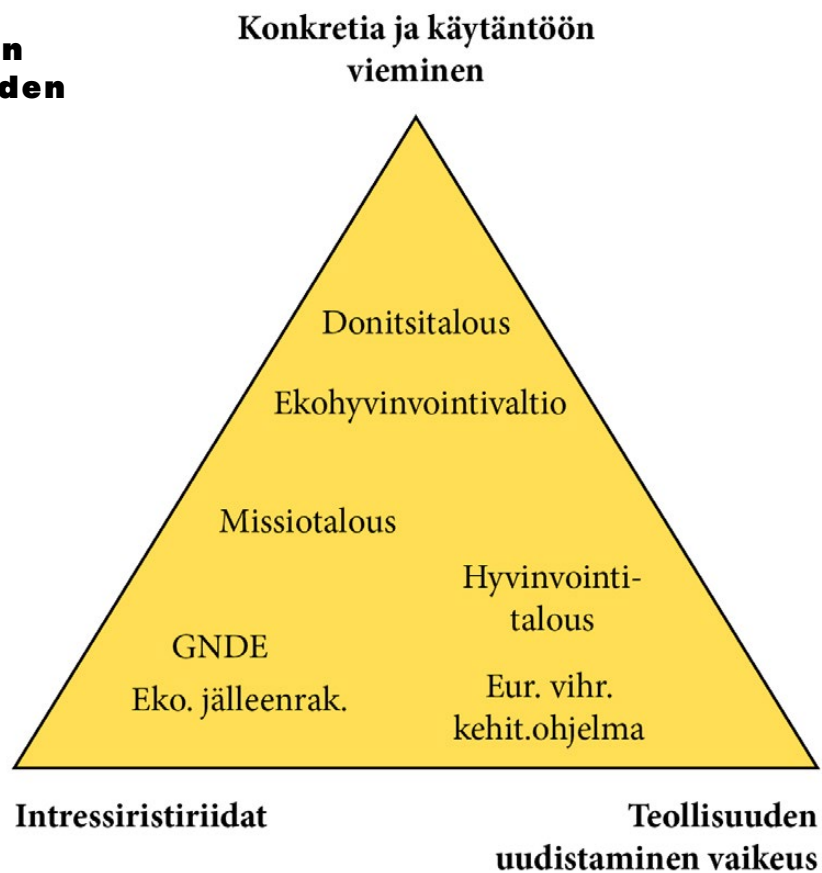
Donitsitalouden vahvuus on ennen kaikkea sen kyvyssä puhutella ihmisiä ja vetää ihmisiä mukaan siirtymäpolitiikan toteuttamiseen. Rajoitteet puolestaan liittyvät ennen kaikkea käytännön organisoitumiseen ja ajattelun muuttamiseen transformatiiviseksi toiminnaksi. Toistaiseksi painopiste on ollut organisaatioiden muokkaamisessa. Kysymys kuuluu, kuinka tällainen toteutetaan isossa mittakaavassa, vaikuttavasti ja niin, että organisaatiot aidosti muuttuvat toiminnallaan tulevaisuuden kestävästä pääomaa luoviksi (regeneratiiviksi) ja yhteisön tuotosta kaikille jakaviksi (distributiiviksi)? Toistaiseksi vain muutamat kaupungit ovat päässeet työssä käyntiin. Ekologisen kriisin asettama aikaaste vaatisi nopeampaa etenemistä. Donitsitalouden aloitteen pitäisikin pystyä hyödyntämään paremmin se alkuinnostus, jonka malli näyttää ihmisissä saavan aikaan. Kuten hyvinvointitalouden aloitteen, myös donitsitalouden pitäisi jatkossa tarjota konkreettisia malleja kestävästä yhteiskunnan rakentamiseksi eri alueellisilla tasoilla.

Keskustelu ekohyvinvointivaltioista on toistaiseksi vahvasti akateemista ja liikkuu usein abstraktilla ja käsitteellisellä tasolla, mikä on aloitteen keskeisin rajoite tällä hetkellä. Viime aikoina keskusteluun on tullut mukaan voimakkaammin konkreettisemmat kysymykset, kuten hyvinvointivaltion teollisen perustan uudistaminen ja kestävyys siirtymän valtiotason ohjaus-

keinot. Aloitteen osana on tehty näitä koskevia tarkempia empiirisiä tutkimuksia ja aloite on käynyt dialogia esimerkiksi ekologisen jälleenrakennuksen aloitteen kanssa. Ekohyvinvointivaltion ajatus tarjoaa hyvät välineet hahmottaa hyvinvointivaltioiden historiallista kehitystä ja niiden materiaalisen perustan ongelmaa sekä laajan murroksen toteuttamisen tarvetta. Keskustelu olisi kuitenkin jatkossa sidottava tarkemmin sosio-tekniisten järjestelmien (liikenne, ruoka yms.) yhtäaikaiseen uudistamiseen teollisen murroksen kanssa. ORSI-hanke on ottanut askeleita juuri tähän suuntaan tutkimalla esimerkiksi ekohyvinvointivaltion kehityksen mahdollisuuksia Suomessa kuntatasolla.

Edellä mainittu aloitteiden välinen yhteistyö voisi yleisemminkin auttaa erityisesti virallista EU:n vihreän kehityksen ohjelmaa haastavia aloitteita murtautumaan nykyistä vaikuttavammiksi ja poliittisesti vaikutusvaltaisemmiksi. Saattaa nimittäin olla, että niissä on enemmän yhdistäviä kuin erottavia sisältöjä, vaikka kaikki selvästi ovatkin omanlaisiaan aloitteita. Ainakin niissä on riittävästi yhteistä, jotta rakentava yhteistyö aloitteiden välillä on mahdollista.

**Kuva 5:
Reilun ja kestävä
talouden aloitteiden
haasteet ja
rajoitteet**

4. Miten aloitteet haastavat suomalaista hyvinvointivaltiomallia?

Suomi on erilaisten kehitysvaiheiden jälkeen edelleen luonnonvaroja ylikuluttava resurssitalous, jonka ilmastopäästöt eivät ole vähentyneet riittävän nopeasti. Aloitteet pyrkivät liittämään reiluuden ja ekologisen kestävyuden osaksi talouspolitiikan ydintä. Aloitteet myös tuulettavat hyvinvointivaltion rahoitukseen liitettyjä oletuksia.

Aloitteiden haaste Suomen mallille

Suomen talousmalli nojaa pohjoismaisen hyvinvointivaltion perinteeseen, mutta on kehittynyt vuosikymmenten saatossa omanlaisekseen (ks. boksi).

Viime vuosina Suomen talouspolitiikkaan ja kasvustrategiaan ovat vaikuttaneet kansainvälinen finanssikriisi sekä eurokriisi toipumisjaksoineen, koronapandemia ja sen aikana toteutetut mittavat taloudelliset elvytystoimenpiteet sekä lisääntyneet ilmasto- ja ympäristöpaineet. Venäjän laajamittainen hyökkäyssota Ukrainassa on tuorein Suomen politiikkaan merkittävän vaikutuksen tuova käänne.

Suomessa on vähitellen omaksuttu selkeät tavoitteet hiilineutraaliudesta ja luontokadon pysäyttämisestä, mutta ne eivät ole vielä riittävässä määrin tulleet osaksi talouspolitiikan ohjaamista tai suunnittelua. Ne eivät myöskään ole kana-voituneet selkeäksi teollisuus- ja innovaatiostrategiaksi, vaan jääneet perinteisemmän ympäristöpolitiikan tavoin pikemminkin talouspolitiikan ulkokehälle.

Valtion roolia talous- ja teollisuuspolitiikan suunnannäyttäjänä vieroksutaan, vaikka valtion toivotaan osaltaan vauhdittavan kotimaisia vihreän teknologian yrityksiä kansainvälisessä kilpailussa. Keskuspankin roolia ja valtionvelan hyvin edullista lainanottoa korostaneet eurokriisi ja koronaelvytys eivät nekään ole voimakkaasti horjuttaneet ihannetta valtion talouden tasapainottamisesta. Viime aikoina tosin Suomen valtion velkaa on yhä useammin suhteutettu verrokkimaiden velkatasoon, ei pelkästään absoluutisesti alhaisen velkatasoon tavoitteeseen.

Reilun ja kestävä talouden aloitteet haastavat Suomen talousmallin monin tavoin. Osaltaan ne tukevat viimeaikaisia talousmallin muutokseen

vaikuttaneita kehityskulkuja, kuten vahvistunutta ilmasto- ja ympäristöky-symysten painotusta yhteiskuntapolitiikassa, mutta osaltaan ne haastavat Suomen hyvinvointivaltiomallia kokonaan uusista lähtökohdista.

SUOMALAINEN HYVINVOINTIVALTIOMALLI

Hyvinvointivaltion perinteessä valtio luo pelisäännöt markkinoille ja kannattelee niiden kukoistusta. Samalla valtio korjaa markkinoiden virheitä ennakoiden ja tarvittaessa voimakkain toimenpitein. Lisäksi valtion vastuulla on julkishyödykkeiden tuottaminen. Hyvinvointivaltiota määrittävätkin laaja julkinen tutkimus- ja koulutussektori, kattavat julkiset sosiaali- ja terveyspalvelut, laajahkot tulonsiirrot sekä verrattain hyvin toimiva ympäristönsuojelu, minkä vuoksi hyvinvointivaltioita kutsutaan joskus myös ympäristövaltioiksi (ks. esim. Eckersley 2021).

Suomalaisessa hyvinvointivaltiossa harjoitetun talouspolitiikan painopisteet ovat vaihdelleet vuosikymmenten saatossa. Toisen maailmansodan jälkeisessä hyvinvointivaltion laajenemisen vaiheessa talouspolitiikassa painottuivat aktiivinen teollisuuspolitiikka, fyysiset investoinnit, täy-s työllisyyden ylläpito ja tasa-arvon vahvistaminen (esim. Julkunen 2017; Sorsa 2017). Viimeistään 1990-luvun laman syövereissä suomalaisen ta- louspolitiikan kasvustrategiaksi vakiintui niin sanottu kilpailuvaltiomalli, jossa keskiössä on ollut julkisen talouden sopeuttaminen ja kasvun sekä kilpailukyvyn hakeminen vientiyrityksiä tukemalla, erityisesti tutkimus- ja kehittämismäärärahoihin (Kantola & Kananen 2013).

Työllisyyspolitiikassa ovat puolestaan korostuneet työn tarjonnan lisää- miseen pyrkivät reformit (kuten sosiaaliturvan leikkaaminen) samalla kun julkista sektoria on kavennettu sekä markkinoistettu yhtiöittämällä ja yksi- tyistämällä aiemmin julkisia toimintoja. Julkisten liikelaitosten yhtiöittämi- nen, yksityistäminen ja valtion omistamien yhtiöiden toiminnan ohjaaminen liiketaloudellisin perustein ovat olleet viime vuosikymmenien muutostren- din ytimessä. Julkisen talouden suunnittelusta, ohjauksesta ja menokurista vastuuta on kantanut valtiovarainministeriö, joka on sitouttanut hallitukset koostumuksesta riippumatta jokseenkin tiukkaan taloudenpitoon.

2000-luvulla talouspolitiikan keskeinen raamittaja on ollut julkisen talouden kestävyysvaje eli näkemys siitä, että julkisen talouden alijäämä kasvaa pitkällä aikavälillä väistämättä Suomen kaltaisessa vanhenevan väestön hyvinvointivaltiossa. Ylipäätään talouspolitiikan painopiste on ollut varsin abstrakteissa pitkän aikavälin makrotalusteoreettisissa ja poliittisissa näkökulmissa. Kestävyysvajeen noustua talouspolitiikan suurimmaksi ja perimmäiseksi huoleksi, politiikan tehtäväksi on jäänyt julkistalouden tasapainottaminen eli menojen leikkaaminen ja verojen korottaminen. Vaikka rakenteellisten uudistusten tarpeesta on puhuttu paljon, reaalista kilpailukykyä lisääviä panostuksia osaamis- ja tuotan- torakenteisiin tai suuria sosiaaliturva- ja työmarkkinareformeja ei ole lähdetty viemään läpi. Julkisten menojen karsimisen on katsottu lisää- vän suomalaisen politiikan uskottavuutta kansainvälisesti, ja karsimalla tämän päivän menoja on varauduttu tulevaisuuden kasvaviin menoihin.

Veronkorotuksiin on suhtauduttu penseämmin, koska niiden on nähty vaikuttavan menoleikkauksia voimakkaammin talouskasvun edellytyksiin sekä kansantalouden kilpailukykyyn. Toisaalta valtion budjetointiprosessissa menokehyykset ovat korostuneet tulokehysten sijaan, mikä voi teknisesti selittää talouspolitiikan keskittymistä menokuriin. Koko 2000-luvun politiikkaa on myös leimannut voimakas julkisen talouden velkaantumisen pelko, mikä on osaltaan karsinut mahdollisuuksia valtion aktiiviseen talouspolitiikkaan.

Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden kysymykset ovat säilyttäneet paikkansa suomalaisessa talouskeskustelussa ja -politiikassa näihin päiviin asti. Suomalaisen hyvinvointivaltiomallin yhdeksi onnistumiseksi on laskettu kansainvälisesti verrattain pienten tuloerojen ja varallisuuserojen taakaaminen. Kiinnostavaa on erityisesti, että ensitulolla (palkat ja voitot) mitattuna tuloerot Suomessa ovat kohtalaisen suuret, mutta tulonsiirtojen tasaava vaikutus on erittäin suuri. Viime vuosina tuloerojen kasvua enemmän on oltu huolissaan varallisuuserojen kasvusta. Yhteiskunnallinen keskustelu oikeudenmukaisuudesta ja reiluudesta on ulotettu myös taloudellisen yhdenvertaisuuden ulkopuolelle: koulutukseen, palveluiden saatavuuteen, terveyteen ja hyvinvointiin. Juuri näillä yhteiskunnan alueilla hyvinvointivaltio saa arvostusta yhdenvertaisuuden turvaajana.

Sisällöllisesti Suomen talous on hakenut olemustaan Nokian vuosituhanen vaihteen valtavan menestyksen ja menestystä seuranneen hiipumisen jälkeen. Nokian ympärille muodostuneen tietoliikenneklusterin menestyksen hetkinä näytti siltä, että Suomi voi toimia maailmassa suunnannäyttäjänä ja että Suomen talous irrottautuu hyvin kiinteästä suhteestaan luonnonvarojen käyttöön. Tietoliikenneteknologian rinnalle pyrittiin nostamaan bioteknologian kaltaisia uusia aloja. Suuria menestystarinoita ei kuitenkaan Nokian jälkeen enää syntynyt.

Vaikka palveluiden osuus Suomen taloudessa on edelleen kasvanut, seuraava teollinen strategia kiedottiin jälleen varsin voimakkaasti luonnonvara-alojen ja erityisesti metsien ja kaivannaisten lisääntyvän käytön ympärille, samalla kun innostus tki-rahoitukseen hiipui. 2010-luvun biotalouspuheissa korostettiin uusia korkean lisäarvon tuotteita, mutta niiden osuus on edelleen niin marginaalinen, että ne eivät näy metsäpohjaisia raaka-ainevirtoja kuvaavissa kaavioissa (Luke 2021). Pelialalta ja startup-kentästä on noussut nuoria menestysyrityksiä, mutta tämä ei ole muuttanut talouden suuria linjoja. Kun uusia kansainvälisiä teollisuuden menestystarinoita ei ole syntynyt, palveluvaltaistuminen Suomen taloudessa on jatkunut. Palveluviennin merkitys on jossain määrin kasvanut viime vuosina myös teollisuuden toimialoilla, mutta tätä tietä ei ole useinkaan nähty tulevaisuuden menestymismahdollisuutena - paikallisesti tuotettavista palveluista puhumattakaan. Palveluvaltaistumisesta huolimatta Suomi on kansainvälisessä vertailussa 2020-luvulla edelleen voimallisesti resurssitalous, joka ylikuluttaa luonnonvaroja, eikä Suomi ole toistaiseksi kyennyt vähentämään kasvihuonekaasupäästöjään riittävästi nopeasti (Vadén ym. 2019).

Suomalainen ympäristöpolitiikka on puolestaan 1970-luvulta alkaen saavuttanut merkittäviä edistysaskelia erityisesti luonnonsuojelussa ja ym-

päristöhaittojen, kuten tehtaiden päästöjen ehkäisyssä. Samaan aikaan luonnonvarojen kulutus on kuitenkin kasvanut, kasvihuonekaasupäästöt ovat edelleen korkealla tasolla vuoden 2003 huipun jälkeen ja luonnon monimuotoisuus on rapautunut laajalti. Toisin sanottuna ympäristöpolitiikan painopiste on ollut välittömien ympäristöhaittojen ehkäisyssä, eikä sillä ole kyetty riittävän voimakkaasti vaikuttamaan Suomen luonnonvarojen käytön ja ilmastopäästöjen kehityssuuntaan.

Voidaankin sanoa, että Suomen teollinen kehitys on ympäristöpoliittisesta sääntelystä huolimatta jatkanut ekspansiivisella, luonnonvarojen käyttöä laajentavalla kehitysuralla, eikä ympäristöpolitiikka ole saanut aikaiseksi transformatiivista eli perustavasti yhteiskunnan materian ja energian käytön suuntaa muuttavaa kehitystä. Perinteistä ympäristöpolitiikkaa on siis harjoitettu tavanomaisen kasvustrategian rinnalla, eikä ympäristöpoliittinen ohjaus ole kyseenalaistanut tai asettunut ristiriitaan talouskasvua tavoittelevan talouspolitiikan kanssa.

Euroopan vihreän kehityksen ohjelma ja missiotalous ovat tarkastelluista aloitteista lähimpänä Suomen nykyistä talousmallia ja sitä määrittävää kasvustrategiaa. Aloitteiden lähtökohtana on, että sosiaaliset ongelmat voitetaan, kun talous saadaan kunnolla kasvuun, ja ympäristöongelmat voitetaan, kun vihreään teollisuuteen panostetaan nykyistä merkittävästi voimakkaammin.

Euroopan vihreän kehityksen ohjelmaan sisältyvät ympäristötavoitteet ja niihin liittyvät jatkuvasti kehittyvät säädökset eivät kuitenkaan saumattomasti istu Suomessa vallinneisiin teollisiin käytäntöihin ja elinkeino- ja ympäristöpolitiikkaan. Erityisesti luonnon monimuotoisuustavoitteet haastavat maan- ja metsien käytön sekä rakennusalan toimintatavat. Myös ohjelmaan liitettäväksi hahmoteltuihin reilun siirtymän elementteihin, kuten ilmastotoimien sosiaalirahastoon, on suhtauduttu Suomessa varauksellisesti.

Missiolähtöinen innovaatioajattelu on jo vaikuttanut Euroopan vihreän kehityksen ohjelmaan, johon sisältyvät tutkimus- ja innovaatiopanostukset on jäsenetty vihreän kehityksen missioidena. Missiolähtöisyys pyrki puhaltamaan intoa kollektiiviseen innovaatiotoimintaan tavalla, joka ylittää Suomen kasvustrategiaan sisältyvän ajatuksen valtiosta markkinoiden virheidensä korjaajana. Missiotaloudessa valtio ja EU eivät ole enää taustavaikuttajia vaan suunnannäyttäjiä ja taloudellisen agendan luoja. Euroopan vihreän kehityksen ohjelma asettuu tässä suhteessa johonkin Suomen nykyisen talousmallin ja missiotalousaloitteen välimaastoon.

Green New Deal for Europe näkee Euroopan vihreän kehityksen ohjelman tähtäävän ensisijaisesti Euroopan talouden kasvuun ja eurooppalaisten yritysten voittojen pönkittämiseen. GNDE ei usko, että vihreän kehityksen

ohjelmalla voidaan ratkaista maanosaa vaivaavia sosiaalisia ongelmia ja näyttää suuntaa globaalien ekologisten ongelmien ratkaisussa. GNDE haastaakin Euroopan talouksien kasvustrategiat voimakkaasti ja monesta suunnasta. Aloitteen mukaan sosiaalisia ja osallisuuden puutteeseen liittyviä ongelmia ratkaistaan talouskasvun sijaan kehittämällä suoraa demokratiaa ja jakamalla vaurautta nykyistä tasaisemmin. Lisäksi koska talouskasvu kasvattaa myös ympäristön kuormitusta – on ainakin tähän mennessä kasvattanut, eikä talouskasvun irtikykentä ympäristön kuormituksesta ole missään ollut riittävän nopeaa ja kattavaa – politiikan on tähdättävä talouskasvun sijaan suoraan ilmastopäästöjen ja luonnonvarojen käytön vähentämiseen. GNDE haastaa totunnaisen kasvustrategian myös kansalaisyhteiskunnan aktivoiminnin ja kansainvälisen oikeudenmukaisuuskäsityksen laajentamisen kautta.

Ekologinen jälleenrakennus peräänkuuluttaa uuden teollisuuden ylösjon lisäksi fossiilisiin polttoaineisiin ja muiden luonnonvarojen ylikulutukseen nojaavien alojen hallittua alasajoa, mikä on varsin vierasta hyvinvointivaltion totunnaiselle kasvustrategialle.

Hyvinvointitalous, ekohyvinvointivaltio ja donitsitalous sisältävät osin yllä mainittuja piirteitä mutta operoivat yleisemmällä tasolla. Aloitteet muistuttavat, että hyvinvointivaltion kasvustrategia näkee taloudesta vain tietyn osan – ja tämä rajoittuneisuus on johtanut ongelmiin ihmisten hyvinvoinnissa ja ekosysteemien tasapainossa. Yhdeltä kantiltaan hyvinvointitalous korostaa, että hyvinvointia lisäävät julkiset menot eivät ole vain kuluerä vaan talouden ja yhteiskunnan rakenteita kehittävä investointi. Hyvinvointia tuottavien palveluiden ja alojen pitäisi olla talouspolitiikassa ensisijaisia. Ekohyvinvointivaltion ja donitsitalouden aloitteet taas korostavat, että hyvinvointia on myös Suomessa tuotettu aivan liian suurella ekologisella kustannuksella. Hyvinvointivaltion kaikessa päätöksenteossa on otettava järjestelmällisesti huomioon toimenpiteiden ihmisten hyvinvointiin ja luonnon kuormitukseen vaikuttavat ulottuvuudet, ja politiikkaa on suunnattava uudestaan näiden arvioiden mukaisesti.

Aloitteiden haaste hyvinvointivaltion rahoitukselle

Eräs merkittävä kysymys on, onko kestävyysmurroksen riittävän tehokas ja suunnitelmallinen toteuttaminen yhdistettävissä mutkattomasti suomalaiseseen kilpailuvaltiomalliin, mikäli sen pääajurina toimii kestävyysvajeajattelusta nouseva tiukka julkisen talouden menokuri. Yhtäältä talouskuri on omiaan riisumaan valtiolta aktiivista talouspoliittista ja investoivaa roolia, jota tarvittaisiin siirtymäpolitiikan toteuttamisessa. Toisaalta tiukan menokurin ja jopa kapenevan julkisen rahoituksen tilanteessa merkittäviä siirtymätoimia voidaan toteuttaa käytännössä vain siten, että valtio leikkaa

muista julkisista panostuksistaan. Tämä puolestaan voi heikentää kokonaisvaltaisen kestävyys siirtymän toteuttamista, mikäli esimerkiksi julkisten hyvinvointipalvelujen saatavuus ja siten kansalaisten hyvinvointi heikkenee. Uusi geopoliittinen tilanne tulee varmasti ravistelemaan talouspolitiikan perustuksia, mutta lopputulokset ovat vielä kokonaan auki.

Aloitteet haastavat kestävyysvajeajatteluun nojaavaa kilpailuvaltiomallia monin tavoin, mutta eivät anna yksittäisen hyvinvointivaltion tasolla välittömiä poliittikkasuosituksia. Kysymys on pikemminkin poliittisen agendan muokkauksesta, poliittisen mielikuvituksen vapauttamisesta ja euroalueen yhteisten taloussääntöjen uudistamisesta reilun ja kestävä talouden mahdollistamiseksi.

Kaikki aloitteet, jopa Euroopan vihreän kehityksen ohjelma, olettavat joko implisiittisesti tai eksplisiittisesti, että rahan ja rahoituksen riittävyys ei

sinänsä rajoita siirtymää reiluun ja kestäväan talouteen. Ei ole varsinaisesti rahoituksen puutteesta kiinni, voimmeko ylläpitää kattavia terveydenhoitopalveluita, sähköistää teollisuutta ja luopua ylikulutuksesta. Todellista niukkuutta aiheuttavat sellaiset asiat kuin kestävästi käytettävissä olevat luonnonvarat, teknologia, työvoima ja osaaminen. Oleellista kuitenkin on, miten luomme ja käytämme rahaa ja mihin kanavoimme rahoitusta: miten mobilisoimme rahoituksella resurssien käyttöä, miten mahdollistamme investointeja ja kulutusta sekä miten verotamme? Näihin voi

vaikuttaa poliittisilla päätöksillä suoraan tai epäsuorasti (rahoitus)markkinoita säätelämällä.

Tarkemmin katsottaessa aloitteet suhtautuvat julkisen kulutuksen rahoitusmahdollisuuksiin vaihtelevin tavoin. Aloitteista Euroopan vihreän kehityksen ohjelma hyväksyy nykyisenkaltaisen talousmallin oletukset selkeimmin sellaisenaan: yksityisen sektorin menestys ja kasvu ovat edellytyksiä julkisten palveluiden rahoittamiseksi. Missiotalous näkee julkisen sektorin edellytykset lähtökohtaisesti laajempina ja haluaa yksityisen sektorin mukaan missioiden tavoitteluun – ei rahojensa ja valtion kulutuskyvyn ylläpitämisen takia vaan osaamisensa ja paikoitellen tehokkaasti toimivien organisointikäytäntöjen takia.

GNDE ja ekologinen jälleenrakennus haastavat nykyisenkaltaisen talousmallin oletuksia julkisen sektorin rahoitusmahdollisuuksista perustavammin. Perusoletuksena on, että valtio tai EU pystyy aina omassa valuutassaan rahoittamaan tarvitsemansa palvelut ja hyödykkeet. Julkista kulutusta rajoittavat materiaalistien resurssien saatavuus ja käyttö sekä tarjon-

Onko kestävyysmurroksen toteutus yhdistettävissä suomalaiseseen kilpailuvaltiomalliin, mikäli sen pääajurina toimii tiukka julkisen talouden menokuri?

taan nähden liian suuresta kokonaiskysynnästä tai sektorikohtaisesta kysynnästä juontuva inflaatio. Näihin voidaan vaikuttaa politiikalla eri tavoin. Julkinen kulutus ei kuitenkaan ole rahoituksellisesti kiinni yksityisen sektorin veronmaksukyvyistä. Ajatus menee niin, että kaikki tavalla tai toisella (rahan luonti, varallisuuden purkaminen, uusi velka, verotuksella kerätty likviditeetti) rahoitettu julkinen tuotanto luo yksityisen tuotannon tavoin palkkojen ja myynneistä saatujen voittojen muodossa tuloja, joilla voidaan ostaa tuotetut hyödykkeet ja joita sitten voidaan verottaa. Jos taloudessa on tuotantoresursseja käyttämättä, lisääntynyt julkinen kulutus ja tuotanto eivät syrjäytä yksityistä tuotantoa, eikä aikaisempi yksityinen tuotanto ole niiden edellytys. Kansantalouden sisällä meillä on näin ollen varaa tuottaa (ja kuluttaa) kaikki se, minkä tietyllä ajanjaksolla pystymme olemassa olevien resurssien ja tuotantotekniikoiden puolesta tuottamaan. Toki on niin, että Suomella ei ole omaa valuuttaa eikä se itse voi vapaasti määrittää raha- ja finanssipolitiikkaansa. Myös ulkomainen velkaantuminen voi tuottaa Suomelle aktuaalisen rahoitusrajoitteen jatkuessaan pitkään. GNDE ja ekologinen jälleenrakennus painottavatkin erityisesti rahoituksen osalta euroalueen laajuisia ratkaisuja ja tältä osin muun muassa EU:n talouspolitiikan sääntöjen uudelleentarkastelua.

Kokonaisuutena tarkastellen aloitteet muistuttavat, että perustarpeet erinomaisesti tyydyttävään tuotantoon riittää tietty teollisen tuotannon määrä. Sen lisäksi voimme panostaa jäljelle jääviä materiaalisia, sosiaalisia, ajallisia ja osaamiseen liittyviä resursseja muihin asioihin – sanalla sanoen hyvinvointiin. Aloitteiden pohjalta voidaan myös nähdä, että Eurooppa on tarpeeksi laaja, monimuotoinen ja autonominen talousalue määrittämään rahankäyttönsä ja resurssien kohdentamisensa itse. Kukaan euroalueen ulkopuolelta ei voi määrätä, mihin euroja riittää tai mihin niitä on käytettävä. Suomenkin kaltainen pieni eurovaltio voi varsin pitkälle suunnata taloutensa kuten päättää, kunhan se jossakin määrin myötäilee kansainvälisen kaupan dynamiikkaa (erityisesti sen on rajoitettava ulkoista velkaantumistaan ja huolehdittava riittävästä kansainvälisestä kilpailukyvyistä ja vaihtotaseen tasapainosta, jotta se saa tarvitsemansa hyödykkeet muilta mailta). Eurooppa taas on tässä suhteessa jo hyvin itsenäinen. Euroopan laajuista päätöksentekoa tukevat sen määrittämät rahatalouden instituutiot, kuten eurojärjestelmä ja Euroopan keskuspankki. Jos Eurooppa päättäisi tavoitella talouskasvun sijaan kansalaistensa tasa-arvoista hyvinvointia ja teollisuutensa ekologista murrosta, rahan riittävyyden näkökulmasta se voisi hyvin tehdä niin. Aloitteet pyrkivät vapauttamaan vallitsevaa taloudellista ajattelua tähän suuntaan. Ne näkevät, että ilmasto- ja ympäristökriisien takia meillä ei ole varaa pitää yllä vanhaa teollisuutta ja ylikulutusta sillä varjolla, että hyvinvointipalvelut olisivat riippuvaisia niiden tarjoamista työpaikoista ja verotuloista.

5. Aloitteiden vastaanotto Suomessa

Aloitteiden vastaanotto Suomessa on ollut vaihtelevaa. Tämä johtuu osaltaan niiden erimittaisuudesta ja vaihtelevasta yhteiskunnallisesta asemasta. Myös näillä tekijöillä mitattuna ”samalla viivalla” olevista aloitteista toiset ovat saaneet Suomessa osakseen suurempaa kiinnostusta kuin toiset.

Donitsitalous

Donitsitalouden aloite on saanut Suomessa jonkin verran näkyvyyttä ja se on herättänyt kasvavaa kiinnostusta. Kate Raworthin kirja suomennettiin vuonna 2018 ja tutkijan vieraillessa Suomessa donitsitalouden aloite huomiointiin suomalaisessa mediassa (ks. esim. Kempas 2018, Vanhalakka 2018). Yleinen kiinnostus on muuttunut vähitellen konkreettisemmaksi kiinnostukseksi donitsitaloutta ja donitsitaloustiedettä kohtaan.

Erityisesti vuoden 2020 jälkeen Suomessa on lähdetty etsimään käytännöllisiä tapoja toteuttaa donitsitalousaloitteen tavoittelemaa siirtymää alue- ja paikallistasolla kansainvälisten esimerkkien mukaan. Donitsitaloutta käytännön tasolla edistävän Doughnut Economics Action Labin johdolla erilaisia pilotteja on toteutettu maailmalla muun muassa Amsterdamissa, Philadelphiassa sekä Portlandissa. Pirkanmaan liitto järjesti keväällä 2021 donitsitalouden työpajan ja syksyllä 2021 käynnistyi Suomen Donitsitaloushanke Jyväskylän yliopiston resurssiyhteisö Wisdomin vetämänä. Tätä hanketta rahoittaa Sitra ja siinä mukana ovat yliopiston lisäksi Jyväskylän kaupunki sekä Pirkanmaan liitto. Vuoden kestävä hankkeen aikana on tarkoitus selvittää, onko donitsitalousmalli käyttökelpoinen ajatusmalli suomalaisen kunnan ja maakunnan perspektiivistä sekä tarjota kunnille donitsitalouden soveltamisen työkalupakki. Näitä ovat esimerkiksi niin sanottu kaupunkipotretti, joka pyrkii muuntamaan ylätasoisien donitsin kokonaisvaltaisen ajattelun ja päätöksenteon työkaluksi kaupunkitasolla paikalliset erityistekijät huomioiden.

Kaupunkien, alueiden ja tutkijoiden lisäksi myös suomalaisessa kansalaisyhteiskunnassa donitsitalousaloite on kerännyt jossain määrin kiinnos-

tusta ja huomiota. Avoimesta lukupiiristä vuonna 2021 käynnistynyt donitsitalouden yhteisö pyrkii tekemään aloitetta tunnetuksi Suomessa ja keräämään yhteen donitsitaloudesta kiinnostuneita ihmisiä (ks. donitsitalous.fi). Kovin suureksi yhteisö ei ole vielä kasvanut (noin sata henkilöä), mutta sen tilaisuudet ovat kiinnostaneet suurempaakin yleisöä. Yleisötilaisuuksissa donitsitaloutta on muutoinkin tehty tunnetuksi Suomessa. Vuonna 2021 Kate Raworth piti esityksen Jyväskylän Kesä -tapahtumassa. Esityksen aiheena oli se, miten juuri Jyväskylä voisi olla donitsimallin mukainen paikallistalous. Samalla järjestetyssä työpajassa kyseistä kysymystä oli pohtimassa noin 200 osallistujaa. Toistaiseksi Suomessa järjestettyjen donitsitalouden työpajojen tulokset ovat jääneet melko yleiselle tasolle, eikä siirtymää konkreettisiin kehittämistoimiin ole onnistuttu vielä toteuttamaan. Suomalaisia on aktiivisesti mukana kansainvälisessä DEAL-yhteisössä, ja esimerkit maailmalta välittyvät sitä kautta sekä donitsitalouden virallisiin että epävirallisiin hankkeisiin.

Yhteenvetona donitsitalouden saamasta vastaanotosta Suomessa voidaan sanoa, että yleisesityksenä ja visualisointina donitsimalli näyttäytyy helposti lähestyttävänä, loogisena ja ihmisiä aihetta ajattelemaan herättävänä kuvauksena kestävän yhteiskunnan rajoista. Donitsi johdattelee ihmisiä planeetan rajat -ajatteluun ja toimii johdatuksena myös siirtymäpolitiikan pohtimiseen. Näissä muodoissaan donitsitalouden aloite ei ole saanut juurikaan kritiikkiä osakseen, mutta joissain puheenvuoroissa aloitteeseen liitettyjä taloustieteellisiä näkökulmia on arvosteltu. DEAL-yhteisön tavoittelemaa transformatiivista toimintaa ei kiinnostuksesta huolimatta ole saatu vielä Suomessa käyntiin, vaikka eri tahoilla pohditaan donitsitalouden konkretisointia. Tässä mielessä aloite on vasta alkutekijöissään, kun sen tavoitteena on lopulta muuttaa myös suomalaisen yhteiskunnan ja talouden rakenteita.

Ekohyvinvointivaltio

Ekohyvinvointivaltio on aloitteista kaikkein akateemisin, mikä osaltaan selittää sen toistaiseksi vähäistä näkyvyyttä Suomessa. Kuitenkin suomalaisessa tutkijayhteisössä termiin ja käsitteeseen on viime vuosina viitattu varsin usein (ks. Hirvilammi, Peltomaa & Mervaala 2021) ja Suomen akatemian rahoittamassa ORSI-hankkeessa ekohyvinvointivaltio toimii kattokäsitteenä. Tutkimushankkeen lähtökohtana on ajatus siitä, että vuosikymmenessä yhteiskuntien täytyy sopeuttaa toimintansa ympäristön asettamiin rajoihin. Tämä koskee myös Suomea, jonka pitää siksi muuttua perinteisestä hyvinvointivaltiosta ekohyvinvointivaltioksi.

On kiinnostavaa, miksei ekohyvinvointivaltiokeskustelu ole lähtenyt laajemmin liikkeelle Suomessa, vaikka kansallisessa kasvustrategiassa hyvin-

vointivaltio on edelleen keskeinen lähtökohta. Hyvinvointivaltion merkitystä korostetaan sekä hyvinvointipoliittisissa että talouspoliittisissa keskustelunauvuksissa. Esimerkiksi suomalaisten taloustieteilijöiden populaareissa puheenvuoroissa hyvinvointivaltion ja markkinatalouden toisiaan täydentävä luonne on artikuloitu varsin usein viime vuosina (ks. Korkman 2011, Vartiainen 2014). Saattaa kuitenkin olla niin, että 2010-luvun aikana keskustelu hyvinvointivaltion tulevaisuudesta on jossain mitassa vaimentunut, vaikka monet tuohon keskusteluun liittyvät teemat edelleen julkisuudessa näkyvätkin. Jos ihmiset eivät enää hahmota suomalaisen yhteiskunnan keskeisiä kysymyksiä juuri hyvinvointivaltion käsitteen ja hyvinvointivaltion instituutioiden kautta, myöskään ekologista kriisiä ei yhtä luontevasti kuin aiemmin lähdetä tarkastelemaan hyvinvointivaltioviitekehityksessä.

Ekohyvinvointivaltion eduksi voi laskea, että se saa laajemmin myös pohtimaan hyvinvointivaltion tulevaisuuteen liittyviä riskejä. Perinteisessä hyvinvointivaltiossa suurimpana riskinä on ollut pelko talouskasvun heikkenemisestä tai pysähtymisestä. On myös ajateltu, että ensin pitää keskittyä talouskasvun edellytysten luomiseen, ja vasta sitten on mahdollista toteuttaa muita yhteiskuntapolitiikan päämääriä kuten sosiaalipoliittikkaa tai ympäristöpolitiikkaa. Ekohyvinvointiajattelussa suurin riski liittyy kuitenkin luonnon kantokyvyn turvaamiseen, ja siksi ”ekologisen orientaation” (Eckersley 2021) on ohjattava kaikkia hyvinvointivaltion politiikkalohkoja, talouspolitiikka mukaan lukien.

Ekologinen jälleenrakennus kansallisena siirtymäpoliittisena aloitteena on voinut viedä Suomessa tilaa ekohyvinvointivaltion aloitteelta poliittisessa julkisuudessa ja toisaalta kansainväliset aloitteet sekä näkyvin aktiivinen kansalaistoiminta (nuorten ilmastoliike, Elokapina) ovat saaneet vaikutteita kansainvälisistä keskusteluista. Siksi kansalaisyhteiskunnan ja politiikan kentällä kukaan ei ole tarttunut tähän aloitteeseen, vaikka sillä voisikin olla periaatteessa hyvät edellytykset toimia suomalaisena siirtymäpolitiikan kehityksenä. Keskeistä ekohyvinvointivaltioaloitteen kannalta jatkossa onkin se, pyritäänkö sitä siirtämään harkituin toimin akateemisesta keskustelusta osaksi laajempaa julkista keskustelua ja onnistutaanko tässä esimerkiksi niin, että jokin poliittinen liike tai puolue alkaa edistää aloitetta käytännön politiikan ja toimeenpanon tasolla.

Ekologinen jälleenrakennus

Ekologinen jälleenrakennus kytkeytyy osaksi paikallista historiallista ymmärrystä – Suomessa sotien jälkeinen jälleenrakennusaika ja sitä seurannut hyvinvointivaltion muodostaminen ovat kiistatta osa itseymmärrystämme. Toisaalta on niin, että suomalainen talouskeskustelu ei ole erityisen historiatietoista, tai ainakaan ymmärrystä ei useinkaan eksplisiittisesti haeta

ajalta ennen 1990-luvun lamaa. Joka tapauksessa aloitteen strategia näyttää toimivalta, sillä ainakin terminä ekologinen jälleenrakennus on löytänyt tiensä muun muassa Marinin hallitusohjelmaan ja Sitran strategiaan. Sitran tulevaisuustyössä ekologinen jälleenrakennus on noussut 2020-luvun merkittävämmäksi megatrendiksi. Myös kansalaisyhteiskunnassa ja tutkijapiireissä ekologinen jälleenrakennus on sekä terminä että käsitteenä herättänyt kiinnostusta. Ekologinen jälleenrakennuksen etu kansainvälisiin aloitteisiin nähden on siinä, että sillä on kotipesä ja aktiivinen edistäjätaho Suomessa: BIOS-tutkimusyksikkö. Tällä tavalla aloitteen ydinkysymykset ja uudet avaukset voidaan nopeasti jäsentää suomalaiseen keskusteluun sopiviksi ja toisaalta suomalainen keskustelu antaa sytykkeitä aloitteen kehittämislle entistä relevantimmaksi kansalliseksi aloitteeksi.

Vaikka ekologinen jälleenrakennus terminä ja käsitteenäkin herättää kiinnostusta, sen kyky mobilisoida toimintaa ja vaikuttaa suomalaisen siirtymäpolitiikan suuntaan on ollut toistaiseksi rajallinen. On ilmeistä, ettei ekologisen jälleenrakennuksen aloitteen mukaista suunniteltua siirtymää ole vielä lähdetty Suomessa edistämään johdonmukaisesti ja määrätietoisesti. Yksi keskeinen kysymys liittyy siihen, millaiseksi julkisen vallan rooli suomalaisessa siirtymäpolitiikassa nähdään ja millaiseksi se erilaisten poliittisten kamppailuiden myötä tulevina vuosina ja vuosikymmeninä muodostuu. Tällä hetkellä tämä keskustelu hakee vielä suuntaansa eikä kriittistä massaa ekologisen jälleenrakennuksen mukaisten suunnitteluajatusten taakse ole toistaiseksi syntynyt. Perinteinen hyvinvointivaltion kasvustrategia ja viime vuosikymmenien institutionaaliseen järjestykseen nojaaminen ovat edelleen ne lähtökohdat, joiden kautta talouspolitiikkaa Suomessa hahmotetaan. Ei siis ole lainkaan ilmeistä, että kansallista suunnitelmallista ekologista jälleenrakennusta pidettäisiin tarpeellisena, vaan nykyisen strategian ja vanhojen instituutioiden odotetaan edelleen riittävän ekologiseen haasteeseen vastaamiseen.

Euroopan vihreän kehityksen ohjelma

Tarkastelluista aloitteista suurimman huomion on Suomessa saanut jokseenkin odotetusti Euroopan vihreän kehityksen ohjelma. Suomeakin koskevana kansainvälisenä aloitteena ja politiikkastrategiana se on vuoden 2019 jälkeen nostanut julkiseen keskusteluun ja päätöksentekoon monia yksittäisiä kysymyksiä, joita kansallisesti sitten on käsitelty. Näistä näkyvin on toistaiseksi ollut Fit for 55 -ilmastopaketti, joka pyrkii tiukentamaan uusiutuvan energian ja energiatehokkuuden tavoitteita EU-maissa. Suomessa merkittäviä vaikutuksia syntyy monille teollisuuden aloille, esimerkiksi metsä-, rakennus-, energia-, metalli-, logistiikka- ja tekstiiliteollisuuteen. Päästökaupan

laajentaminen, uusiutuvan energian direktiivin muutokset ja EU:n metsästrategia ovat keskeiset paketin ohjausvälineet.

Vihreän kehityksen ohjelman vastaanotto Suomessa on ollut ristiriitainen, mutta Sanna Marinin hallitus on pääasiallisesti hyväksynyt sen lähtökohdat. Suomen linjaa voisi kuvata siten, että Suomi kannattaa yhteisiä kansainvälisiä talouden pelisääntöjä kaikille ja silloin kun tämä toteutuu, on ympäristötavoitteiden syytä olla tiukat. Tästä näkökulmasta jotkin suomalaiset toimijat ovat olleet huolissaan siitä, että EU:n ilmasto- ja ympäristötavoitteista uhkaa tulla kovemmat kuin muiden suurten talouksien tavoitteista, mikä söisi EU:n alueella toimivien yritysten kilpailukykyä jatkossa. Ehkä suurimman keskustelun vihreän kehityksen ohjelman ympärillä Suomessa on toistaiseksi aiheuttanut EU:n metsästrategia, joka esiteltiin kesällä 2021. Suomen metsätalouden ja -teollisuuden toimijat ovat pitäneet EU:n linjauksia liiallisena puuttumisena kansalliseen metsien käyttöön ja sen reunaehtoihin. Yksi paljon keskustelua herättänyt kysymys on ollut EU:n energiataksonomia, jonka komissio esitteli keväällä 2021. Suomessa huolta on ilmennyt sen suhteen, saavatko teollisuuden keskeiset energialähteet eli ydinvoima, vesivoima ja biomassa taksonomiassa kestävänsä energian statuksen.

Voidaan olettaa, että sitä mukaa kun Euroopan vihreän kehityksen ohjelman toimeenpanoa viedään eteenpäin, vastaavanlaiset keskustelut aloitteesta Suomessa jatkuvat. Vaikuttaa myös ilmeiseltä, että Euroopan unionin laajuisen kestävyyspolitiikan toteuttaminen vaatii rinnalleen jonkinlaista uudistettua sosiaali- ja aluepolitiikkaa, jolla voidaan turvata ja tukea kestävyysmurroksesta pahiten kärsiviä alueita ja sektoreita. Tämä asettaa oman haasteensa politiikan toteutumiselle ja haluttujen tuloksien saavuttamiselle, kun tiedossa on, että ilman ilmastopolitiikkaakin taloudellista yhteisvastuuta vastustetaan milloin julkisten talouksien tasapainon ja julkisen velkaantumisen hillinnän näkökulmasta, milloin yleisemmästä EU-vastaisuudesta käsin. Myös EU:n yhteiseen sosiaaliturvaan on Suomessa tavattu suhtautua varauksellisesti.

Koska vihreän kehityksen ohjelmasta seuraa suoraan poliittisia päätöksiä, lainsäädäntöä ja velvoitteita yhteiskunnille, se ajaa jatkuvasti monia toimijoita sekä vaikuttamaan siihen että reagoimaan aloitteen tuomiin lainsäädännöllisiin ja muihin rakenteellisiin muutoksiin. Näin aloite pysyy esillä ja säilyttää jatkossakin johtavan aloitteen aseman, joka sille on jo tässä vaiheessa ymmärrettävistä institutionaalisista syistä muodostunut.

Hyvinvointitalous

Kansainvälisen hyvinvointitalouden aloitteen vastaanotto Suomessa on ollut moninainen ja monivaiheinen. Kiinnostavalla tavalla Suomen kansalaisyhteiskunnassa sosiaali- ja terveystalouden kattojärjestö SOSTE esitteli oman

hyvinvointitalouden aloitteensa jo 2010-luvun alkupuolella. Kuten kansainvälisessä hyvinvointitalouden aloitteessa, myös SOSTEn aloitteessa laaja ymmärrys hyvinvoinnista sekä hyvinvointilähtöisyys toiminnassa ja politiikassa ovat keskeisiä lähtökohtia. Kuitenkin aloite rakentui alun perin ennen kaikkea sosiaali- ja terveystaloudelliseksi, ja sillä pyrittiin tekemään tilaa julkisessa keskustelussa sekä yhteiskuntapolitiikassa erilaisille hyvinvointi-investoinneille (ks. Särkelä 2021). Hyvinvointi-investoinneiksi määriteltiin kaikki sellaiset toimet, jotka loivat perustaa ihmisten hyvinvoinnille laaja-alaisesti ja ihmisten moninaiset tarpeet huomioiden. Suomalaisen hyvinvointitalousaloitteen tavoitteena oli haastaa sellaista talouspoliittista ajattelua, jossa ihmisten hyvinvoinnin pitkän aikavälin vaikutukset talouteen ja yhteiskunnan menestykseen enemmän tai vähemmän sivuutettiin.

Kansallisen hyvinvointitalousaloitteen merkitys kasvoi, kun sosiaali- ja terveystalouden ministeriö otti hyvinvointitalouden yhdeksi pääteemoistaan Suomen vuoden 2019 EU-puheenjohtajakauden ohjelmassa (ks. Korhonen ja Mattila-Wiro 2021). Suomen johdolla hyvinvointitalouskeskustelu siirtyi sulavasti EU-ajendalle ajankohtana, jolloin uutta komissiota ja sen ohjelmaa oltiin juuri kokoamassa. Suomen virallisessa hyvinvointitalousjäsennyksessä (Economy of Wellbeing) korostui sosiaalisten ja hyvinvointitekijöiden merkitys vahvan talouden ja suotuisan talouskasvun taustalla. Jäsenitys siis ammensi perinteisemmästä hyvinvointivalttiollisesta ajattelusta hakien tukea kansainvälisten organisaatioiden, erityisesti OECD:n viimeaikaisesta työstä (ks. esim. OECD 2019). Aloite sai Euroopassa kiinnostuneen vastaanoton, mikä lisäsi kiinnostusta hyvinvointitaloutta kohtaan myös Suomessa (ks. Ahokas 2021). EU-puheenjohtajuuden jälkeen valtionhallinnossa hyvinvointitalouden aloitetta on pyritty jäsentämään konkreettisemmaksi hallintamalliksi ja ministeriöiden yhteistyötä vahvistavaksi välineeksi (ks. esim. Valtioneuvoston kanslia 2021, STM 2022 ja Santamäki-Vuori 2022).

Samalla myös kansainvälisen hyvinvointitalousaloitteen rooli ja merkitys Suomessa on kasvanut. Yksi keskeinen vaikutin tässä on ollut Suomen liittyminen Wellbeing Economy Governments -verkostoon, jossa eri maiden hallitukset tekevät yhteistyötä hyvinvointitaloudellisen ajattelun, työkalujen ja käytännön politiikanohjauksen kehittämiseksi. Tätä yhteistyötä on vahvasti informoinut kansainvälinen hyvinvointitalouden aloite ja siihen on vaikuttanut Wellbeing Economy Alliancen toiminta. SOSTE on vuodesta 2019 asti kuulunut WEAll-verkostoon. Tätä kautta myös kansalaisyhteiskunnan hyvinvointitalousaloitteeseen on tullut lisää vaikutteita kestävä kehityksen ja kestävä hyvinvoinnin näkökulmista, jotka kansainvälisessä aloitteessa ovat olleet alusta asti selvästi tärkeämmässä roolissa. SOSTEn lisäksi viime vuosina esimerkiksi kehitysyhteistyöjärjestöjen kattojärjestö Fingo on ollut Suomessa edistämässä tämänkaltaista hyvinvointitalousnäkökulmaa.

Yhteenvetona voidaan todeta, että Suomessa hyvinvointitalouden kentällä ilmenee jonkinlaista kilpailua ja hankausta kansallisten sekä kansainvälisen aloitteen välillä. Tämä johtuu siitä, että kyseisten aloitteiden yhteinen nimittäjä – hyvinvointilähtöisyys – on varsin laeva. Ennen kaikkea ristiriitaa näyttää syntyvän siitä, millainen on kunkin aloitteen suhde perinteiseen hyvinvointivaltion kasvumalliin ja kuinka paljon kestävä, globaalisti tasaisesti jakautuvan hyvinvoinnin sekä luonnon hyvinvoinnin kysymyksiä aloitteissa painotetaan. Hyvinvointitalouden idea ja sen politiikkaymmärrys avautuu joka tapauksessa suomalaisille toimijoille varsin hyvin, ja monet näkevät keskustelun hyvinvointitaloudesta liittyvän keskeisesti perinteisempiin hyvinvointivaltion valintoihin.

Green New Deal for Europe

Tarkastelun kansainvälisistä aloitteista huonoimmin tunnettu on Green New Deal for Europe. Suomessa aloite ei ole herättänyt oikeastaan lainkaan keskustelua, eikä aloitetta ole lähdetty edistämään kansallisessa kontekstissa tutkijapiireissä tai kansalaisyhteiskunnassa. Tämä on mielenkiintoista ensinnäkin siksi, että maailmalla Green New Deal -ajattelu on viime vuosina herättänyt suurta huomiota, ja sen kautta on pystytty mobilisoimaan laajaa yhteiskunnallista liikehdintää erityisesti Yhdysvalloissa. Toiseksi myös Suomessa on aiemmin 2010-luvulla käyty suhteellisen laajaa keskustelua GNDE:hen sisältyvistä degrowth- ja kohtuutalousnäkökulmista (ks. esim. Latva-Pulkkila 2015; Joutsenvirta ym. 2016). Siitä huolimatta aloitteeseen ei ole tartuttu.

GNDE:tä on kiinnostavaa vertailla Yhdysvaltojen Green New Deal -liikehdintään. Yhdysvalloissa Green New Deal nousi lyhyessä ajassa poliittisen keskustelun ytimeen kaikkialla maassa. Taustalla oli nuorten ilmastoaktivistien ja muiden aktivistiryhmien yhteinen kampanjointi laajan ja inklusiivisen politiikkaohjelman puolesta. Aktivistit nostivat kongressiedustaja Alexandria Ocasio-Cortezin myötävaikutuksella kaikkien tietoisuuteen ajatuksen, että Yhdysvallat tarvitsevat 1930-luvun New Dealin ja toisen maailmansodan aikaiseen mobilisaatioon verrattavan suunnanmuutoksen, jotta maa voi ottaa sille kuuluvan paikan ilmastonmuutoksen torjunnassa ja samalla vastata köyhyyden, eriarvoisuuden ja rodullisten epäoikeudenmukaisuuksien muodostamiin sosiaalisiin kriiseihin. Näin he myös radikalisoivat aikaisempaa vuoden 2008 finanssikriisin jälkeistä Green New Deal -keskustelua, joka sekä Euroopassa että Yhdysvalloissa rajoittui pitkälti vihreään elvytykseen. Sittenmin vastatuuleen joutuneet presidentti Joe Bidenin ilmasto- ja korona-elvytyspaketit ammentavat varsin suoraan Green New Dealin ympärille syntyneistä ehdotuksista ja asetelmista. GNDE-aloite hakee inspiraatiota ja nostetta tietysti juuri Yhdysvaltojen tapahtumista, mutta

Euroopassa samankaltainen viesti ei ole resonoinut lainkaan vastaavasti – Brittien työväenpuolueen ympärille syntynyttä Green New Deal -liikehdintää lukuun ottamatta.

Miksi Euroopassa ja Suomessa GNDE ei ole johtanut aloitteen itsensäkin toivomaan ruohonjuuritason osallistavaan toimintaan ja aktivismiin ekologisen siirtymän rakentamisessa? Aloitehan nimenomaan peräänkuuluttaa muutosta ruohonjuuritason kautta: yhteisöjen ja kansalaisjärjestöjen on oltava aktiivisia yli EU-jäsenmaiden rajojen ja tarvittaessa ryhdyttävä kansalaistottelemattomuuksiin, jotta GNDE:n vaatimukset saadaan osaksi Euroopan vihreän kehityksen ydintä. Lisäksi se peräänkuuluttaa kansalaisfoorumeita (people's assemblies), jotka haastavat EU:n ympäristöoikeudellisissa kysymyksissä. Kun ruohonjuuriliikkeet ovat saaneet muutokset läpi EU-tasolla, jäsenmaat panevat ne käytäntöön EU-sopimusten mukaisesti.

Yksi selitys tälle voi olla se, että eurooppalaisesta perspektiivistä tällainen muutosstrategia saattaa vaikuttaa tässä ajassa kaukaiselta, olkoonkin, että erityisesti ilmastokriisi on johtanut myös laajoihin mielenosoituksiin ja fossiilisen energian tuotannon sulkemista tavoitteleviin protesteihin. Erityisen kaukaiselta strategia voi vaikuttaa Suomessa. Suomalainen kansalaisyhteiskunta on nykyään kattavasti järjestäytynyt, monella tapaa konsensushaikainen ja poliittisilta strategioiltaan olemassa oleviin instituutioihin ripustautuva. Ympäristöpolitiikkaakin on Suomessa edistetty vahvalla asiantuntija- ja virkamiespainotuksella, jossa keskeistä on ollut eturyhmien ja poliitikkojen sitouttaminen ympäristöpoliittiseen konsensukseen politiikan valmistelun avulla (Koskimaa ym. 2021). Vaikka hyvinvointivaltion ja myös ympäristöpolitiikan nykyisin itsestään selvältä tuntuvat saavutukset ovat syntyneet raskaiden kamppailujen kautta ja kansalaisyhteiskunnan asettamat vaatimukset ovat Suomen historiassa tärkeällä tavalla määrittäneet politiikan agendoja, viime vuosikymmeninä vaikutusvaltaisia uusia yhteiskunnallisia liikkeitä on syntynyt jokseenkin vähän. Ihan viime vuosina muutosta on alkanut näkyä, kun esimerkiksi Elokapina-kansalaisliike ja nuorten ilmastoliike ovat rantautuneet Suomeen. Ei siis ole mahdotonta ajatella, että GNDE:n kaltainen eurooppalainen tai globaali aloite voisi menestyä myös Suomessa (vrt. myös hyvinvointitalous). Edellä mainittujen liikkeiden poliittiset vaatimukset osuvat yhteen osittain GNDE-aloitteen vaatimusten kanssa, esimerkiksi kansalaisfoorumeiden tärkeyden korostamisessa. Toiseksi liikkeiden vaatimukset ovat kuitenkin pysyneet pääasiassa periaatteellisella tasolla, kuten ilmastotieteen puolustamisessa tai kunnianhimoisten ilmastotavoitteiden vaatimisessa, eikä kattavampia siirtymäpoliittisia visioita ole muotoiltu.

Toinen selitys GNDE:n vaisulle tai olemattomalle vastaanotolle on se, että aloitteessa käytetty kieli ja sen temaattinen jäsenyys on kaukainen suomalaisille toimijoille. Kuten tiedetään, Green New Deal viittaa Yhdysvalloissa 1930-luvulla toteutettuun yhteiskuntapoliittiseen New Deal -ohjel-

maan, jonka toimeenpanoa hoiti presidentti F.D. Rooseveltin hallinto. Euroopassa New Deal ei herätä kansalaisissa vastaavia tunteita ja ajatuksia kuin Yhdysvalloissa, joten siirtymäaloitteen nimeäminen Euroopan New Deal -aloitteeksi ei ymmärrettävästi saa vanhalla mantereella samanlaista merkitystä kuin Yhdysvalloissa. Lisäksi GNDE:n kieli ja poliittiset vaatimukset esimerkiksi varallisuuden uudelleenjaosta ja kestävyysmurroksen tärkeiden liiketoimien julkisomistuksesta yleensäkin ovat jokseenkin radikaaleja verrattuna esimerkiksi EU:n kestävän kasvun ohjelman muotoiluun, jota haastamaan aloite onkin laadittu. Tämä voi olla luotaantyöntävää maltillisemmille yhteiskunnallisille liikkeille tai sellaiselle ajatteluperinteelle, jossa ympäristöpoliittisia tavoitteita ei ole totuttu yhdistämään laajempiin yhteiskunnallisen muutoksen pyrkimyksiin. Toisaalta vahva tutkijavetoisuus ja paikoitellen hyvinkin vahva analyttinen ote aloitteen konkretisoinnissa voi puolestaan vähentää radikaalimpien liikkeiden kiinnostusta sitä kohtaan.

Missiotalous ja missiolähtöinen innovaatiopolitiikka

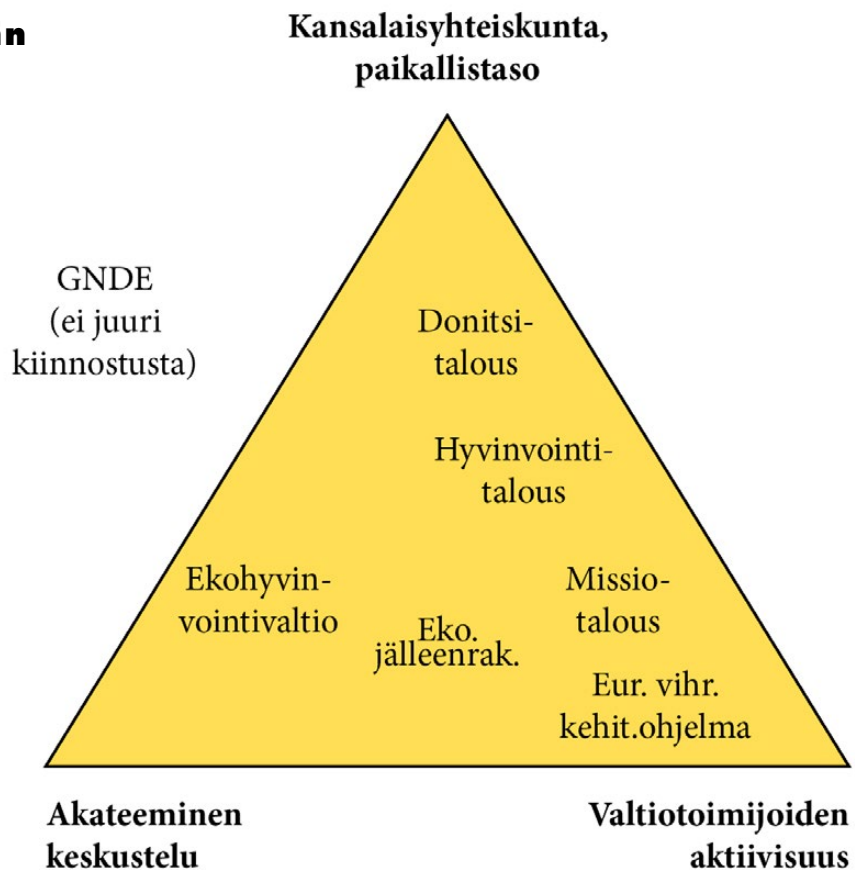
Missiotalouteen kohdistuvasta kiinnostuksesta kertoo se, että Mariana Mazzucato on vierailut Suomessa useamman kerran viime vuosien aikana poliittisen johdon kutsumana asiantuntijana. Vuosina 2017–2019 Mazzucato toimi Sitran kansainvälisen asiantuntijapaneelin jäsenenä. Tällä tavalla Suomesta on muodostunut hyvät yhteydet missiotalouden ”ytimiin”. Poliittisista puolueista vahvimmin missiotalouden näkökulmia on pyrkinyt edistämään SDP, jonka ajatuspaja Kalevi Sorsa -säätio on tuonut Mazzucaton ajatuksia suomalaiseen keskusteluun jo 2010-luvun puolivälistä ja yrittäjähenkisen valtion jäsenyyksestä asti (ks. Alaja 2016).

Myös julkista keskustelua Mazzucaton ajatuksista ja valtion roolista innovaatiopolitiikan alueella on ehditty käymään ja tässä ennen kaikkea taloustieteilijät ovat olleet aktiivisia (ks. Takalo ja Toivanen 2018). Keskeinen taloustieteilijöiden näkökulma on ollut, että Mazzucaton ajattelussa ja vaatimuksissa valtiolle uhkaa muodostua liian vahva rooli innovaatiopolitiikassa. Pelkona on, että kun poliitikoille ja virkamiehille annetaan innovaatiotoiminnassa liian suuri vapaus suunnata resursseja ja ohjata politiikkaa missioihin nojaten, päädytään kilpailun puutteen vuoksi valitsemaan vääriä ja taloudellisesti tehotomia ratkaisuja.

Missiolähtöisen innovaatiopolitiikan menestyksestä Suomessa kertoo osaltaan se, että parlamentaarille TKI-työryhmälle vuonna 2021 annetuissa lausunnoissa missiolähtöisyys esiintyi laajasti yhtenä vartenotettavana näkökulmana ja siihen otettiin kantaa sekä myönteisellä että jossain määrin kriittisellä otteella. Erityisesti lausunnoissa tunnustettiin, että kansainvälisesti missiolähtöisyys innovaatiopolitiikassa on lyönyt monin paikoin läpi, minkä seurauk-

senä monille Suomen kilpailijamaille on laadittu “selkeät, tavoitteelliset ja pitkäjänteiset kansalliset TKI-strategiat” (Valtioneuvosto 2021). Työryhmä päätyikin esittämään, että T&K-rahoituksen riittävän tason turvaamiseksi säädetään T&K-rahoituslaki, johon sisällytetään kehyskautta pidempi T&K-rahoituksen suunnitelma (mt.).

**Kuva 6:
Reilun ja kestävä
talouden
aloitteisiin
kohdistunut
kiinnostus
Suomessa**

6. Johtopäätökset

Reilun ja kestävän talouden aloitteet ottavat monipuolisesti kantaa talouden tulevaisuuteen ja asettuvat dialogiin toistensa kanssa – välillä toisiaan haastaen, välillä tukien. Mikäli aloitteet onnistuvat leviämään nykyistä laajemmin osaksi talouskeskustelua Suomessa, ne voivat suunnata tulevaisuuden talouden hahmottelun uusille urille ja mahdollisesti luoda edellytyksiä reilua ja kestäväää talouttarakentavalle politiikalle.

Aloitteet talouskeskustelua ja politiikkaa muovaamassa

Olemme analysoineet tässä raportissa seitsemää tutkimukseen pohjautuvaa reilun ja kestävän talouden aloitetta. Aloitteiden motivaationa on luoda edellytyksiä sellaiselle tulevaisuuden taloudelle ja talouspolitiikalle, joka pystyy varmistamaan yhteiskuntiemme sopeutumisen luonnon ja ympäristön asettamiin reunaehtoihin sosiaalisesti kestäväällä tavalla. Kaikki aloitteet ottavatkin varsin suoria kantoja siihen, millainen tulevaisuuden talouden pitäisi olla, mutta ennen kaikkea siihen, minkälaisen toimenpiteiden kautta toivottavaan tulevaisuuden talouteen päästäisiin.

Seitsemän kestävän talouden aloitetta käyvät laaja-alaista taloudellista keskustelua. Käytännössä niissä kaikissa liikutaan keskustelun eri tasoilla: talousjärjestelmän perusteissa, talouden uudistamisessa ja talouspolitiikassa sekä myös taloutta koskevissa ideoissa. Tulkinnat talouden toimintalogiikoista ja mekanismeista eroavat aloitteiden välillä. Samoin eroavat politiikkasuositukset ja tavoitteet talouskeskustelun muuttamisen suhteen. Kuitenkin jokaisesta niistä on löydettävissä samankaltaisia elementtejä, jolloin aito vuoropuhelu aloitteiden välillä on mahdollista.

Keskeisiä teemoja, joihin aloitteet tarttuvat, ovat suhde talousjärjestelmään (ja sen kriisiin), suhde talouskasvuun, kysymys reiluudesta ja oikeudenmukaisuudesta, taloudellisen toiminnan motiivit ja päämäärät, tässä ajassa toimivat talouspolitiikan ja talousohjauksen välineet sekä taloudelliset ja taloustieteelliset ideat. Kun näitä teemoja verrataan viime vuosina

julkisuudessa taloudesta käydyin keskustelun pääteemoihin, huomataan selkeä yhteneväisyys. Aloitteet iskevätkin kiinni tämän hetken talouskeskustelun ytimeen, ja kun niiden lähtökohdat ja tulkinnat kyseisissä teemoissa eroavat toisistaan, on niillä varsin suuri potentiaali rikastaa suomalaista talouskeskustelua jatkossa.

Jotta aloitteet todella vaikuttaisivat suomalaiseen talouden tulevaisuuskeskusteluun, niiden pitäisi olla laajasti tunnettuja ja konkreettisesti mukana taloudesta käytävässä keskustelussa. Toistaiseksi lähes kaikki aloitteet ovat Suomessa jääneet niin sanotun ”eliittikeskustelun” alueelle, eli kansalaisyhteiskuntaa ja etenkin kansalaisia ne eivät ole laajamittaisesti tavoittaneet. Esimerkiksi hyvinvointitalouden ja donitsitalouden aloitteet ovat edenneet järjestäytyneessä kansalaisyhteiskunnassa ja myös Suomen julkisen hallinnon piirissä, mutta laajempaa kansalaiskeskustelua niistä ei ole vielä syntynyt.

Aloitteista institutionaalisesti vahvin eli EU:n Euroopan vihreän kehityksen ohjelma on uutisten ja päivänpolitiikan kautta näkynyt kansalaisille asti, mutta siitäkään kansalaiskeskustelua ei juuri ole syntynyt. Suomalaiseen kontekstiin laadittu tutkijavetoinen ekologisen jälleenrakennuksen aloite on saanut jonkinlaista kiinnostusta osakseen kansalaisyhteiskunnassa, kun taas ekohyvinvointivaltioaloite on jäänyt pitkälti akateemiseksi aloitteeksi. Missiolähtöinen innovaatiopolitiikka elää käytännössä julkisessa hallinnossa ja akateemisissa puheenvuoroissa, eikä Green New Deal for Europe ole juuri saanut jalansijaa Suomessa.

Lähes kaikki aloitteet ovat Suomessa jääneet ns. ”eliittikeskustelun” alueelle, eli kansalaisyhteiskuntaa ja kansalaisia ne eivät ole laajamittaisesti tavoittaneet.

Vaikka reilun ja kestäväen talouden aloitteet ovat tämän hetken talouskeskustelun näkökulmasta relevantteja, vaikka ne ovat sisäisesti koherentteja ja vaikka ne tarjoavat kiinnostavia näkökulmia tulevaisuuteen, tämä ei vielä riitä talouskeskustelun uudistamiseen. Syvemmät muutokset keskustelussa edellyttävät suurempaa kiinnostusta aloitteisiin. Niiden on noustava aikaisempien keskustelutapojen, instituutioiden ja toimijoiden rinnalle tai ohitse niin, että aloitteista nousevat argumentit tulevat riittävän laajasti kuulluksi.

Joissakin aloitteista tämänkaltainen talouskeskustelun muuttaminen on lähtökohtainen tavoite. Esimerkiksi donitsitalous haastaa valtavirtaista taloustiedettä tällä vuosisadalla tarvittavalla ”donitsitaloustieteen” kokonaisuudella. Ajatuksena on, että taloustieteen nähdään määrittelevän pitkälti myös talouskeskustelua ja luovan sille tietyn rakenteen sekä rajoitteet. Ei olekaan ihme, että myös Suomessa donitsitalous on joutunut hankaukseen taloustieteilijöiden näkemysten kanssa. Osittain tällaista talouden uudellee-

najattelua ja sitä kautta syntyvää uutta talouskeskustelua pyrkii edistämään myös kansainvälinen hyvinvointitalouden aloite, jossa inhimillisen toiminnan hyvinvointilähtöisyys pyritään ulottamaan kaikkialle – myös siihen, miten jäsenämme taloutta ja keskustelemme siitä.

Muissa aloitteissa talouskeskustelun muuttaminen sinällään ei ole julkilausuttu tavoite. Nekin pyrkivät kuitenkin implisiittisesti muokkaamaan myös talouskeskustelua tuomalla esiin uusia näkökulmia taloudesta ja talouspolitiikasta. Esimerkiksi ekologisen jälleenrakennuksen ja ekohyvinvointivaltion aloitteet tekevät tätä kysymällä johdonmukaisesti kysymyksiä ekologisen kriisin taustatekijöistä. Toisaalta ne pyrkivät myös kehystämään talouden tärkeysjärjestyksiä uudella tavalla: Jos todella olemme ekologisen romahduksen partaalla, eikö meidän pitäisi myöntää jälleenrakennuksen ja kestävyys siirtymän ensisijaisuus talouskeskustelussa ja -politiikassa? Jos hyvinvointivaltioprojektimme ei ole ollut ekologisesti kestävä, eikö meidän pitäisi ajatella koko hyvinvointivaltion malli uusiksi?

Vastaavia kysymyksiä kysyy myös missiotalouden aloite: Jos edesämme on valtava vihreän siirtymän ponnistus, kuinka saamme sen aikaiseksi mahdollisimman tehokkaasti ja parhaan osaamisen ja voimavarat käyttöömme valjastaen? Vaikka institutionaalisen asemansa puolesta kärkialoitteeksi nouseva Euroopan vihreän kehityksen ohjelma ei suoraan vastaa näihin kysymyksiin, voidaan jo nyt tulkita, ettei se pysty enää myöskään sivuuttamaan näitä perustavanlaatuisempia kysymyksiä. Tämä on hyvä esimerkki aloitteiden välisestä hienovaraisesta dialogista.

Tärkeiden kysymysten esittämisen lisäksi aloitteet osallistuvat tulevaisuuden taloudesta käytävään keskusteluun tarjoamalla yksittäisiä politiikkasuosituksia, siirtymästrategioita ja käytännönläheisiä politiikkapolkuja, jotka liittyvät oleellisesti talouden rakenteiden uudistamiseen ja uudistumiseen. Koska merkittävä osa julkisesta keskustelusta on talouspoliittista keskustelua, tätä kautta aloitteille voi tarjoutua parhaat mahdollisuudet talouskeskustelun muovaamiseen myös Suomessa. Toistaiseksi talouspoliittisessa keskustelussa tai laajemmassa ekologisen kriisin politiikkaan liittyvässä keskustelussa aloitteista nousevat toimenpidesuositukset eivät ole kuitenkaan saaneet laajaa näkyvyyttä.

Mitä jos aloitteista keskusteltaisiin nykyistä enemmän?

Yhteenvetona voimme todeta, että reilun ja kestävän talouden aloitteet ovat monipuolisia, laajasti talouskeskustelun eri alueilla liikkuvia ja nykyisissä yhteiskunnallisissa olosuhteissa ja ongelmissa vahvasti kiinni olevia. Tästä näkökulmasta niillä on hyvät edellytykset monipuolistaa suomalaista talouskeskustelua. Toistaiseksi näin ei kuitenkaan ole tapahtunut, vaan

taluskeskustelun vanhat rakenteet, valta-asetat ja sisällöt ovat pitäneet jokseenkin pintansa. Tämä saattaa kertoa siitä, että myös taluskeskustelun rakenteet – kuten yhteiskunnalliset instituutiot yleensä – ovat hitaasti muuttuvia, polkuriippuvaisia ja lukkiutuneita. Jos aloitteiden keskinäinen dialogi jatkuu ja jos niiden edistäjät onnistuvat jatkossa entistä paremmin määrittelemään niiden kautta taluskeskustelun agendoja ja suuntia, muutos on kuitenkin mahdollinen.

Miten kyseisten aloitteiden laajempi vaikutus taluskeskustelussa voisi muuttaa talouden tulevaisuutta koskevaa keskustelua Suomessa? Koska kaikkien aloitteiden lähtökohtana on talouden rakennemuutoksen edistäminen, todennäköisesti keskustelun painopiste siirtyisi aloitteiden vaikutuksesta entistä enemmän tulevaisuuden talusmallin hahmotteluun, konkreettisten kestävyystavoitteiden pohdintaan ja asettamiseen sekä parhaiden taloudellisten ohjauskeinojen punnintaan. On mahdollista, että se laajenisi yleisemmäksi keskusteluksi talusjärjestelmämme peruskysymyksistä, mutta ehkä suppeampi ja käytännönläheisempi raja on todennäköisempi. Näin siitä syystä, että kestävyys siirtymän toteutuksella on kiire ja tulevina vuosina kiireen tuntu varmasti edelleen vahvistuu. Silloin keskustelunkin on oltava maalailevan sijaan hyvin konkreettista.

Aloitteiden kautta ymmärrys ekologisesta kriisistä, ekologisen siirtymäpolitiikan välttämättömyydestä sekä yhdenvertaisuuden ja oikeudenmukaisuuden kysymyksistä tulisivat entistä syvällisemmin osaksi yhteiskunnallista keskustelua. On mahdollista, että myös taluspolitiikan tavoitteita ja tuloksia käsiteltäisiin keskustelussa aiempaa kriittisemmin ja monipuolisemmin, esimerkiksi niin, että pelkästään korkean työllisyysasteen tavoittelun lisäksi kiinnitettäisiin huomiota työn laatuun ja sen tuloksiin, joiden tulisi edistää vihreää siirtymää.

Koska useassa aloitteessa käsitellään analyttisesti taluskasvua ja oikeastaan kaikki aloitteet ottavat ainakin ääneen lausumatta tietyn kannan siihen, kriittinen kasvukeskustelu saattaisi saada enemmän tilaa suomalaisessa taluskeskustelussa. Vaikka vain GNDE-aloite avoimesti korostaa kasvusta luopumista, muun muassa ekohyvinvointivaltio, hyvinvointitalous, donitsitalous sekä ekologinen jälleenrakennus määrittelevät tietoisesti kasvua ja sen tarpeellisuutta uusiksi. Jaettu tulema lienee, että kestävät asiat voivat laajentua ja kasvaa yhteiskunnissamme, ja haitallista toimintaa pitää supistaa. Vaikka tämä ajatus on 2020-luvun alussa jokseenkin arkijärkinen, taluskeskustelussa se ei liene vielä kokonaan lyönyt läpi.

Aloitteet voisivat tarjota edellytyksiä myös teollisen murroksen, talusjärjestelmän ja kulttuuristen muutosten yhteyksien entistä parempaan hahmottamiseen. Materiaalisen talusajattelun yhdistämistä kulttuuriseen ajatteluun voidaan ehdottomasti pitää rohkaisevana. Aiemmin nämä näkökulmat ovat nimittäin pysytelleet melko kaukana toisistaan. Esimerkiksi ekologisen jälleenrakennuksen aloitteessa, hyvinvointitalouden aloitteessa

ja GNDE-aloitteessa näitä keskusteluja pyritään tuomaan tietoisesti yhteen sekä konkretisoimaan niitä muutosta edistäviksi käytännöiksi.

Entä jos aloitteet yhdessä ja erikseen kykenisivät muuttamaan tulevaisuuden taloudesta käytävää keskustelua siten, että jatkossa se palvelisi ja tuottaisi reilun ja kestävän siirtymän yhteiskuntapolitiikkaa? Ideoilla ja niistä käytävällä keskustelulla on nimittäin aina potentiaalia muovata politiikkaa – sen agendoja sekä konkreettisia päätöstilanteita. Aloitteet voivat luoda edellytyksiä määrätietoisemmalle siirtymäpolitiikalle, teolliselle murrokselle sekä laajemmalle talouden rakennemuutokselle. Nähtäväksi jää, milloin, miten ja missä laajuudessa aloitteet pystyvät edistämään tällaista kehitystä.

Kirjallisuus

Ahokas, J. (2021): Hyvinvointitalouden idea EU-politiikassa. Poliittinen talous 9 (2021):1, 18–126.

Alaja, A. (2016): Yrittäjähenkkinen valtio. Uusi avaus innovaatiopolitiikkaan. Kalevi Sorsa -säätö.

BIOS-tutkimusyksikkö (2021): Siirtymäpolitiikan kojelauta.

DEAL (2022): Doughnut Economics Action Lab.

Eckersley, R. (2021): Greening states and societies: from transitions to great transformations. Environmental Politics, 30:1–2 (2021), 245–265.

Fioramonti, L. (2017): Wellbeing Economy - Success in a World without Growth. South Africa: Pan MacMillan, 2017.

GNDE (2019): Blueprint For Europe's Just Transition, Edition II. The Green New Deal for Europe.

Hausknost, D. (2020): The environmental state and the glass ceiling of transformation. Environmental Politics, 29:1 (2020), 17–37.

Hill, D. (2022): Designing missions. Mission-oriented innovation in Sweden. Vinnova 2022:02.

Hirvilammi, T., Peltomaa, J., ja Mervaala, E. (2021): Kohti ekohyvinvointivaltiota. Alue ja Ympäristö, 50:2 (2021), 1-7.

Hirvilammi, T., Johansson, H., Häikiö, L., Koch, M., ja Perkiö, J. (2021): Reconceptualizing Welfare States and Social Policies in Times of Climate Emergency. Teoksessa The European Consortium for Political Research (ECPR), Joint Sessions.

Joutsenvirta, M., Hirvilammi, T., Ulvila, M., ja Wilén, K. B. (2016): Talous kasvun jälkeen. Gaudeamus.

Julkunen, R. (2017): Muuttuvat hyvinvointivaltiot: eurooppalaiset hyvinvointivaltiot reformoitavina. SoPhi 137. Jyväskylän yliopisto, 2017.

Kantola, A., ja Kananen, J. (2013): Seize the moment: Financial crisis and the making of the Finnish competition state. New Political Economy, 18:6 (2013), 811-826.

Kattel, R., Mazzucato, M., Algers, J., ja Mikheeva, O. (2021): The green giant: New industrial strategy for Norway. IIPP policy report (PR 21/01) London: UCL Institute for Innovation and Public Purpose.

Kellokumpu, V. (2021): The bioeconomy, carbon sinks, and depoliticization in Finnish forest politics. Environment and Planning E: Nature and Space, 25148486211049322.

Kempas, K. (2018): Taloustieteilijä Kate Raworthin mielestä talouskasvun tavoittelu on unohdettava, jotta maailma pelastuisi – ratkaisuksi hän tarjoaa donitsia. Helsingin Sanomat 28.5.2018, päivitetty 29.5.2018.

Korhonen, P. ja Mattila-Wiro, P. (2021): Hyvinvointitalous Suomen EU-puheenjohtajuuskauden kärkenä. Teoksessa Jussi Ahokas (toim.), Hyvinvointitaloudessa eteenpäin. SOSTEn julkaisuja 1/2021. Helsinki: SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry, 2021, 31–39.

Korkman, S. (2011): Onko hyvinvointivaltiolla tulevaisuutta? Eva Raportti. Helsinki: Taloustieto Oy, 2011.

Koskimaa, V., Rapeli, L., ja Hiedanpää, J. (2021): Governing through strategies: How does Finland sustain a future-oriented environmental policy for the long term? Futures 125, January 2021, 102667.

Latva-Pulkkila, A. (2015): Kohtuutalouden ratkaisut. Suomen Luonnonsuojeluliitto. Helsinki: Erweko Oy, 2015.

Luke (2021): Suurin osa puusta päätyy lopulta energiaksi. Uutinen Luken www-sivuilla 2.12.2021.

Lähteenmäki-Uutela, A., Bask, A., Laari, S., ja Korhonen, O. (2021): Valtion ja yritysten roolit ekohyvinvointivaltioon kytkeytyvien toimitusketjujen sääntelyssä. Alue ja Ympäristö 50:2 (2021), 50-65.

Mazzucato, M. (2011): The Entrepreneurial State. Demos, UK, 2011.

Mazzucato, M. (2018): The value of everything: Making and taking in the global economy. Hachette UK.

Mazzucato, M. (2020): Mission Italia. Investment, innovation and imagination. UCL Institute for Innovation and Public Purpose (IIPP) Policy Report: IIPP 2020-14.

Mazzucato, M. (2021): Mission economy: A moonshot guide to changing capitalism. Penguin UK.

OECD (2019): The Economy of Well-being - Creating opportunities for people's well-being and economic growth. OECD Background Paper 10414/19.

ORSI (2022): ORSI-hanke.

Raworth, K. (2012): A safe and just space for humanity: can we live within the doughnut? Oxfam Discussion Paper, February 2012.

Raworth, K. (2017): Doughnut economics: seven ways to think like a 21st-century economist. Chelsea Green Publishing.

Rockström, J., Steffen, W., Noone, K., Persson, Å., Chapin, F. S. III, Lambin, E., Lenton, T. M., Scheffer, M., Folke, C., Schellhuber, H., Nykvist, B., De Wit, C. A., Hughes, T., van der Leeuw, S., Rodhe, H., Sörlin, S., Snyder, P. K., Costanza, R., Svedin, U., Falkenmark, M., Karlberg, L., Corell, R. W., Fabry, V. J., Hansen, J., Walker, B., Liverman, D., Richardson, K., Crutzen, P., ja Foley, J. (2009): Planetary boundaries: exploring the safe operating space for humanity. Ecology and society, 14(2), 2009.

Santamäki-Vuori, T. (2022): Hyvinvointitalous osaksi tietoon perustuvaa päätöksentekoa. Raportteja ja muistioita 2022:1. Sosiaali- ja terveysministeriö.

Sorsa, V. P. (2017): Riittävätkö rahat yhteiseen hyvinvointiin? Kilpailuvaltion kykyissä Suomen hyvinvointimallin tulevaisuus. Gaudeamus, 2017.

Stiglitz, J. E., Sen, A. ja Fitoussi, J.-P. (2009): Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress.

Särkelä, R. (2021): Hyvinvointitalous-käsitteestä ja sen alkuvaiheista. Teoksessa Jussi Ahokas (toim.), Hyvinvointitaloudessa eteenpäin. SOSTEn julkaisuja 1/2021. Helsinki: SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry, 2021.

STM (2022): Suomi on aloitteellinen hyvinvointitalouden edistämässä.

Takalo, T. ja Toivanen, O. (2018): Economics of Finnish Innovation Policy. Report for the Finland's Economic Policy Council.

Toivanen, T. (2021): A player bigger than its size: Finnish bioeconomy and forest policy in the era of global climate politics. Teoksessa Bioeconomy and Global Inequalities (pp. 131-149). Palgrave Macmillan, Cham.

Toivanen, T., Vaden, T., Majava, A., Järvensivu, P., Lähde, V., ja Eronen, J. T. (2021): **Teollinen murros ekohyvinvointivaltiossa:** Mitä teollisuuden vähähiilitekartat kertovat suomalaisen kestävyysmurroksen edellytyksistä?. Alue ja Ympäristö, 50:2 (2021), 8-27.

Trebeck, K. (2018): Building a Wellbeing Economy. Teoksessa Macfarlane, L. (toim.) New Thinking for the British Economy. Open Democracy UK, 47-61.

Vadén, T., Lähde, V., Majava, A., Toivanen, T., Eronen, J. T., ja Järvensivu, P. (2019): Onnistunut irtikytentä Suomessa? Alue ja Ympäristö, 48:1 (2019), 3-13.

Vadén, T., Lähde, V., Majava, A., Järvensivu, P., Toivanen, T., Hakala, E., ja Eronen, J. T. (2020): Decoupling for ecological sustainability: A categorisation and review of research literature. Environmental science & policy, 112, 236-244.

Valtioneuvoston kanslia (2021): Sosiaaliturvan indikaattorit hyvinvointitaloudessa – ohjausmalli päätöksentekoon ja seurantaan.

Vanhalakka, V. (2018): Loputtomaan kasvuun perustuva talousjärjestelmä on tullut tiensä päähän, väittää uutta maailmantaloutta kehittävä Oxford-tutkija – "Olemme viimeinen sukupolvi, joka voi vielä pelastaa maapallon". Aamulehti, 26.6.2018.

Wahlsten, J. (2020): To Assemble Society Anew? The Political Economy of Contemporary Initiatives of Socio-Ecological Transformation. Helsinki Global Political Economy Working Papers, 1(2). University of Helsinki.

WEAll (2022): Wellbeing Economy Alliance.

Valtioneuvosto (2021): Parlamentaarisen TKI-työryhmän loppuraportti. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:95.

Vartiainen, J. (2014): Hyvinvointivaltio ja markkinatalous. Yhteiskuntapolitiikka 79 (2014):3, 328-336.

Wuokko, M., Jensen-Eriksen, N., Tala, H., Kuorelahti, E., ja Sahari, A. (2020): Loputtomat kihlajaiset. Yritykset ja kolmikantakorporatismi Suomessa 1940–2020. Siltala, 2020.

Zimmermann, K., ja Graziano, P. (2020): Mapping different worlds of eco-welfare states. Sustainability, 12(5):1819.

YK (2020): Inequality – Bridging the Divide.

Liite. Aloitteiden vertailu

Aloitteet, tekijät ja taustavoimat

	Tekijät ja taustavoimat	Omalatuinen kontribuutio	Tavoiteltujen muutosten painopisteet
Donitsitalous	Professori Kate Raworth kollegooneen ja tukijoukkoineen. Doughnut Economics Action Lab (DEAL) -verkosto.	Jäsentää kestävän kehityksen kokonaisuuden johdonmukaisesti ja visuaalisesti ymmärrettävällä tavalla.	Kaikkien ihmisten tarpeisiin vastataan planeetan kantokyvyn rajoissa.
Ekohyvinvointivaltio	Laaja kansainvälinen akateeminen tutkimuskeskustelu, jota Suomessa edustaa erityisesti ORSI-hanke.	Tarjoaa toiveikkaan näkymän valtion ja julkisen vallan mahdollisuuksiin kestävyysmurroksessa: hyvinvoinnin tuottaminen niin, että hiilijalanjälki ja luonnonvarojen kulutus pienenevät.	Valtio ottaa vahvan roolin markkinoiden ja yhteiskunnan eri sektoreiden ohjauksessa. Eri politiikkalohkojen välille haetaan synergiaa siten, että siirrytään ekologisesti kestäväälle kehitysuralle.
Ekologinen jälleenrakennus	Itsenäisen monitieteisen BIOS-tutkimusyksikön (aloitetta laadittaessa 8 tutkijaa) omaehtoinen aloite.	Kansainvälisen kestävyys siirtymäkeskustelun syvä paikallinen kontekstualisointi Suomen sosio-ekologiset erityislaatu-suudet huomioiden.	Suomessa ilmastopäästöt ja muu luonnon kuormitus laskee nopeasti ja hallitusti kestäväälle tasolle, ja tähän vaadittavat konkreettiset toimenpiteet suunnitellaan monialaisesti. Huolehditaan yhteiskunnan resilienssistä siirtymän aikana.
Euroopan vihreän kehityksen ohjelma	Eurooppalainen poliittinen kompromissi, joka pyrkii nojaamaan tieteeseen uskottavasti.	Ensimmäinen yritys uudistaa Euroopan unionin taloutta kokonaisvaltaisesti ja tiedepurustaisiin ympäristötavoitteisiin tähdäten.	Eurooppalainen talous uudistuu niin, että ympäristötavoitteet saavutetaan, eurooppalaisen teollisuuden kilpailukyky nousee maailman kärkeen ja talous kasvaa. Samaan aikaan suojellaan luontoa, erityisesti biodiversiteetin näkökulmasta.
Green New Deal for Europe	DiEM25-liikkeen alullepanema verkosto, johon kuuluu kymmeniä tutkijoita ja aktivisteja.	Laaja ohjelma EU:n rahoituksen ja lainsäädännön uudistamiseksi sekä pyrkimys kansalaisyhteiskunnan voimaannuttamiseksi.	EU:n rahoitus ja investoinnit kohdennetaan vähäpäästöisyyteen. Lainsäädäntöä kehitetään tukemaan siirtymää planetaariisiin rajoihin. EU:n rahoitus ja investoinnit kohdennetaan vähäpäästöisyyteen. Lainsäädäntöä kehitetään tukemaan siirtymää planetaariisiin rajoihin.
Hyvinvointitalous (Wellbeing Economy)	Wellbeing Economy Alliance -organisaatio(t) sekä kansainvälinen järjestöjen, tutkijoiden ja kansalaisten yhteenliittymä.	Globaalin kansalaisyhteiskunnan mobilisointi hyvinvointilähtöisen järjestelmämuutoksen taakse.	Ajattelutavat ja käytännöt muuttuvat niin, että systeemin talouden muutos on mahdollinen. Toiminnan painopiste kohdistetaan ennaltaehkäisyyn ja ensijakoon.
Missiotalous ja missiolähtöinen innovaatiopolitiikka	Professori Mariana Mazzucato kollegooneen ja tukijoukkoineen (UCL Institute for Innovation and Public Purpose).	Valtion roolin innostava uudelleenkuivittelu aikamme isojen haasteiden voittamiseksi.	Kansalliset ja kansainväliset innovaatiojärjestelmät alkavat määrätietoisesti tuottaa ratkaisuja aikamme suuriin haasteisiin.

Mitä aloitteet ratkaisevat ja millä keinoin?

	Suhtautuminen kapitalismin kriisiin	Suhtautuminen talouskasvuun ja materiaaliin rajoitteisiin	Aloitteiden käsitys reiluuudesta	Mikä johtaa tavoiteltuihin muutoksiin
Donitsitalous	<p>Ei kritisoi kapitalismia avoimesti, mutta tavoittelee systeemisen muutoksen kautta toisenlaisesta talousjärjestelmästä.</p> <p>Pohtii kriittisesti mm. omistamiseen ja rahoitukseen liittyviä muutostarpeita.</p>	<p>BKT:n kasvun ei pidä olla ensisijainen tavoite. Kestävät asiat voivat kasvaa, kestävämmät eivät.</p>	<p>Eriarvoisuus on monen yhteiskunnallisen ongelman lähde (köyhyys, osattomuus, koulutus-taso).</p> <p>Tulojen ja varallisuuden tasaisempi jakaminen luo yhteenkuuluvuutta ja hyväksyttävyyttä ympäristötoimille, mutta myös paremmat edellytykset kestäväälle kasvulle.</p> <p>Paikallisyhteisöjä on vahvistettava yhteisö- mistuksen ja paikakal- lisrahan avulla, ja myös työntekijöiden valtaa yrityksissä on vahvistet- tava.</p>	<p>Lähtötilanteessa ihmis- kunnalla on käytössään vääränlaiset taloudelli- set teoriat (ajatusmallit) ja talouden rakenteet, joita molempia pitää muuttaa määrätietoi- sesti.</p> <p>Ajattelutapojen muutos (donitsitaloustiede) muuttaa talouden raken- teita.</p>
Ekohyvin- vointivaltio	<p>Näkee modernit valtiot tiukasti kytkeytyneinä kapitalismin keskeisiin oletuksiin, kuten kasvu- talouteen ja pääoman kasautumisen edistämiseen.</p> <p>Kasvun tavoittelun sijaan hyvinvointia on tuotettava ekologisissa rajoissa, ja kansalaisia on suojattava kapitalismin kriiseiltä ja kestävyys- murroksen negatiivisil- ta vaikutuksilta (reilu murros).</p>	<p>Ei tavoittele talouden kasvua, mutta näkee, että hyvinvointivaltio on kiinni kasvun tavoitte- lussa. Hyvinvointia tulisi tuottaa ekologisissa rajoissa.</p>	<p>Kapitalismi tuottaa jär- jestelmänä sosiaalista ja ekologista eriarvoisuuta (rikkailla isompi jalanjäl- ki, kun taas köyhemmät kärsivät ekologisesta kriisistä enemmän).</p> <p>Laaja hyvinvointivaltio luo turvan siirtymässä.</p> <p>Talouspoliittisen vallankäytön ytimeen on tuotava ekologisen kestävyuden näkökulma, minkä avulla voidaan turvata myös tulevien sukupolvien kestävä elämän edellytykset.</p>	<p>Valtiot orkestroivat kestävyysmurrosta hakemalla synergiaa sosiaali-, talous- ja ympäristöpolitiikan välillä. Ohjaus- ja seurantakei- noja kehitetään, jotta talouskehitys suuntaisi kestäväälle polulle.</p>
Ekologinen jälleen- rakennus	<p>Arvioi kapitalismin dyna- miikan muuttuvan, kun taloutta ja yhteiskuntaa ohjataan poliittisesti halliten ja ekologisissa rajoissa.</p> <p>Muutos tapahtuu, kun mielekästä työtä tarjo- taan reiluilla työehdoilla kaikille halukkaille, mikä ehkäisee monia taloudel- lisiä ja sosiaalisia ongel- mia ja kutsuu kansalaiset jälleen yhteisen tekemi- sen äärelle.</p>	<p>Ei tavoittele talouden kasvua, eikä luota talous- kasvun irtikykentään kielteisistä ympäristö- vaikutuksista. Taloutta tulisi ohjata suoraan ekologiin rajoihin.</p>	<p>Jotta ekologisen jälleenrakennuksen toteuttaminen saa laajan kansallisen hyväksyn- nän, kestävyys siirtymän suunnittelussa tulee huomioida ihmisten osallisuus, julkisten palveluiden saatavuus, uudelleen koulutus ja mielekkään jälleenraken- tavan työn tarjoaminen.</p>	<p>Valtio ja kansakunta mieltävät seuraavien vuosikymmenten ajan siirtymän ajaksi, jolloin toteutetaan yhteiskun- nan laaja ekologinen jälleenrakennus.</p> <p>Kaikki ymmärtävät ja tekevät osansa, mutta valtiolla on erityisen tärkeä rooli talouden ja muun yhteiskunnan ohjauksessa.</p> <p>Ilmastopäästö- ja muut tavoitteet syrjäyttävät BKT-, työllisyysaste- ja muut epäsuorat tavoit- teet.</p>

<p>Euroopan vihreän kehityksen ohjelma</p>	<p>Ei pidä lähtökohtanaan niinkään kapitalismin kriisiä, vaan eurooppalaisen talouden kriisin (näivettyminen) sekä ilmasto- ja biodiversiteettikriisin.</p>	<p>Tavoittelee vihreää kasvua ilman, että materiaalisia rajoitteita tarkasteltaisiin kokonaisvaltaisesti.</p>	<p>Käsitys siirtymästä on teknokraattinen: oikeudenmukaisuus nähdään siirtymässä haavoittuvaan asemaan joutuvien työntekijöiden ja kuluttajien tukemisena.</p>	<p>Talouden pelisäännöt (rajoitteet, tavoitteet, kannustimet) laitetaan ympäristötavoitteiden ja talouden tavoitellun uudistumisen kannalta ensin kuntoon.</p> <p>Sen jälkeen jäsenmaat toteuttavat ne parhaan näkemyksensä mukaan.</p> <p>Päästökauppa ja luonnonmonimuotoisuuden turvaaminen ovat ohjelman ytimessä.</p>
<p>Green New Deal for Europe</p>	<p>Lähtee liikkeelle nykyisestä Euroopan kolmoiskriisistä (talous, ilmasto ja demokratia).</p> <p>Politiikkaa ei ohjaa kasvuhakuisuus, vaan energian ja resurssien kulutuksen vähentäminen.</p> <p>Radikaaleja reformeja tarvitaan nyt, minkä seurauksena syntyy myöhemmin erilainen talousjärjestelmä.</p>	<p>Ei tavoittele talouden kasvua, eikä luota talouskasvun irtikytkentään kielteisistä ympäristövaikutuksista. Taloutta tulisi ohjata suoraan ekologiaan rajoihin.</p>	<p>Kapitalismi on epäoikeudenmukainen järjestelmä, ja kestävyyssiirtymän toteuttaminen on myös taloudesta juontuvien eriarvoisuuksien korjaamista (mm. panostamalla köyhempien kansanosien hyvinvointiin ja tasaisemmalla tulonjaolla).</p> <p>Poliittisen päätöksen teon painopistettä on vietävä yhteisöihin ja työntekijöille. Yritysten voittoihin ja rikkaiden ylikulutukseen on voitava puuttua ja vaurautta on jaettava tasaisemmin.</p>	<p>Muutos lähtee ruohonjuuritasolta.</p> <p>Muutosta koskevia suunnitelmia osataan tehdä, mutta suunnitteluun ja niiden toteuttamiseen vaaditaan kansalaisten osallistumista.</p> <p>Rahoituksella saadaan aikaan investointeja, jotka hyödyttävät kansalaisia.</p> <p>Lainsäädäntö tukee, ohjaa ja tarvittaessa sanktioi toimijoita kestävyyssiirtymässä.</p>
<p>Hyvinvointitalous (Wellbeing Economy)</p>	<p>Suhtautuu lohdullisesti kapitalismin kriisiin: kun olemme suunnitelleet tällaisen järjestelmän, voimme suunnitella myös toisenlaisen järjestelmän.</p> <p>Kapitalismia ei nähdä luonnontilaisena talousmallina ja siten talousjärjestelmän kriisiä ei nähdä ylittämättömänä ihmiskunnan kriisinä.</p>	<p>BKT:n kasvun ei pidä olla ensisijainen tavoite. Keskeiset asiat voivat kasvaa, kestävämmät eivät.</p>	<p>Investoinnit laajapohjaiseen hyvinvointiin ja osaamiseen luovat kestävyyssiirtymälle laajempaa hyväksyttävyyttä.</p> <p>Tavoitteena on talousmalli, jossa hyvinvointi ja hyvän elämän edellytykset jakautuvat nykyistä tasaisemmin.</p> <p>Hyvän elämän uudelleenmäärittely luo lisää liikumatilaa reiluudelle.</p>	<p>Muutoksen esteenä nähdään juurtuneet ja kestävämmiksi osoittautuneet yhteiskunnalliset tavoitteet.</p> <p>Tämä koskee niin yritystoimintaa, julkista sektoria, yksilöitä kuin kolmattakin sektoria.</p> <p>Kun esimerkit, tieto ja tarinat toisenlaisesta taloudellisesta toiminnasta leviävät, koko talousjärjestelmä muovautuu vähitellen hyvinvointilähtöiseksi.</p>
<p>Missiotalous ja missiolähtöinen innovaatiopolitiikka</p>	<p>Pyrkii korjaamaan kapitalismia viime vuosikymmeninä vaivannutta innovaatiovajetta ja ohjaa taloutta sisällöllisesti sellaisiin suuntiin, jotka edesauttavat talouden vakaata toimintaa myös pidemmällä aikavälillä.</p>	<p>Tavoittelee vihreää kasvua ilman, että materiaalisia rajoitteita tarkasteltaisiin kokonaisvaltaisesti.</p>	<p>Reiluutta tai oikeudenmukaisuutta käsitellään suoraan vähän. Missiot synnyttävät laajasti työtä ja osallistavat siten työntekijät yhteisiin tavoitteellisiin projekteihin eli missioihin.</p>	<p>Valtio ja valtiot yhdessä (esim. EU) määrittävät suuret yhteiskunnalliset haasteet eli missiot.</p> <p>Ne myös koordinoivat ja rahoittavat parhaimpien julkisten ja yksityisten toimijoiden yhteisen tutkimus-, tuotekehitys- ja innovaatiotoiminnan haasteiden voittamiseksi.</p> <p>Toimintatapa varmistaa, että näin syntyneille innovaatioille on laajaa kysyntää, joka syrjäyttää heikommat tuotteet, palvelut ja järjestelmät.</p>

Aloitteiden rajoitteet ja niiden ylittäminen

	Rajoitteet	Mahdollisia ratkaisuja rajoitteisiin
Donitsitalous	Malli inspiroi monia toimijoita, mutta kuinka muutokset viedään vaikuttavasti käytäntöön ja niin, että organisaatiot muuttuvat toimintalogiikaltaan aidosti regeneratiivisiksi (uusintavaksi) ja yhteiskunnallisia eroja kaventaviksi (distributiivisiksi)?	Mallia kannattaneet hyödyntää nimenomaan visuaalisena kehikkona ja inspiroivana työkaluna ja ottaa sen rinnalle muita malleja, työkaluja ja aloitteita poliittisen muutoksen konkretisoimiseksi.
Ekohyvinvointivaltio	Keskustelu aloitteesta on toistaiseksi vahvasti akateemista ja sitä käydään usein abstraktilla ja käsitteellisellä tasolla. Viime aikoina konkreettisemmat kysymykset, kuten hyvinvointivaltion teollisen perustan uudistaminen ja kestävyys siirtymän valtiotason ohjaukskeinot ovat tulleet voimakkaammin mukaan keskusteluun.	Keskustelu voidaan sitoa tarkemmin sosio-tekni- nisten järjestelmien (liikenne, ruoka ym.) yhtä- aikaiseen uudistamiseen teollisen murroksen kanssa. ORSI-hanke on ottanut askeleita tähän suun- taan tutkimalla ekohyvinvointivaltion mahdolli- suuksia esimerkiksi kuntien tasolla Suomessa.
Ekologinen jälleenrakennus	Nopea ja hallittu siirtymä vaatii laajaa tietopohjaa ja suunnitelmallisuutta – miten nämä saavutetaan? Miten ratkaistaan intressiritiriidat, jotka liittyvät siihen, että osaa taloudellisista toiminnoista ajetaan ylös ja osaa alas?	Tietopohjan parantamiseksi BIOS on ehdottanut tiedevetoisen teollisen murroksen suunnittelu- yksikön perustamista. Intressiritiriitojen ratkaisemiseksi politiikan- teon laadun on parannuttava, sillä laajaa ja syvää jälleenrakennusta ei voida viedä läpi teknokraat- tisina muutoksina.
Euroopan vihreän kehityksen ohjelma	Ydinongelma on, miten maltilliset reformit ja tiukat ympäristötavoitteet kohtaavat. On epäselvää, uudistuuko eurooppalainen talous ja teollisuus ohjelman myötä, ja jos uudistuu, kuinka hyvin melko tavanomainen vihreän kasvun strategia onnistuu lopulta saavuttamaan ympäristötavoitteet.	Ensimmäinen askel olisi siirtyä syvemmin ja johdonmukaisemmin missiolähtöiseen ajatteluun. Seuraavassa askeleessa kasvustrategia korvataan siirtymäpolitiikalla, jossa talouden siirtymä ekologisiin rajoihin nousee BKT-tavoitteen ylitse.
Green New Deal for Europe	Ohjelma on Euroopan laajuinen, mutta kiinnittyy suhteellisen pintapuolisesti maantieteelliseen kontekstiin. Sosiotekniset järjestelmät saavat ohjelmassa huomiota, mutta teollinen murros jokseenkin vähän.	Ohjelma hyötyisi kansallisista lisäsuunnitelmista sekä suunnitelmallisemmasta teollisuuspolitiikasta.
Hyvinvointitalous (Wellbeing Economy)	Mallissa nojataan vuorovaikutukseen, yhteiskennittämiseen ja avoimeen dialogiin ajatusmallien muuttamiseksi. Kysymykset vallasta, valtakamppailusta ja keskenään kamppailevista intresseistä jäävät kuitenkin hahmottelussa taka-alalle.	Varasuunnitelma olisi tarpeen hahmotella siltä varalta, että edistyminen on vuosikymmenen puolivälissä liian hidasta. Koronapandemian tässä hetkessä avaama poliittis-eettinen mahdollisuuksien ikkuna olisi tärkeä hyödyntää.
Missiotalous ja missiolähtöinen innovaatiopolitiikka	Käytännön yksityiskohtia ei ole vielä ratkaistu: Miltä tietopohjalta ja kenen toimesta missiot valitaan sekä miten innovaatiopolitiikka synkronoidaan kaiken muun politiikan kanssa? Mikä on missiotalouden suhde rajoittavaan politiikkaan kuten korkeapäästöisten teollisuudenalojen alasajoon ja kulutuksen hillitsemiseen?	Kasvustrategia korvataan siirtymäpolitiikalla, jossa talouden siirtymä ekologisiin rajoihin nousee BKT-tavoitteen ylitse.

Aloitteiden vastaanotto suomessa

Vastaanotto Suomessa	
Donitsitalous	<p>Kate Raworthin Suomen vierailun yhteydessä vuonna 2018 aloite oli ensimmäistä kertaa näkyvillä laajemmassa julkisuudessa.</p> <p>Suomessa donitsitalouden ympärille on sen jälkeen syntynyt nopeasti (vuoden 2020 jälkeen) melko laajaa liikehdintää.</p> <p>Suomen donitsitaloushankkeessa yhteistyötä tekevät Jyväskylä, Jyväskylän yliopisto, Pirkanmaan maakunta ja Sitra.</p> <p>Tutkijoita ja kansalaisia on mukana DEAL Community Platformin toiminnassa.</p>
Ekohyvinvointivaltio	<p>Suomessa ekohyvinvointivaltioajattelua on tutkinut ja jalkauttanut erityisesti Strategisen tutkimusneuvoston rahoittama ORSI-hanke.</p> <p>Ekohyvinvointivaltion ajatus on vielä pääasiassa akateemisen keskustelun kohde, mutta monet yhteiskunnallisesta keskustelusta tutut ympäristöpoliittiset teemat kytkeytyvät siihen (esim. talouskasvukriittisyys, vahvempi ympäristöpoliittinen ohjaus; valtion vahvempi rooli talouden ohjauksessa).</p>
Ekologinen jälleenrakennus	<p>Terminä ekologinen jälleenrakennus on löytänyt tiensä mm. pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelmaan ja Sitran strategiaan.</p> <p>Siirtymäpoliittinen ajattelu ei ole kuitenkaan syrjäyttänyt tavanomaista markkinoiden suuntaamatonta toimintaa korostavaa kasvuaajattelua politiikassa eikä talouskeskustelussa.</p>
Euroopan vihreän kehityksen ohjelma	<p>Suomi tukee vihreän kehityksen ohjelmaa ja katsoo, että niin kauan kuin talouden pelisäännöt ovat yhteiset kaikille (kansainvälisesti), ympäristötavoitteiden on hyvä olla tiukat.</p> <p>Huolta on aiheuttanut EU:n joitakin muita suuria talouksia tiukemmat ympäristötavoitteet.</p> <p>Ohjelmaan kuuluvat metsälinjaukset ovat myös aiheuttaneet huolta, koska EU:n katsotaan puuttuvan liikaa suomalaiseen metsästrategiaan.</p>
Green New Deal for Europe	<p>Aloitteesta ei ole käyty juuri lainkaan keskustelua.</p> <p>Aloitteessa on osittain sisällöllistä samankaltaisuutta ekologisen jälleenrakennuksen aloitteen kanssa.</p>
Hyvinvointitalous (Wellbeing Economy)	<p>Kansalaisyhteiskunnassa on verkostoiduttu WEAll-toimintaan.</p> <p>SOSTE edistänyt hyvinvointitaloutta sosiaali- ja terveystaloudellisista lähtökohdista 2010-luvun alkupuolelta asti.</p> <p>Valtionhallinnossa hyvinvointitaloutta on edistetty monin tavoin. Suomi liittyi sosiaali- ja terveysministeriön johdolla osaksi WE Governments -verkostoa vuonna 2020.</p>
Missiotalous ja missiolähtöinen innovaatiopolitiikka	<p>Mariana Mazzucato on vierailut poliittisen johdon kutsumana asiantuntijana Suomessa.</p> <p>Taloustieteilijöiden valtavirta Suomessa ei ole kovin innostunut aloitteesta, vaikka näkeekin, että tki-toimintaa on mielekästä suunnata, jotta pienessä maassa resurssit kohdistetaan tehokkaasti.</p>

Kirjoittajista

KTT **Paavo Järvensivu** tutkii BIOS-tutkimusyksikössä ekologisen jälleenrakennuksen poliittista taloutta ja kulttuuria. Hänellä on pitkä kokemus yhteiskunnallisesta talouskeskustelusta, jossa hän on pyrkinyt poliittisen mielikuvituksen parantamiseen.

YTM **Jussi Ahokas toimii** BIOS-tutkimusyksikössä ekonomistina sekä poliittisen talouden tutkijana. Hänen tutkimuksensa keskiössä on talouspolitiikka ja sen laajemmat yhteiskunnalliset leikkauspinnat. Aikaisemmin Ahokas on ollut edistämässä suomalaista hyvinvointitalousajattelua sosi-aali- ja terveysjärjestöjen kattojärjestö Sostessa.

VTT **Tero Toivanen** on historian ja poliittisen talouden tutkija sekä BIOS-tutkimusyksikön alkuperäisjäsen. Työssään hän on keskittynyt historiallisten ja nykyisten yhteiskunnallisten ja ekologisten murrosten tutkimiseen. Parhailaan Toivanen toimii tutkijatohtorina Helsingin yliopiston Tutkijakollegiumissa.

SITRA

SITRA MUISTIO 17.6.2022

Julkaisua koskevat tiedustelut: julkaisut@sitra.fi
Sitran muistiot ovat tulevaisuustyömme taustaksi
tuotettuja sisältöjä.
ISBN 978-952-347-282-2 (PDF) www.sitra.fi

SITRA.FI

Itämerenkatu 11-13
PL 160
00181 Helsinki
P. +358 294 619 991
 @SitraFund